

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİİRT VE ÇEVRESİNİN TURİZM COĞRAFYASI

NERİMAN KILINÇ

2501140087

TEZ DANIŞMANI

PROF.DR. MERAL SUNA DOĞANER

İSTANBUL, 2019

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİİRT VE ÇEVRESİNİN TURİZM COĞRAFYASI

NERİMAN KILINÇ

2501140087

TEZ DANIŞMANI

PROF.DR. MERAL SUNA DOĞANER

İSTANBUL, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : NERİMAN KILINÇ Numarası : 2501140087
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : COĞRAFYA Danışmanı : PROF. DR. M.SUNA DOĞANER
Tez Savunma Tarihi : 21.01.2019 Saati : 11.00
Tez Başlığı : SIİRT VE ÇEVRESİNİN TURİZM COĞRAFYASI

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. M.SUNA DOĞANER		Kabul
2- PROF. DR. NURTEN GÜNAL		Kabul
3- DOÇ.DR. HÜSNİYE DOLDUR		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BARBAROS GÖNENÇGİL		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ YASEMİN ÖZDEMİR		

ÖZ

SIİRT VE ÇEVRESİNİN TURİZM COĞRAFYASI

Neriman KILINÇ

Siirt, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle bölümünde ve Güneydoğu Torosların kenar kıvrımları kuşağında yer almaktadır. Kuzeyden Van ve Bitlis, doğudan Hakkâri, güneyden Şırnak ve Mardin, batıdan Batman ve Diyarbakır illeri ile çevrilidir. Siirt ili, Mezopotamya, Transkafkasya ve Anadolu arasında önemli bir geçiş noktasında bulunduğu için tarih boyunca inançların ve kültürlerin odak noktası olmuştur. Tarihi ve arkeolojik değerleri, inanç turizmi öğeleri, çoğu TPE tarafından tescilli turistik ürünleri, zengin mutfağı ve şenlikleri ile kültürel turizmde önemli bir merkez olduğu söylenebilir. Kültürel değerlerin yanı sıra doğal turizm kaynakları açısından zengin bir potansiyel barındırmaktadır. Akarsu, kanyon, mağara, yayla, alpinizm ve botanik turizmi ile birlikte uzun doğa yürüyüşü, foto safari, bisiklet safari, yaban hayat gözlemciliğı, kamp-karavan turizmi, yamaç paraşütü, rafting, dağ tırmanışı gibi birçok turistik aktivitenin gerçekleştirilebileceğı ortamlar sunan alanın yeterince değerlendirilmediğı görülmüştür.

Bu çalışmada, Siirt ve çevresinin doğal, beşeri ve kültürel turistik değerleri ile bunların potansiyelleri, mekânsal dağılımı ve turizm çeşitleri, turistik yerleşmeler, sahaya yönelik turist talebi, turistik altyapı, il turizminin sorunları ile sahanın sürdürülebilir turizm planlamasına yönelik çözüm önerileri coğrafi bakış açısıyla ele alınmıştır.

Araştırma sahası, sahip olduğu turizm potansiyeli ile doğru orantılı olarak turizmden pay alamamaktadır. Ayrıca sahanın mevcut turizm kapasitesi nitelik ve nicelik açılarından olması gereken seviyede değildir.

Anahtar Kelimeler: Turizm Coğrafyası, Jeomorforturizm, Kültür Turizmi, Siirt.

ABSTRACT

TOURISM GEOGRAPHY OF SİİRT AND AROUND

Neriman KILINÇ

The Province of Siirt is located in the region of Tigris in Southeastern Anatolia and on the edge of Southeastern Toros Ranges. It is surrounded by provinces of Van and Bitlis in the north, Hakkari in the east, Şırnak and Mardin in the south and Batman and Diyarbakır in the west. It has been a basic town for religions and cultures throughout history as it has been a threshold between Mesopotamia, Trans Caucasus and Anatolia for ages. It could be regarded as a main center of cultural tourism with its historical and archeological properties, elements for Religion Tourism, its many touristic components approved by Institute of Turkish Patent, rich cuisine and festivals. Moreover, it has potentialiy as for natural tourism along with its cultural values. The region has a range of alternative touristic attractions all of which enables visitors to enjoy rivers, canyons, caves, highlands, alpinism, botanical tourism as well as nature trekking, photo safari, cycling safari, wild life observation, camping and caravan tourism, paragliding, rafting, climbing and so on; however, it might be said that these potentials are not used to their necessary extent for their touristic potentials. This indicates the main focus and significance of this study which tries to find solutions to unused and touched potentials of tourism in the reigon.

In this study, natural, human and cultural touristic values of Siirt and its environs, and their potentials, spatial distribution and tourism types, touristic settlements, tourist demand for the site, touristic infrastructure, problems of provincial tourism and solutions for sustainable tourism planning of the area have been discussed from a geographical point of view.

The region seems not to be proportional to its tourism potentials and not to be getting enough share from these potentials. Moreover, the region has not reached a necessary level of tourism capacity both quantitatively and qualitatively.

Key Words: Tourism Geography, Geomorphological tourism, Cultural Tourism and Province of Siirt.

ÖNSÖZ

Siirt ili doğal ve kültürel turizm kaynakları açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Dolayısıyla bu çalışma ile Siirt ilinin kalkınmasında turizmin rolünün ortaya konulması, turizm kaynaklarının tespit edilmesi, ilde gerçekleşen turizm faaliyetlerinin sınıflandırılması ve dağılışının belirlenmesi, il turizminin sorunlarının coğrafi bakış açısıyla ortaya konulması amaçlanmıştır. Ayrıca burada bulunan turistik değerlerin sürdürülebilirliğine yönelik öneriler sunularak yeni bir bakış açısıyla bu kaynakların kullanımını ve sunum olanakları irdelenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde Siirt ve çevresinin jeomorfoturizm özellikleri, kanyon, yayla, alpinizm ve mağara turizmi başlıkları altında incelenmiştir. İl turizminin gelişiminde, zengin jeomorfoturizm kaynaklarının büyük katkısı olduğu tespit edilmiştir. İkinci bölümde Siirt ilinin kültürel kaynakları turizm açısından değerlendirilmiştir. Bu bölümde tarihsel ve kültürel değerler ele alınarak bunların birer turistik ürün olarak kullanımı için çeşitli öneriler sunulmuştur. Siirt ve çevresinde turizm arzının incelendiği üçüncü bölümde, turizmin gelişimi ve planlamasına temel oluşturabilecek ulaşım, konaklama, ağırlama tesisleri ve alışveriş olanakları hakkında değerlendirilmeler yapılarak çeşitli öneriler getirilmiştir.

Tez çalışmam süresince benden destek ve yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan danışman hocam Prof. Dr. Suna DOĞANER'e; tezime büyük katkıları olan hocalarım Doç. Dr. İbrahim TEĞİN, Dr. Öğr. Üyesi Adnan ALKAN ve Dr. Öğr. Üyesi Şahap BULAK'a, ihtiyaç duyduğum alanlarda bana destek olan arkadaşım gazeteci Fecri BARLIK'a; tezim için fotoğraflarından faydalandığım gazeteci Mehmet Niyazi DENİZ'e; haritaların çiziminde büyük emeği olan Orman Mühendisi Eyüp YILDIRIM'a; bana her konuda yardımcı olan Dr. Gurbet CANPOLAT'a, tezim için kaynak temininde yardımcı olan Siirt İl Kültür ve Turizm Müdürü Remzi USLU'ya ve Ömer GÜLMEZ'e; fedakârlığıyla her zaman yanımda olan kızkardeşim Esra KILINÇ'a ve pozitif enerjileri ile beni cesaretlendiren tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

İstanbul, Şubat 2019

Neriman KILINÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZ-----	iii
ABSTRACT -----	iv
ÖNSÖZ -----	v
ŞEKİLLER LİSTESİ-----	viii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ-----	ix
TABLolar LİSTESİ -----	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ -----	xv
GİRİŞ -----	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL KAYNAKLAR VE TURİZM

1.1.Jeomorforturizm-----	6
1.1.1.Kanyonlar ve Turizm-----	8
1.1.2.Mağara Turizmi -----	16
1.1.2.1.Çaykaya Köyü Mağarası-----	16
1.1.2.2.İki Girişli Mağara-----	18
1.1.2.3.Sağlık Turizmi Açısından Mağaralar -----	19
1.1.2.4.Kültür Turizmi Açısından Mağaralar -----	20
1.1.3.Alpinizm-----	20
1.1.4.Yayla Turizmi -----	23
1.2.Akarsu Turizmi -----	24
1.3.Kaplıca Turizmi -----	33
1.4.Botanik Turizmi -----	45
1.5.Doğal Kaynakların Değerlendirilmesi İçin SWOT Analizi -----	50

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL KAYNAKLAR VE TURİZM

2.1.Prehistorik Turizm (Tarih öncesi turizm/Taş çağı turizmi) -----	53
2.2.Arkeolojik Turizm-----	73
2.2.1.Höyükler-----	76
2.2.2.Antik Yollar-----	86
2.3.Tarihsel Turizm-----	87

2.3.1.Siirt Kent Merkezinde Yer Alan Tarihsel Yapılar-----	89
2.3.2.Siirt Çevresindeki Tarihsel Yapılar-----	94
2.3.3.Tarihsel Konutlar-----	116
2.4.İnanç Turizmi -----	130
2.4.1.Siirt Kent Merkezinde Dini Yapılar -----	132
2.4.2.Siirt Çevresinde İnanç Turizmi-----	136
2.5.Siirt Mutfağı ve Turizm -----	154
2.6.Turistik Ürünler-----	158
2.7.Kültürel Kaynakların Değerlendirilmesi İçin SWOT Analizi -----	168

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TURİZMİN ALT YAPISI VE GELİŞİMİ

3.1.Ulaşım-----	172
3.2.Konaklama -----	180
3.3.Yeme İçme Olanakları-----	186
3.4.Alışveriş Olanakları-----	189
3.5.Festivaller ve Anma Günleri-----	193
3.6.Siirt ve Çevresinde Turizm Arzının SWOT Analiziyle Değerlendirilmesi -----	194
SONUÇ VE ÖNERİLER -----	197
KAYNAKÇA -----	203

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Araştırma alanının konum haritası	2
Şekil 2: Botan Kanyonu konum harita.....	9
Şekil 3: Botan Kanyon	9
Şekil 4: Araştırma sahasındaki dağlık alanlar	21
Şekil 5: Araştırma alanındaki akarsular ve Göller.....	25
Şekil 6: Araştırma alanında bulunan kaplıcalar.....	34
Şekil 7: Araştırma alanında bulunan höyükler ve antik yollar	56
Şekil 8: Siirt kent merkezinde yer alan tarihsel yapılar ve konutlar.....	93
Şekil 9: Siirt çevresindeki tarihsel yapılar	115
Şekil 10: Araştırma alanında yer alan inanç turizmi kaynakları.....	153
Şekil 11: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Haritası	175
Şekil 12: Türkiye ulaşım haritası.....	178
Şekil 13: Siirt Ulaşım Haritası.....	179
Şekil 14: Konaklama tesisi sınıfına göre ortalama doluluk oranı.....	181
Şekil 15: Siirt kentinde otellerde yapılan konaklama sayıları	184
Şekil 16: Turizm arzı	192

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Botan Kanyonu	8
Fotoğraf 2: Rasılhacar (Deliktaş) seyir tepesi.....	11
Fotoğraf 3: 21Mart ve 23 Eylül tarihlerinde Tillo'ya düşen ilk güneşi kapatmak için yapılmış olan kale ve ışığın süzüldüğü penceresi	12
Fotoğraf 4: Kale (Kale-tül Üstad) seyir noktası.....	14
Fotoğraf 5: Botan Vadisi'nde Yamaç Paraşütü	15
Fotoğraf 6: Çaykaya Köyü Mağarası.....	17
Fotoğraf 7: İki Girişli Mağara.....	18
Fotoğraf 8: Alpinizmde Yazlıca Dağı (Herekol Dağı), Sadak Dağı, Çatılı Dağı, TilloKale (Kal'a-tül üstad) Tepesi	22
Fotoğraf 9: Çemikari Yaylası, Yazlıca Dağı (Herekol Dağı)	24
Fotoğraf 10: Botan Çayı (Uluçay)	26
Fotoğraf 11: Botan Çayı Rafting Etkinlikleri	28
Fotoğraf 12: Zarova Çayı.....	29
Fotoğraf 13: Bitlis Çayı üzerinde Emir Nasreddin Köprüsü (1221/Meyyafarikin Artukileri Dönemi).....	30
Fotoğraf 14: Başur Çayı üzerinde Çarpıran (Dört Ulular) Köprüsü.....	30
Fotoğraf 15: Siirt kenti içinde Kezer Çayı ve kıyı düzenlemesi.....	31
Fotoğraf 16: Mergagüze Şelalesi	32
Fotoğraf 17: Hesta-1 (Süleyman) Kaplıcası	36
Fotoğraf 18: Hesta-2 (Belkısana) Kaplıcası.....	37
Fotoğraf 19: Billoris-1 (Sağlarca) Kaplıcası.....	38
Fotoğraf 20: Billoris 2 Karşı Mağara İçi Kaplıcası	39
Fotoğraf 21: Billoris 3 Karşı Kaplıcası.....	40
Fotoğraf 22: Bostancık (Şemsemira) Kaplıcası	41
Fotoğraf 23: Koğa (sağ) (Çırpılı Mezrası) Kaplıcası.....	42
Fotoğraf 24: Koğa (sol) (Çırpılı Mezrası) Kaplıca	43
Fotoğraf 25: Memira (Görendoruk) Kaplıcası.....	44
Fotoğraf 26: Kever (Çetinkol) Kaplıcası	45
Fotoğraf 27: Ters Lale (<i>Fritillaria imperialis</i>)	49

Fotoğraf 28: Gsr Höyük.....	58
Fotoğraf 29: Gsr Höyük'te ele geçirilen Neolitik ağ'a ait Buluntular	59
Fotoğraf 30: Gsr Höyük'te ele geçirilen Neolitik ağ'a ait Buluntular	59
Fotoğraf 31: Siirt-Türbe Höyük.....	61
Fotoğraf 32: Türbe Höyük Pişmiş Tuğladan Atık Su Kanalı	62
Fotoğraf 33: Türbe Höyük Obsidyen Buluntuları.....	62
Fotoğraf 34: attepe Höyük	64
Fotoğraf 35: Ortaçağ ve M 2 Binyıla Tarihlenen Buluntular (attepe Höyük).....	64
Fotoğraf 36: Kızıl Kahve Renkli Pithos-Ortaçağ (attepe Höyük).....	65
Fotoğraf 37: Başur Höyük (Haluk Sağlamtimur)	66
Fotoğraf 38: Devrik Ağız Kenarlı Uruk Kapları, Uruk Konik Kseler- M 4 Binyıl (Başur Höyük).....	67
Fotoğraf 39: Gz İdol-Taş-M 4 Binyıl (Başur Höyük).....	68
Fotoğraf 40: M 3 Binyıla Tarihlenen Kase-Kap-mlek (Başur Höyük)	68
Fotoğraf 41: M 3 Binyıla Tarihlenen Buluntular (Başur Höyük)	69
Fotoğraf 42: M 3 binyıla tarihlenen oyun takımı (Başur Höyük).....	70
Fotoğraf 43: Geç Kalkolitik (Uruk Dönemi) mimarİsi ve mezarları (Başur Höyük).....	70
Fotoğraf 44: Gökçebağ kaya yerleşkeler	72
Fotoğraf 45: Rasılhacar mağaraları.....	73
Fotoğraf 46: attepe Höyük	78
Fotoğraf 47: attepe'de ortaya çıkarılan liman yapısı.....	79
Fotoğraf 48: Siirt-Türbe Höyük M 2. ve 1. binyıl yapıları	80
Fotoğraf 49: Başur Höyük	82
Fotoğraf 50: Başur Höyükte ele geçirilen Erken Tunç ağı çanak-çömlekler.....	83
Fotoğraf 51: Antik Erzen Şehri ve Kalesi kalıntıları	85
Fotoğraf 52: Botan Vadisi'nde bulunan Antik Akabe Yolu.....	86
Fotoğraf 53: Siirt Ulu Camii	89
Fotoğraf 54: Siirt Ulu Camii'nin inili minaresi	90
Fotoğraf 55: arşı (Asakir) Camii	91
Fotoğraf 56: Siirt Merkezde Bulunan Sabatlar	92
Fotoğraf 57: Ayn Salip eşmesi	92
Fotoğraf 58: Deyr Mir Yakup Manastırı.....	95

Fotoğraf 59: Kubbe-i Hassa Mescidi	96
Fotoğraf 60: Kayabağlar Köyü camii	97
Fotoğraf 61: Bilgili Köyü Camii.....	98
Fotoğraf 62: Oymaklıç Köyü (Kaya Oyma).....	98
Fotoğraf 63: Kaletü'l Üstad	100
Fotoğraf 64: Derzin Kalesi	101
Fotoğraf 65: Şirvan İncekaya (Kormas) Kalesi	102
Fotoğraf 66: İrun Kalesi.....	103
Fotoğraf 67: Pervari Ayvalıbağ Köyü Kalesi	104
Fotoğraf 68: Han-1 Sor	105
Fotoğraf 69: Gerre Han.....	106
Fotoğraf 70: Emir Nasreddin Köprüsü	107
Fotoğraf 71: Çemepri (Eğlence) Köprüsü	108
Fotoğraf 72: Şirvan Değirmen köprüsü	109
Fotoğraf 73: Güllü Hatun Köprüsü.....	110
Fotoğraf 74: Derviş Ağa Köprüsü	111
Fotoğraf 75: Gerre Han Köprüsü	112
Fotoğraf 76: Çarpıran (Dört Ulular) Köprülerinin restorasyon öncesi ve sonrası görünümleri.....	113
Fotoğraf 77: Kentin tarihi dokusu ve yeni kısımlar	118
Fotoğraf 78: Abdullah ALP'ın Evi	119
Fotoğraf 79: Ev-Algül Mah. 212 Ada.....	120
Fotoğraf 80: Suat ERTEKİN Evi.....	120
Fotoğraf 81: Ali SEVİLGİN Evi	121
Fotoğraf 82: İsmail ELÇİÇEK Evi	122
Fotoğraf 83: İbrahim AYDIN evi	122
Fotoğraf 84: Ata-Makbule GÜNÇ Evi	123
Fotoğraf 85: Emrağ Ailesi Evi.....	124
Fotoğraf 86: Naciye-Mediha AVCI Evi	125
Fotoğraf 87: Siirt Kültür Evi.....	126
Fotoğraf 88: Şeyh Kamil Konağı restorasyondan önce ve sonra	127
Fotoğraf 89: Şeyh Nasrettin evi	128

Fotoğraf 90: Yıkılmış olan cas evler.....	129
Fotoğraf 91: Siirt Ulu Camii.....	133
Fotoğraf 92: Şeyh Ebü'l Vefa Hz. 'nin Türbesi	134
Fotoğraf 93: Şeyh Musa Hz. 'nin Türbesi	135
Fotoğraf 94: Şeyh Zeynep Türbesi	136
Fotoğraf 95: Veysel Karani Hazretleri türbesi.....	137
Fotoğraf 96: Şeyh Osman Türbesi	138
Fotoğraf 97: Işık Hadisesi 'nin yaşandığı mekânlar (Kale, kule ve türbe).....	140
Fotoğraf 98: 21Mart ve 23 Eylül tarihlerinde Tillo'ya düşen ilk güneşi kapatmak için yapılmış olan kale ve ışığın süzüldüğü penceresi	140
Fotoğraf 99: 21 Mart 23 Eylül tarihlerinde Işık Hadisesinin izlenmesi için yapılan etkinlik	141
Fotoğraf 100: İsmail Fakirullah Hazretleri ve İbrahim hakkı Hazretleri'ne ait Türbe	142
Fotoğraf 101: Sultan Memduh Hazretleri ve Eşi Zemzem'il Hassa'ya ait Türbe... 144	
Fotoğraf 102: Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfi'ye ait Türbe	145
Fotoğraf 103: Şeyh Mücahid Hz. Türbesi	146
Fotoğraf 104: Şeyh Hamza el-Kebir Türbesi.....	147
Fotoğraf 105: Abdurrahman b. Avf'ın Kabri ve Kitabesi	148
Fotoğraf 106: Deyr Mir Yakup Manastırı.....	150
Fotoğraf 107: Hadrianus Kilisesi.....	151
Fotoğraf 108: Büryan (Perive).....	155
Fotoğraf 109: Perde Pilavı	156
Fotoğraf 110: İçli Köfte (Kitel)	157
Fotoğraf 111: Bumbar Dolması (Cokat).....	157
Fotoğraf 112: Ekşili Sumaklı Dolma	158
Fotoğraf 113: Siirt Battaniyesi.....	160
Fotoğraf 114: Siirt'in tiftikle dokunan diğer ünlü mamulleri.....	160
Fotoğraf 115: Siirt kilimi	161
Fotoğraf 116: Siirt'te Bakırcılık	162
Fotoğraf 117: Menengiç ağacı	163
Fotoğraf 118: Siirt Fıstığı	164

Fotoğraf 119: Pervari Balı	165
Fotoğraf 120: Zivzik Narı	165
Fotoğraf 121: Tayfi Üzüümü	166
Fotoğraf 122: Bittim Sabunu	167
Fotoğraf 123: Siirt Ürünleri	167
Fotoğraf 124: Siirt Şehirlerarası Yolcu Terminali	174
Fotoğraf 125: Siirt'in Kurtalan İlçesinde Tren Garı	176
Fotoğraf 126: Siirt Havaalanı	177
Fotoğraf 127: Barden Otel	182
Fotoğraf 128: Bahattin Büryan Salonu	188
Fotoğraf 129: Siirt'te Turistik Ürünlerin satıldığı işletme	190
Fotoğraf 130: Siirt'te Turistik Ürünlerin satıldığı işletme	190
Fotoğraf 131: Siirt Helvacılar Çarşısı	191
Fotoğraf 132: Melede Ateşi	194

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Siirt ve çevresinde görülen diğer endemik bitkilerin türleri	47
Tablo 2: Siirt ve çevresinde Tespit Edilen Bitki Familyaların Cins, Tür ve Sayılar:	48
Tablo 3: Doğal kaynakların değerlendirilmesi için yapılan SWOT analizi	51
Tablo 4: Siirt'e ait coğrafi işaret alan ürünler	168
Tablo 5: Kültürel kaynakların değerlendirilmesi için yapılan SWOT analizi.	169
Tablo 6: Siirt ili yol uzunlukları, 2009-2013 (Km).....	175
Tablo 7: Siirt il merkezinde bulunan oteller, yatak kapasiteleri ve doluluk oranları (2017).	180
Tablo 8: Siirt'e bağlı ilçelerde bulunan konaklama tesisleri, yatak kapasiteleri ve doluluk oranları (2017).	183
Tablo 9: Siirt kentinde otellerde yapılan konaklama sayıları (Kişi)	185
Tablo 10: Siirt ve çevresinde turizm arzının değerlendirilmesi için yapılan SWOT analizi.	195

KISALTMALAR LİSTESİ

JEMİRKO: Jeolojik Mirası Koruma Derneği

TPE: Türk Patent Enstitüsü

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

GİRİŞ

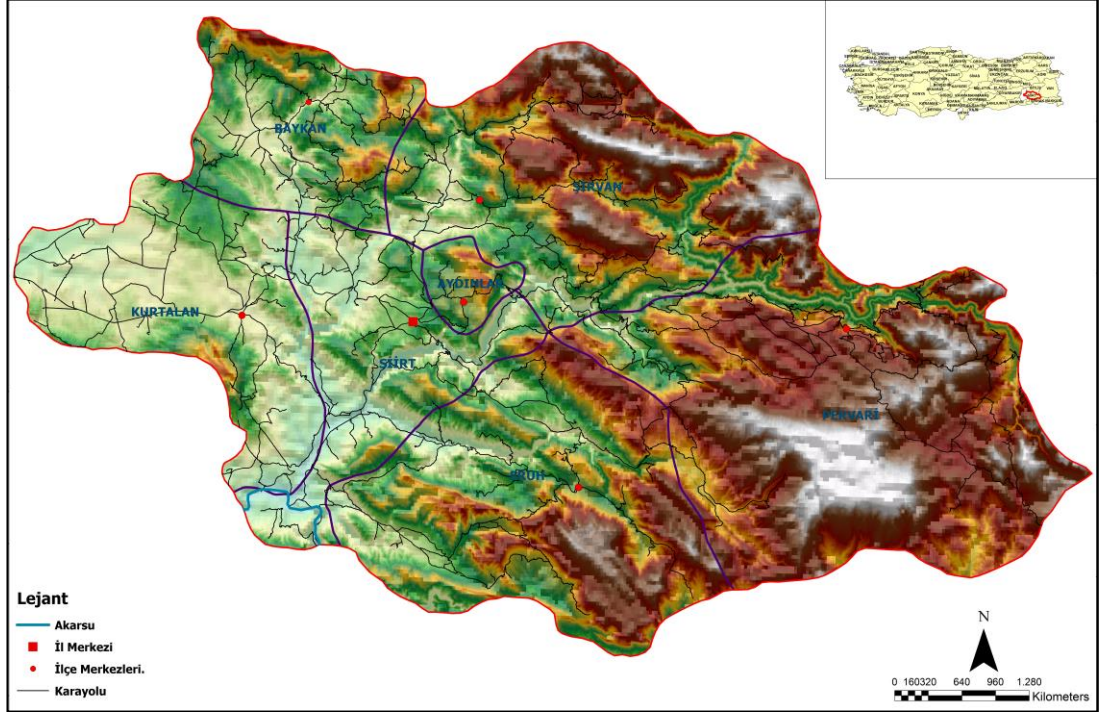
“Siirt ve Çevresinin Turizm Coğrafyası” isimli bu çalışmada, Siirt ve çevresinin doğal, beşeri ve kültürel turistik değerleri ile bunların potansiyelleri, mekânsal dağılımı ve turizm çeşitleri, turistik yerleşmeler, sahaya yönelik turist talebi, turistik altyapı, il turizminin sorunları ile sahanın sürdürülebilir turizm planlamasına yönelik çözüm önerileri coğrafi bakış açısıyla ele alınmıştır.

Turizm, multidisipliner bir çalışma alanı olduğu için, birçok bilime konu olmaktadır. Kendine özgü araştırma yöntemleri ve çok alanlı bir disiplin olan coğrafya bilimi, olayların şekillenmesinde etkili olan birçok faktörü bir arada değerlendirebildiği için turizme ve turizmin mekânsal etkilerinin belirlenmesine büyük katkı sağlamaktadır. Bu nedenle günümüzde turizm, coğrafyanın önemli konularından biri haline gelmiştir.

Turizm, bir yöre için çok önemli bir ekonomik kaynaktır. Türkiye'nin yoğun turizm bölgelerine uzak olan Siirt, sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerle turizmden ekonomik bir pay alabilir. Bu nedenle araştırmaya Siirt ve çevresi seçilmiştir. Araştırma alanı olarak Siirt kent merkezi ve çevresinde ulaşımı Siirt'ten sağlanan doğal ve kültürel kaynaklar seçilmiştir (Şekil 1).

Siirt ili, coğrafi özellikleri, kültürel zenginliği, farklı medeniyetlerden kalan tarihi eserleri, kendine özgü mutfağı ve turistik ürünleri gibi yönleri ile turizme elverişli kaynaklar sunmaktadır. Bu sebeple Siirt ve çevresi bu çalışmaya konu seçilmiştir. Böylece bu duruma dikkat çekilmiş ve bu yörenin kalkınması için bacasız sanayi olan turizmin önemi vurgulanmıştır.

Şekil 1: Araştırma alanının konum haritası

Tez, üç ana başlık altında ele alınmıştır. Birinci bölümde “Doğal Kaynaklar ve Turizm” başlığı altında, yörenin jeomorfoturizm özellikleri (kanyon turizmi, yayla turizmi, alpinizm ve mağara turizmi), akarsu turizmi, kaplıca turizmi ve botanik turizmi incelenmiş ve yöre turizminin gelişiminde, zengin jeomorfoturizm kaynaklarının büyük katkısı olduğu sonucuna varılmıştır.

İkinci bölümde “Kültürel Kaynaklar ve Turizm” başlığı altında, Siirt ve çevresinin prehistorik turizm, arkeolojik turizm, tarihsel turizm, inanç turizmi, turistik ürünler ve mutfak turizmi ele alınarak tarihsel ve sosyo-kültürel değerler ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve bunların birer turistik ürün olarak kullanımı için çeşitli öneriler getirilmiştir.

Üçüncü bölümde “Siirt ve Çevresinde Turizm Arzı” başlığı altında turizmin gelişimi ve planlamasına temel oluşturabilecek ulaşım, konaklama, ağırlama tesisleri ve alışveriş olanakları ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve söz konusu unsurlar hakkında değerlendirilmeler yapılarak çeşitli öneriler sunulmuştur.

Amaç

Coğrafyanın, turizmde kendine özgü araştırma yöntemleri ve bir olayın şekillenmesinde etkili olan birçok faktörü aynı zamanda değerlendirebildiği için çalışmaya turizm coğrafyası seçilmiştir. Tezde Siirt ilinin kalkınmasında turizmin rolünün ortaya konulması, turizm kaynaklarının tespit edilmesi, ilde gerçekleşen turizm faaliyetlerinin sınıflandırılması ve dağılışının belirlenmesi, il turizminin sorunlarının coğrafi bakış açısıyla ortaya koyulması amaçlanmıştır. Ayrıca İlde bulunan turistik değerlerin sürdürülebilirliğine yönelik öneriler sunularak, yeni bir bakış açısıyla bu kaynakların kullanımı ve sunum olanaklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Siirt ve çevresi için, turizmde farkındalığı artırmak ve sahip olduğu turizm potansiyeli yeniden gündeme getirip bu yönde çalışmaların yapılmasını desteklemek de çalışmanın amaçlarındandır.

Bu amaçlar doğrultusunda cevap aranacak bazı sorular ise şöyledir: Çalışma sahasındaki turizm faaliyetlerinin dağılışı, gelişimi ve yerel kalkınmaya katkısı ne düzeydedir? Araştırma sahasında Potansiyelleri doğrultusunda geliştirilmesi gereken turizm çeşitleri ve aktiviteleri hangileridir? Kanyon turizmini daha etkili kılmak için ne tür düzenlemeler yapılabilir? Siirt çevresinde iç düzenlemesi yapılarak turizme açılması gereken mağaralar hangileridir? Turizm dışı amaçlarla kullanılan yaylaları turizme kazandırmak için ne tür çalışmalar yapılmalıdır? Akarsu turizmi için nasıl tanıtım yapılabilir? Botanik turizmi nasıl geliştirilebilir? Tarihsel turizm kaynakları için restorasyon ve koruma hizmetleri nasıl sağlanabilir? Prehistorik ve arkeolojik turizm için kazıları yapılan höyükler hangileridir? Höyüklerden müzelere konulabilecek hangi eserler çıkmıştır? İnanç turizmini daha etkinleştirmek için nasıl bir yol izlenmelidir? Siirt mutfağı ve turistik ürünlerinden turizm açısından daha fazla pay alınması için ne tür çalışmalar yapılabilir? Çalışma sahasında çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik etkileri bakımından turizm ne durumdadır? Yerleşmenin altyapısı içinde ulaşım olanakları, konaklama, ağırlama ve alışveriş tesisleri turizmin gelişmesi için yeterli düzeyde midir? İl turizminin sorunları nelerdir? Araştırma sahasındaki turizmin geliştirilmesi için yapılması gereken başlıca çalışmalar nelerdir?

Araştırmanın sonucunu değerlendirmek için Siirt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne turizm konusunda öneriler götürülecektir. Siirt müzesinin açılış hazırlıklarına katılıp öneriler verilecektir. Siirt Valiliği, Siirt Belediyesi ve ilgili diğer kurumlarla turizm ile alakalı çalışmalarda da önerilerde bulunulacaktır.

Yöntem

Tez yazım aşamasında ve öncesinde araştırma alanı ile ilgili veriler kütüphanelerden, ilgili kamu kurumlarından ve arazi çalışmalarından elde edilmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda araştırma alanı ile ilgili sınırlı sayıda olsa da coğrafyacıların turizm çalışmaları incelenmiştir. Bunlar; Nurettin ÖZGEN (2012) “Siirt’in İnanç Turizmi Mekânları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri”, Mehmet Emin SÖNMEZ (2012) “Tillo (Siirt) İlçesi'nin Kültürel Turizm Potansiyeli”, Adnan ALKAN (2017) “Orta ve Aşağı Botan Vadisi'nin Ekoturizm Potansiyeline Analitik Bir Yaklaşım” adlı çalışmalardır. Ayrıca prehistorik ve arkeolojik turizm için höyüklerin kazı raporları ve sonuçları incelenmiştir. Bunlar; Haluk SAĞLAMTİMUR ve Ali OZAN (2007) “Siirt-Türbe Höyük Kazısı Ön Rapor”, Haluk SAĞLAMTİMUR ve Ali OZAN (2013) “Siirt-Başur Höyük 2011 Yılı Çalışmaları /34. Kazı Sonuçları Toplantısı”, Haluk SAĞLAMTİMUR ve Ali OZAN (2013) “Siirt-Başur Höyük 2012 Yılı Kazı Çalışmaları Raporu”, Haluk SAĞLAMTİMUR (2017) “Siirt-Başur Höyük Erken Tunç Çağı I Mezarları: Ön rapor” larıdır.

Dokümanlar analiz edilmiştir. Veri elde edilirken kazı raporları ve dokümanların güvenilir ve orijinal olmasına dikkat edilmiştir.

Alan araştırması için yerinde gezi-gözlem ve mülâkat yöntemleri uygulanmış, elde edilen veriler analiz-sentez sürecinde yorumlanarak çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Alan araştırması için Botan Vadisi, Botan Kanyonu, Rasıl Hacı tepesi, Kaletül Üstad (kale), Gökçebağ kaya yerleşkeleri, Çaykaya köyü mağarası, Çemikare yaylası, Başur Çayı, Bitlis Çayı, Kezer Çayı, Zarova Çayı, kaplıcaların çoğu, Gusir höyük kazı alanı, Başur höyük kazı alanı, Çattepe höyük kazı alanı, Türbe höyük kazı alanı, tarihsel turizm kaynaklarının çoğu, inanç turizmi öğelerinin hemen tümü yerinde ziyaret edilmiştir. Arazide fotoğraflar çekilmiştir.

Haritalar için Siirt iline ait bütün 1/25 000'lik E00 (Eşyüksekti eğrileri) ArcGIS 10.5 programı yardımı ile ilk olarak TIN'e sonra da DEM (Raster veri)'e dönüştürülmüştür. Daha sonra DEM verisinden topoğrafik haritalar üretilmiştir. ArcGIS programı yardımıyla oluşturulan topoğrafik haritaların üzerine DEM verisi çağrılmak suretiyle sayısal veriler birbirinin üzerine oturtulmuştur. Bu verilerden stil ve sembolojilerden faydalanılarak haritaların görünürlük ve renk skalaları ayarlanmıştır. Siirt Tapu Kadastro İl Müdürlüğü'nden alınan sayısal veriler (Şehir imar planı, idari sınırlar, yol ağları, akarsular, göller) bilgisayar ortamından haritaların üzerine oturtulmuştur. Doğal ve kültürel kaynakların yerleri ise zemininden hassas el GPS'İ yardımı ile koordinatları alınarak haritalar üzerine apliance edilmiştir. Bu şekilde haritalar üzerinde konumları belirtilmiştir.

Araştırmanın bazı aşamalarında sınırlılıklar yaşanmıştır. Turistik doğal ve kültürel turizm kaynaklarına, yolların çoğunun bozuk olması nedeniyle zor koşullarda ulaşılmıştır. Ayrıca bazı kaynaklara kadar yol devam etmediği için uzun mesafeleri yürünerek kaynaklara ulaşılmıştır. Gittiğimiz bazı yerlerde halk güvenlik endişesi duyduğundan, oraya neden gittiğimiz ve ne için fotoğraf çektiğimiz konusunda açıklama yapmamız gerekti.

Araştırma alanını turizm değerlendirilmesi için SWOT analizi yöntemi kullanılmıştır. Siirt İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Siirt Orman İşletme Müdürlüğü Siirt Valiliği, Siirt Belediyesi ve arkeologlarla birlikte yapılan bu analizle, güçlü, zayıf yönler ve fırsatlar, tehditler belirtilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞAL KAYNAKLAR VE TURİZM

Siirt sahip olduğu kanyon, mağara, doruk, platolarıyla jeomorfoturizme çok uygundur. Botan Çayı ve kolları akarsu turizmi için, sıcak su kaynakları kaplıca turizmi için, bitki örtüsü botanik turizmi için değerlendirilebilir. Bu bölümde, Siirt ve çevresinde bulunan doğal kaynakların turizm potansiyeli, kullanımı, dağılışı ve geliştirilebilecek turizm aktiviteleri üzerinde durulmuştur.

1.1. Jeomorfoturizm

Jeomorfolojik yer şekilleri görsel ve doğal güzellikleriyle yüzyıllardır insanların ilgisini çeken ve onlarda merak uyandıran coğrafi oluşumlardır. Günümüzde sanayi ve kentleşme sonucu doğal alanların gittikçe yok olması özellikle kent insanı için doğal özelliğini kaybetmemiş farklı coğrafi alanlara yönelik turizm hareketlerini daha çekici hale getirmiştir. Bu durum dünyada yer şekillerinin önemli bir turizm potansiyelinin olması ve bu potansiyelin değerlendirilmesi günümüzün güncel tematik turizm konsepti trendlerinden biri olan uluslararası literatürde jeomorfoturizm veya jeomorfolojik turizm olarak da isimlendirilen yeni bir turizm tipini ortaya çıkarmıştır (Ekinci & Doğaner, 2012: 396).

Jeomorfoturizm, doğada farkındalığı yüksek, korunmaya değer jeolojik ve jeomorfolojik unsurlardan oluşan doğal mirasın önemli bir bileşenidir. Bilimsel, görsel, kültürel değeri olan yer şekillerini bir destinasyon olarak kullanan jeomorfoturizm, benzer özelliklere sahip fosil, kayaç, mineral ve sedimentler gibi oluşumları içeren jeoturizmden (geoturizm, jeolojik turizm) farklı olarak volkanlar, peribacaları, karstik unsurlar (traverten, obruk gölleri), kıyı jeomorfolojisi unsurları, mağaralar, kanyonlar gibi yer şekillerini kapsar (Ekinci & Doğaner, 2012: 396).

Jeomorfoturizm ortaya çıkana kadar yer şekilleri, daha çok bitki örtüsünün temelini oluşturduğu doğa turizmine dâhil ediliyordu. Jeomorfoturizm “jeo” ön ekinden de anlaşıldığı gibi yer kabuğuyla ilgilidir ve yer şekillerini içeren abiyotik özelliği ile doğa turizminden ayrılır (Ekinci & Doğaner, 2012: 396). Dolayısıyla bu iki turizm tipi, farklı ilgi alanlarına sahip olup birbirinden ayrı özellikler taşımaktadır.

Her turizm tipinde olduğu gibi jeomorfoturizmin unsurları da olumsuz süreçlere maruz kalabilmektedir. Bu nedenle korunması gereken yer şekilleri için koruma statüsü ihtiyacı doğurmuştur. Jeomorfosit kavramı, bilimsel, kültürel, tarihsel, estetik, sosyal ve ekonomik değeri kazanmış olan yer şekillerini ve süreçlerinin, insan algısı ve sömürüsü nedeniyle oluşturulan koruma şeklidir (Reynard, 2005: 323). Böylece bunlar bilimsel olarak tescillenmekte ve turizm kapsamında sürdürülebilir kullanıma açılabilir (Uzun, 2015: 342). Jeomorfositlerin ilgi alanına giren yer şekillerinden bazıları olarak buzul, volkan, dağ, fluvial yer şekilleri, nehir vadileri, kıyılar, kıyı şekilleri, resifler, atoller, okyanus adaları, glasiyal ve periglasiyal yer şekilleri, mağara ve karstik şekiller belirtilebilir (Dingwall vd, 2005: 10). Benzer şekilde geniş bir alanda farklı jeomorfosit ve jeositleri içinde bulunduran veya aynı veya farklı türden birkaç jeolojik ve jeomorfolojik şeklin bir arada bulunduğu sınırları belirlenen alanların uluslararası terminolojide koruma statüsü jeopark olarak adlandırılmaktadır (Ekinci & Doğaner, 2012: 396). Ayrıca günümüzde dünyada UNESCO, Türkiye’de ise JEMİRKO (Jeolojik Mirası Koruma Derneği) sahip olduğumuz doğal ve kültürel mirasın korunmasına dair çalışmalar yapmaktadır.

Bilimsel, görsel ve kültürel değeri olan yer şekilleri bakımından dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer alan Türkiye, jeomorfoturizm bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Ülkenin her tarafında turistik değeri yüksek yer şekillerine rastlamak mümkündür.

Siirt şehri ve çevresi yer şekilleri bakımından oldukça zengin bir sahadır. Çalışma sahası Alp orojenezi sonucunda oluşan Toros dağlık silsilesinin kenar kıvrımları bölgesinde yer almaktadır. Saha çeşitli zaman aralıklarında aşınmış veya deforme olmuş kıvrımlı yapı elamanlarıyla bu yapıyı şekillendiren akarsuların meydana getirdiği fluvial şekillerden oluşmaktadır (Özgen vd, 2016: 7). Kalkerli yapıların yoğun olduğu sahada Botan, Kezer ve Reşan çayları kimyasal çözümler ve fiziksel aşındırmalar sonucu derin boğazlar (antedant vadi sistemleri) ve sarp yamaçlar meydana getirmişler (Özgen vd, 2016). Bunun sonucunda oluşan önemli yükseltiler ve kanyonları görmek mümkündür.

1.1.1.Kanyonlar ve Turizm

Dik ve derin yamaçlarıyla turistlere farklı etkinlik alanları sağlayan kanyonlar önemli bir jeomorforturizm unsurudurlar. Genellikle turistleri manzara seyretmek için çeken kanyonlar, spora meraklı macera sever turistleri ise uzun yürüyüş (trekking), kaya tırmanışı ve su sporları (kano, rafting) için çekmektedir (Doğaner, 2001: 168).

Araştırma sahasında bulunan Botan Vadisi'nin bazı bölümleri kanyon şeklindedir. Siirt kent merkezinin doğusunda ve 4 km mesafede bulunan vadi kanyon şeklindedir Bu kısma Botan Kanyonu adı verilir (Şekil 2; Şekil 3). Botan Kanyonu turizm için oldukça dikkat çekicidir. Bu dar ve derin kanyon, Alt Pleyistosen'de Botan Çayı'nın (Uluçay) Kavika ve Gökçedağ antiklinallerini yarması sonucu Kayaboğaz Köyü civarında oluşmuştur (Özgen vd, 2016: 8). Bu vadi içlerinde bulunan katmanlar litolojik olarak farklı yapıya sahip olduklarından farklı aşınım ve birikim şekilleri (kornişler, sekiler, vb.) meydana gelmiştir (Alkan, 2018: 482; Özgen vd, 2016:

Fotoğraf 1: Botan Kanyonu

Şekil 2: Botan Kanyonu konum harita

Şekil 3: Botan Kanyon

Ayrıca flüvyal ve karst jeomorfolojisine ait çok sayıda örnek bulunur (Alkan, 2018: 482, Özgen vd, 2016: 8). Dolayısıyla kanyon, içinde bulunan sekiler, kornişler, gömük menderes, doğal mağaraları, sarp yamaçlar ve daha birçok jeomorfolojik ve litolojik oluşumlar ve muazzam coğrafi görünümü ile jeomorfoturizm için önemli bir potansiyeldir (Fotoğraf 1). Ancak turistlerin en çok ilgisini çeken mekânlar ise hem Botan Vadisi'ne hem de Botan Kanyonu'na hâkim noktalarda yer alan olan Rasılhacar Tepesi ve bu tepe de yar alan Rasılhacar (Deliktaş) oluşumu ile Kale (Kaletül Üstad) seyir noktalarıdır.

Rasılhacar (Deliktaş): Çalışma sahasının turistler tarafından en çok ziyaret edilen mekânlarından biridir. Siirt il merkezine dört kilometre mesafede bulunan Rasılhacar (Deliktaş), Botan Vadisi ve Botan Çayı'na (Uluçay) hâkim bir konumdadır (Fotoğraf 2). Her mevsim ayrı görünümler sunan Rasılhacar (Deliktaş) oldukça ilgi çekici bir seyir noktasıdır. Ayrıca burada eskiden yaşamın olduğunu gösteren izlerin bulunduğu mağaraların bulunması sahayı daha ilgi çekici kılmaktadır. Rasılhacar (Deliktaş) da bazı mekânsal düzenlemeler yapılmıştır. Kanyona bakan ve yaklaşık 750-1000 metre yüksekliğine sahip olan tepe, gelen turistler ve yerel ziyaretçiler için büyük bir tehlike arz etmekte idi. Özellikle de gelen ziyaretçilerin kanyonun kenar kısımlarında fotoğraf çekmesi ve buraya adını veren delik oluşumunun belli bir kısmına kadar ilerlemeleri büyük sorun oluşturuyordu. Düşme tehlikesini ortadan kaldırmak ve burayı daha güvenli bir hale getirmek için sahanın kenar kısımları demir parmaklıklarla kapatılmıştır. Sahada gelen ziyaretçilerin dinlenmesi veya piknik yapmasına olanak sağlayacak çok sayıda kamelya bulunmaktadır. Botan kanyonu manzarasına hâkim doğal çevre koşullarına uygun büyük bir kafe, çocuklar için oyun parkı, mescit, WC ve otopark alanı bulunmaktadır (Fotoğraf 2). Sahanın çevresinde yer alan çok sayıda fıstık ağacının yanı sıra seyir alanında ağaçlandırma yapılmış ve çöp kutuları konulmuştur. Ayrıca Rasılhacar'a (Deliktaş) giden yolun dar olması ve gidiş-gelişlerde sıkıntı yaratması nedeniyle yol çalışmaları yapılmaktadır. Bu sahanın Siirt kent merkezine yakın olması (4 km mesafe), ulaşımının kolay olması ziyaretçi sayısının artmasında büyük rol oynamaktadır. Ayrıca kanyon yaz sıcağından kaçanların, serinleyebileceği bir ortam sağlamaktadır.

Fotoğraf 2: Rasılhacar (Deliktaş) seyir tepesi

Kale (Kaletü'l-Üstad): İbrahim Hakkı Hazretleri vefat eden hocası İsmail Fakirullah Hazretleri için Tillo'nun yaklaşık 3-4 kilometre doğusunda yer alan tepede (Kaletü'l Üstad) ortasında 40×50 cm' lik açık bir pencerenin bulunduğu harçsız taştan bir duvar inşa etmiştir (Fotoğraf 3). 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde doğan yılın ilk güneşinin ışınları, duvardaki pencereden girerek, türbenin kulesine, oradan da kırılarak türbenin penceresinden içeri süzülür ve hocası İsmail Fakirullah Hz.'nin başucunu aydınlatır. Bu ışık düzeni 1964 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sırasında zarar görmüş, 2010 yılında Siirt Valiliği'nin girişimleri ile tekrar kale-minare-türbe arasındaki ışık düzeni eski haline getirilmiştir (Özgen, 2012: 261; Sönmez, 2012: 31). İbrahim Hakkı Hazretleri tarafından XVIII. yüzyılda inşa edildiği bilinen duvar kalıntısı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 24.10.2008/1832 tarih ve kararla koruma altına alınmıştır. İbrahim Hakkı Hz. yaptığı Işık hadisesi ile ilgili "Hocamın başucuna doğmayan güneşi neyleyeyim..!" sözlerini söyleyerek, hocasına olan saygısını göstermiştir.

Fotoğraf 3: 21Mart ve 23 Eylül tarihlerinde Tillo'ya düşen ilk güneşi kapatmak için yapılmış olan kale ve ışığın süzüldüğü penceresi

Kale (Kaletü'l-Üstad) ve çevresi sahip olduğu doğal çevre özellikleri ile de oldukça ilgi çekicidir. Kalenin üzerinde bulunduğu bölgeden, Botan Vadisi, Botan Çayı (Uluçay), Alkumru Barajı ve Siirt'in doğusundaki dağlar tam olarak izlenebilmektedir. Bu bölge vadi tabanından yaklaşık 750-1200 metre yüksekliktedir. Ayrıca Botan Kanyonunun en yüksek yerinde bulunan kale, eşsiz manzarası, doğal güzelliği ve meşe ağaçlarıyla kaplı çevresi ile turizm ve rekreasyonel faaliyetler için tercih edilmektedir. Rasılhacar'da (Deliktaş) olduğu gibi burada da çeşitli mekânsal düzenlemeler yapılmıştır. Tillo Kaymakamlığı, Tillo Köylere Hizmet Götürme Birliği, Dicle Kalkınma Ajansı'nın (DİKA) desteği ile kalenin hâkim bir noktasına cam seyir terası inşa edilmiştir (Fotoğraf 4). Vadiden yaklaşık 1.100 metre yükseklikte kurulan, 7 metre uzunluğunda ve 40 m²'lik alana sahip ortası boş olan terasın taşıma kapasitesi 30 kişi olup Türkiye'deki sayılı cam teraslardan biridir. Botan Vadisi'nin eşsiz manzarasının doğal güzelliğine cam seyir terasının kazandırılması burayı daha ilgi çekici kılmıştır. Yerel halkın ve turistlerin yoğun ilgi gösterdiği bölgedeki bu ilk cam seyir terası, Tillo'daki Kaletü'l-Üstad mevkiine önemli ölçüde turizme katkı sağlamaktadır. Ayrıca Tillo Belediyesi tarafından buraya kamelyalar, çocuk oyun parkı, otopark, yürüyüş yolu, restaurant, mescit, WC gibi yapılar inşa edilmiştir. Kale, yükseklik açısından tehlike arz ettiğinden etrafı demir parmaklıklarla kapatılmıştır. Işık Hadisesi'nin bir parçası olan duvarın etrafı da tahrip edilmesin diye demir parmaklıklarla kapatılmıştır (Fotoğraf 4).

Siirt ilinde koruma statülü alanlar arasında bulunan Tillo Tabiat Parkı, 40,14 ha alana sahiptir (Tillo.tabiat.gov.tr). Tabiat Parkı doğusunda Botan Çayı (Uluçay), Batısında Tillo ilçe merkezi, güneyinde ise kale rekreasyon alanı bulunmaktadır.

Fotoğraf 4: Kale (Kale-tül Üstad) seyir noktası

Botan Kanyonu, uzun yürüyüş (trekking), yamaç paraşütü, rafting, kaya tırmanışı, foto safari gibi sportif faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak bu faaliyetlerden sadece yamaç paraşütü aktif olarak yapılmaktadır (Fotoğraf 5). Kanyonu hak ettiği önemin verilmesi, diğer aktivitelerin gerçekleştirilebilmesi ve turizmde aktif olarak rol alması için gerekli olan çalışmaların yetkili kurumlarca yürütülmesi önem arz etmektedir. Daha birçok özelliği içinde barındıran bu sahaya jeopark statüsü verilmesi ve buranın koruma altına alınması gerekmektedir. Çünkü bu saha sadece çalışma sahasında değil, Türkiye çapında en dikkat çekici jeomorfolojik oluşumlardan biridir.

Çalışma sahasının turizm potansiyelini artırmak için yörede yer alan diğer kanyon oluşumlarının turizm için değerlendirilmesi ve bu alanlarda gerekli düzenlemelerin yapılması önemlidir.

Fotoğraf 5: Botan Vadisi'nde Yamaç Paraşütü

1.1.2.Mağara Turizmi

Mağaralar tarih boyunca insanların ilgisini çeken oluşumlardır. Büyük yer altı oyukları olarak da tanımlanan mağaralar, genellikle suların eritme süreci ile oluşmuş karstik aşınım şekillerinin en tipik örneklerinden olan yer altı ve yerüstü boşluklarıdır (Erinç, 2015: 82-160; Doğanay & Zaman, 2013: 105). Doğal oluşumlu mağaralar dışında, insan eliyle yapılmış mağaralar bulunmaktadır (Doğanay & Zaman, 2013: 105). Mağaraların görsel, sportif, kültür ve sağlık bakımından sahip oldukları özellikler, turizme alternatif bir tip olarak mağara turizmini meydana getirmiştir (Doğaner, 2001: 163). Her biri farklı özelliklere sahip olduğundan Mağaraları çeşitli başlıklar altında incelemek mümkündür. Mağaralar doğal oluşum ve varlıklarıyla (sarkıt ve dikitler, traverten, kuyu, göller, dereler, süslü salonlar) doğa turizminin, yerleşim ve dini ibadet yeri olarak kültür ve inanç turizminin, iklimi ve içindeki termal şifalı suları ile ise sağlık turizminin içinde değerlendirilmektedir.

Ülkemizin her tarafında olduğu gibi Siirt ve çevresi de mağara turizmi için büyük bir potansiyele sahiptir. Çalışma sahasının jeolojik yapısında kalkerli ve jipsli oluşumlar hâkim olduğundan (Özgen & Karadoğan, 2007: 648-650) sahada birçok mağara oluşumu görmek mümkündür (Alkan, 2018: 486-487). Genellikle vadi boylarında dağılışı gösteren bu oluşumlara en çok Rasılhacı tepesi, Gökçebağ Köyü yakınları ve Sağlarca Köyü mevkiinde rastlanır. Ayrıca çalışma sahasında keşfedilmemiş çok sayıda mağara bulunmaktadır.

Bu tür mağaralar daha çok görsel zenginliklerinden dolayı tercih edilir. Siirt ve çevresinde bu tip mağaralar çok sayıda bulunmakla birlikte, çoğunluğu keşfedilmemiş ve bilinenlere de turizm açısından gereken önem verilmemiştir. Çaykaya Köyü mağarası doğal özellikleri ile en dikkat çekici olanıdır.

1.1.2.1.Çaykaya Köyü Mağarası

Çaykaya Köyü mağarası, Siirt ili Baykan ilçesi sınırları içerisinde bulunan Çaykaya Köyü'nde yer almaktadır. Siirt şehir merkezine yaklaşık 45 km uzaklıktadır.

Mağara, bölgede günümüze kadar araştırması yapılmış en uzun doğal mağara özelliğine sahiptir. Germik Formasyonun üst seviyelerini oluşturan masif kireçtaşları

içerisinde, sahadaki bindirmeler sonucu gelişmiş olan mağara yaklaşık 200 m uzunluğundadır. Mağara, sağ tarafında yer alan Başur Çayı vadisine paralel olarak, fay hattı boyunca K-KD yönlü olarak devam etmektedir (Amcalar, 2013: 65)

Ortalama 5 m derinliğe sahip olan ve ilk girişten itibaren 13 m'lik ikinci bir inişle ulaşılan mağara tabanından itibaren, yaklaşık 20 derece eğime sahip olan ana galeriden 6 m ilerlenerek GD yönünde gelişmiş olan bir kola ulaşmaktadır. Yarasa popülasyonunun bulunduğu yan kol ortalama 1,5 m genişlik, 1,5 m yükseklik ve yaklaşık 60 m uzunluğundadır (Amcalar, 2013: 65). Mağaranın tabanı genel olarak çökmüş moloz ve irili ufaklı kaya parçalarıyla kaplı olup, yer yer damlataş oluşumları görülmektedir. Çaykaya Köyü mağarası turizm için büyük bir potansiyele sahiptir (Fotoğraf 6). Ancak mağara, gerekli düzenlemeler yapıldığı takdirde şartıyla turizm amaçlı kullanılabilir.

Ayrıca mağaranın bulunduğu Çaykaya Köyü, Başur Çayı manzaraları, dağ manzaraları ve karstik şekilleriyle oldukça ilgi çekicidir. Köyün diğer doğal kaynakları ile turizmde kullanılması önem arz etmektedir.

Fotoğraf 6: Çaykaya Köyü Mağarası

1.1.2.2.İki Girişli Mağara

İki girişli mağara araştırma alanında turizm potansiyeli yüksek olan jeomorfolojik oluşumlardan biridir. Mağara, Siirt-Kurtalan eski yolunda, Yuvalı Köyü sınırları içinde Botan Çayı ile Bitlis Çayı'nın birleştiği alanın yaklaşık 8 km Kuzeybatısında Bitlis Çayı kıyısında yer almaktadır. Mağara, kalkerli kayacın akarsu tarafından aşındırılması sonucu oluşmuştur. Mağaranın iki girişi olduğu için "İki girişli mağara" olarak bilinmektedir (Fotoğraf 7). Mağara Bitlis Çayı kenarındaki konumu ve sahip olduğu görünümüyle oldukça ilgi çekicidir. Işıklandırma ve diğer çeşitli çevre düzenlemeleri yapılmak suretiyle turizmde değerlendirilebilir.

Fotoğraf 7:İki Girişli Mağara

1.1.2.3.Sağlık Turizmi Açısından Mağaralar

Bazı mağaralar, sağlık turizmi açısından büyük önem taşımaktadır. “Mağara tedavisi (speleoterapi), mağara iklimasının tedavi edici etkisi, yapılan deneyler sonucunda ortaya çıkmıştır” (Doğaner, 2001: 170). Ayrıca mağaraların tavanından akan ekşi sular ile içinde bulunan termal kaynakların birçok hastalığa iyi geldiği bilinmektedir. Çalışma sahasında sağlık turizmine kaynak oluşturacak nitelikte olan mağaralar bulunmaktadır.

Siirt şehir merkezinin 15 kilometre kadar güneyinde, Botan Çayı (Uluçay) kenarında, Sağlarca (Billoris) Köyü sınırları içerisinde yer alan mağaralar sağlık turizmi açısından ilgi çekicidir. Mağaralar, Botan Çayı'nın (Uluçay) iki kenarında karşı karşıya bulunmaktadır. Bunlardan akarsuyun batı kenarında yer alanı yüksekliği az bir yamacın içinde, büyük bir oyuk şeklindedir. Bu mağaranın içinde yer alan termal su (Sağlarca Kaplıcası), içinde bulunan minarelleri, 31 °C su sıcaklığı, 7.3pH değeri ile önemli bir kaynaktır. (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34). Bu termal kaynağın romatizma ve cilt hastalıkları başta olmak üzere çoğu hastalığa iyi geldiği bilinmektedir. Ayrıca mağara görsel açıdan da ilgi çekicidir.

Botan Çayı'nın (Uluçay) doğu kenarında hemen akarsuyun bitişiğinde yer alan mağara ise bir dağın içinde bulunmaktadır. Küçük bir girişi bulunan ve girişten sonra içi giderek büyümektedir. Mağaranın geniş kısmında yuvarlak uzun tünel şeklinde oyuklar bulunmaktadır. Mağaranın hemen girişinin biraz ötesinde bir soğuk su kaynağı ve onun hemen sağında ise kayaların arasında oluşan havuzlarda sıcak su bulunmaktadır. Sarkıt şeklinde bulunan mağaranın tavanından damlayan ekşi suyun mide hastalıklarına ve böbrek taşlarına iyi geldiği söylenmektedir (Yolbaş, 2018: 34). Ayrıca bu mağaranın içinde yer alan termal su (ekşi sulu kaplıca), içinde bulunan minarelleri, 19 °C su sıcaklığı, 7.7pH değeri ile (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34) sağlık turizmi açısından talep gören bir kaynaktır. Kaplıcanın birçok hastalığa iyi geldiği bilinmektedir. Mağara içinde bulunan akarsu, göl ile muazzam bir görüntü sunmaktadır. Ayrıca içinde bulunan oyuk vb. oluşumlar da il çekicidir.

1.1.2.4.Kültür Turizmi Açısından Mağaralar

Eskiden beri insanların ilgisini çeken mağaraların, insan hayatının ilk devrelerinde doğal barınak olarak kullanıldığı bilinmektedir (Doğanay & Zaman, 2013: 105). Böylece mağaralar, insan müdahalesinin de etkisiyle bazılarında görülen dar uzun geçitler ve bölmeler, duvarlarına çizilmiş olan kaya resimleri, romantik güzellikleri ve daha birçok ilgi çekici özellikleri ile (Doğanay & Zaman, 2013: 106) kültür turizmi kapsamına girmektedir. Dolayısıyla mağaralar doğal güzellikleri ile birlikte paleontolojik, prehistorik, arkeolojik, speleolojik, coğrafik ve antropolojik araştırmalar yapan gruplar için dikkat çekicidir (Doğaner, 2001: 171).

Siirt ve çevresindeki mağaralardan Gökçebağ Kaya Yerleşkeleri olarak adlandırılan mağaralara insanlar yerleşmiş ve bu mağaraları oyarak yeni desen vermişlerdir. Bu mağaraların doğal özelliği kaybolmuş ve prehistorik ve arkeolojik turizm açısından önem kazanmıştır. Rasilhacar mağaralarında da yerleşim izleri bulunmaktadır

1.1.3.Alpinizm

Dorukları hedefleyen dağcılık sporu ve daha alçak seviyelerde bilimsel ve rekreasyon amaçlı tırmanışlar için verilen güvenlik, ulaşım, konaklama, ağırlama vb. hizmetleri kapsayan alpinizm, ismini Alp dağlarından almaktadır (Doğaner, 2001: 163). Dağlar her zaman özellikle de spor aktivitesi için ilgi çekmişlerdir.

Alp-Himalaya kıvrım kuşağının devamını teşkil eden Kuzey ve Güney Anadolu sıradağları ve tek başına bulunan volkanik dağlarıyla Türkiye alpinizm için uygun bir sahadır. Dolayısıyla Güneydoğu Torosların kenar kıvrımlarında yer alan çalışma sahası önemli yükseltilere sahip olduğundan dağcılık faaliyetleri için uygun bir yapıya sahiptir (Fotoğraf 8). En önemli yüksek alanları Yazlıca Dağı (Herekol Dağı 2940 m) Gökçedağ, Şeyhomer Dağı (1408 m) ve Sadak Dağı, Çatılı Dağı, Rasilhacar tepesi, Tillo Kalesi ve Botan Vadisi'nin birçok kesiminde bulunan dik yamaçlardır (Şekil 4). Bu yükseltiler alpinizm için büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak bu dağların turizm amaçlı kullanılabilmesi için gerekli düzenin sağlanması ve önlemlerin

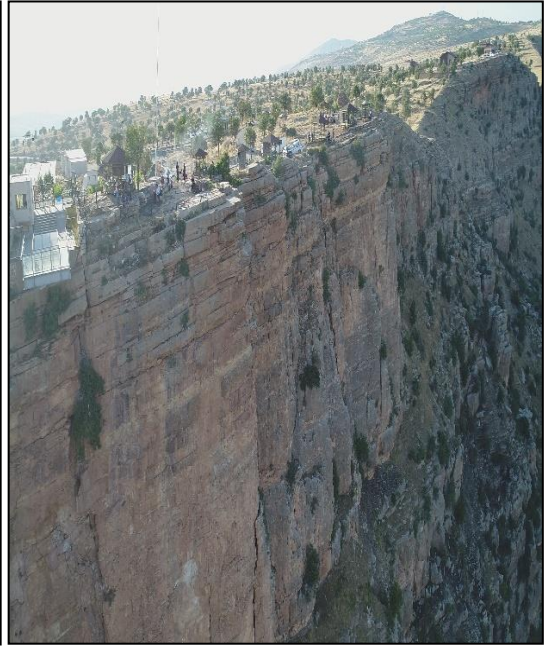
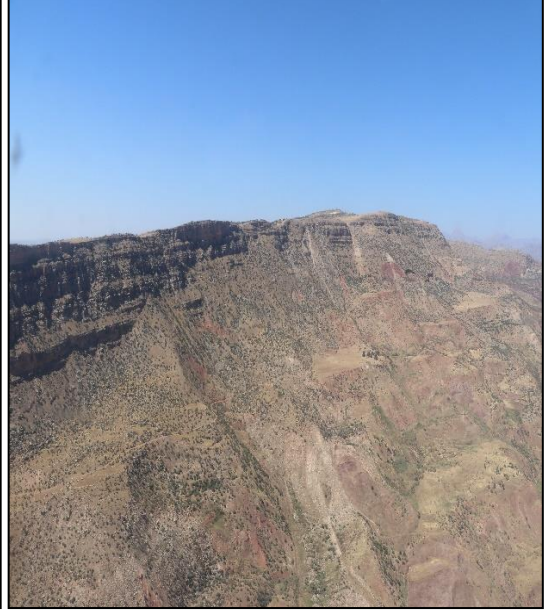

alınması gerekir. Bu yükseltiler hem profesyonel hem de amatör dağcılara hitap edecek şekildedir. Çalışma sahasında Alpinizm aktif olarak yapılmamaktadır.

Şekil 4: Araştırma sahasındaki dağlık alanlar

Fotoğraf 8:Alpinizmde Yazlıca Dağı (Herekol Dağı), Sadak Dağı, Çatılı Dağı, TilloKale (Kal'a-tül üstad) Tepesi

1.1.4.Yayla Turizmi

Yaylaların yüzyıllardır devam eden klasik amaçlı kullanımlarına günümüzde yeni fonksiyonlar eklenmiştir. Son yıllarda bu alanlar turizm için oldukça ilgi çekmektedir. Yayla turizmi, yaz aylarında serinleme, dinlenme, dağ-yayla havası teneffüs etme, doğal ortamda doğal yaşamı gözlemleme, doğal ürünler tüketme gibi birçok faaliyetin gerçekleştirilebildiği turizm türüdür (Doğanay & Zaman, 2013: 161). Ayrıca yaylalar yerel, kültürel, sosyal ve etnolojik özellikleri ile de ilgi çeken alanlardır (Tekin, 2016:1096).

Çalışma sahasında Botan Çayı, Kezer Çayı ve daha birçok akarsu kolu ile yarıması sonucu çok sayıda plato ve dağlık saha bulunmaktadır. Dolayısıyla yayla turizmi açısından zengin bir alandır. Pervari ilçesindeki Çemikare, Cema, Herekol yaylaları ve Şirvan ilçesinde bulunan Baçova, Nar ve Şeref yaylaları ilgi çekici sahalardır. Ayrıca zengin bir floraya sahip olan bu sahalarda, hayvancılık ve arıcılık faaliyetlerinin yoğun olarak sürdürüldüğü ve meşhur Pervari balının üretiminin gerçekleştiği yerlerdir.

Çemikare Yaylası, doğası ve çeşitli çiçekleriyle doğa turizm potansiyeli en yüksek yayladır. Ancak burada hiçbir turistik faaliyet gerçekleştirilmemektedir. Yayla geçmişten günümüze kadar hayvancılık faaliyetleri için kullanılmıştır. Konaklama tesisi bulunmayan yaylada hiçbir mekânsal düzenleme yapılmamıştır (Fotoğraf 9). Güvenlik sorunları nedeniyle özellikle trekking için tercih edilen bir saha değildir. Buranın turizm için değerlendirilmesi için başta güvenlik sorunu olmak üzere turizm için gerekli hizmetlerin sağlanması, düzenlemelerin yapılması, belirli program ve gezi turlarıyla tanıtılması gerekmektedir.

Fotoğraf 9: Çemikari Yaylası, Yazlıca Dağı (Herekol Dağı)

Genel olarak bakıldığında; Siirt ve çevresi jeomorfoturizm faaliyetlerindeki arz, talep ve güncel durum incelendiğinde oldukça önemli bir potansiyelinin olduğu görülmektedir. Ancak bu potansiyelin değerlendirilebilmesi için ciddi çalışmalar gerekmektedir.

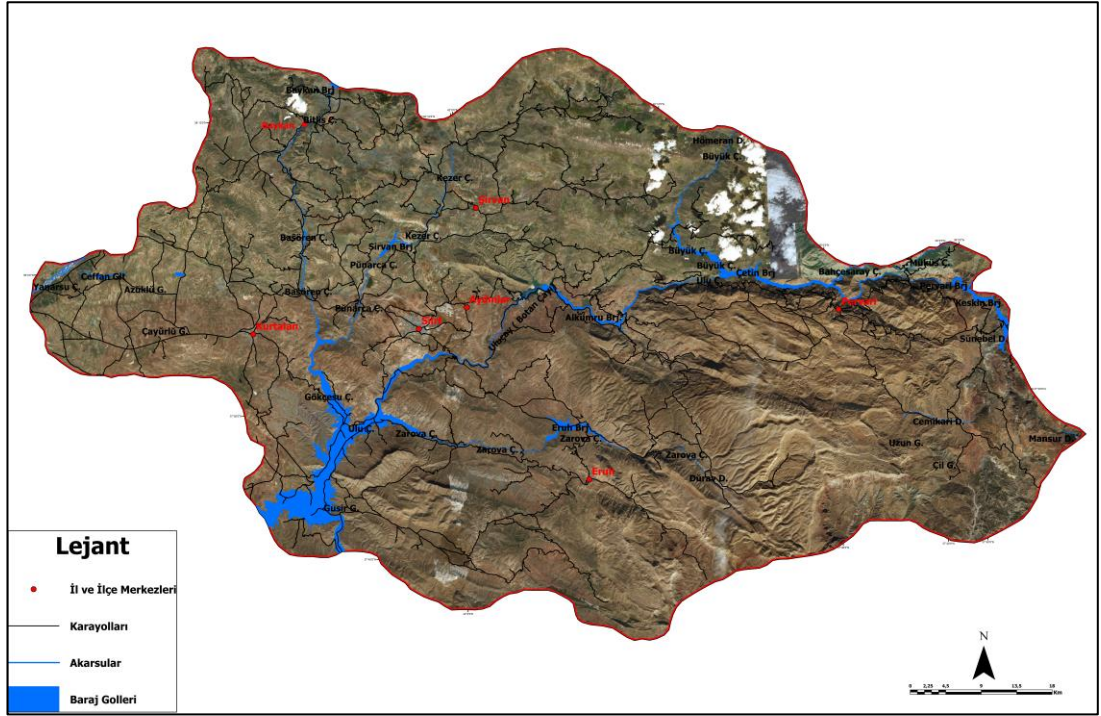
1.2.Akarsu Turizmi

Turizm için oldukça ilgi çekici bir kaynak olan akarsular turizmde birçok faaliyet alanı sunmaktadır. Doğal kaynaklar içinde bulunan akarsular özellikle rafting, kano ve nehir kayığı, sportif olta balıkçılığı gibi bilgi ve beceri gerektiren sporlara olanak sağladığından turizm kapsamında değerlendirilir. Ayrıca ulaşım araçlarına bağlı akarsularda yapılan tekne gezintileri ve gemi turizmi diğer ilgi çekici turistik faaliyetlerdir (Akova, 2008: 103, Doğaner, 2001: 94). Akarsular çevrelerindeki doğal, tarihi, kültürel, arkeolojik, otantik değerler ve diğer turizm olanaklarıyla oluşturdukları bütünlük akarsu turizmini daha çekici hale getirmektedir (Akova, 1995: 394). Özellikle yer şekilleri (kanyon, traverten vb.), bitki örtüsü ve çağlayanlar akarsuların çekiciliğini artıran doğal unsurlardır.

Akarsu kıyılarında görülen biyolojik çeşitlilik ve ekolojik yapı, akarsu turizmi için diğer bir ilgi alanı oluşturur. Özellikle doğa gözlemciliği, bitki gözlemciliği, kuş gözlemciliği gibi faaliyetlere olanak sağlamanın yanında av turizmine de konu olmaktadır. Bunlarla birlikte akarsular, günübirlik geziler, keşif gezileri, kampçılık gibi sportif etkinlikler ve rekreasyon aktiviteleri için bir potansiyel oluşturmaktadır.

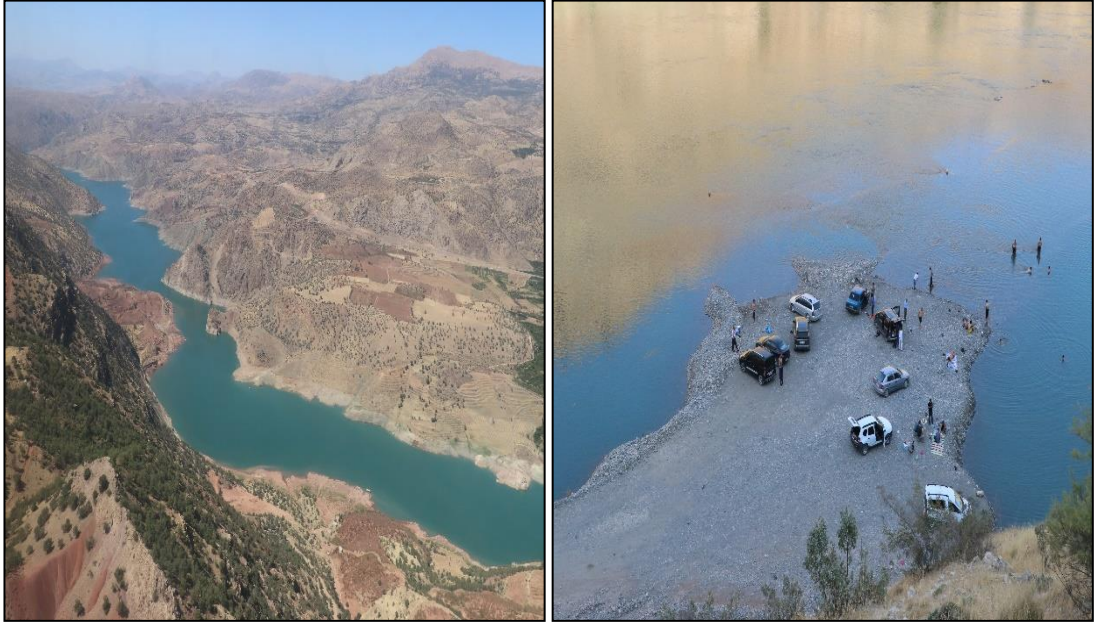
Çalışma sahası, bütünüyle Dicle Havzasında yer alan akarsuları açısından zengin bir sahadır. Sahanın ana akarsularını oluşturan Botan Çayı (Uluçay) ve kolları (Bitlis Çayı, Kezer Çayı, Başur Çayı, Zarova Çayı ve diğer küçük çaplı akarsular) ve Pervari'nin Çemikare Yaylası'ndan gelerek Şırnak ili yakınlarında (Kasrik Boğazı'nda) Dicle Nehri'ne karışan Reşinan Çayı (Şekil 5) akarsu turizmi açısından oldukça zengin bir potansiyele sahip olmasına karşın turizm ve rekreasyonel amaçlı olarak sınırlı bir şekilde değerlendirilmektedir.

Şekil 5: Araştırma alanındaki akarsular ve göller

Botan ayı (Uluçay), gerek akarsu sporlarının yapılması için taşıdığı uygun koşullar, gerekse içinde aktığı vadinin doğal güzelliği ve vadinin etrafında bulunan zengin tarihi ve arkeolojik kalıntılarıyla turizme konu olmuştur (Fotoğraf 10). Botan ayı (Uluçay) boyunca uzanan Botan Vadisi'nde yer yer rastlanan kanyon oluşumları akarsuyu daha ilgi çekici kılmıştır. Ayrıca nehrin birçok kesimi güzel doğa manzarasına sahip olup, doğa gözlemciliği açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle Botan Vadisi Kanyonu seyir terasları ile Kale (Kaletü'l-stad) ve Rasılhacar (delikli taş) muazzam akarsu görünümlerine sahiptir. Botan ayı (Uluçay) ve çevresi izcilik, kamplık ve karavancılık aktivitelerinin de gerçekleştirilebileceği ortamlar sunmaktadır.

Fotoğraf 10: Botan ayı (Uluçay)

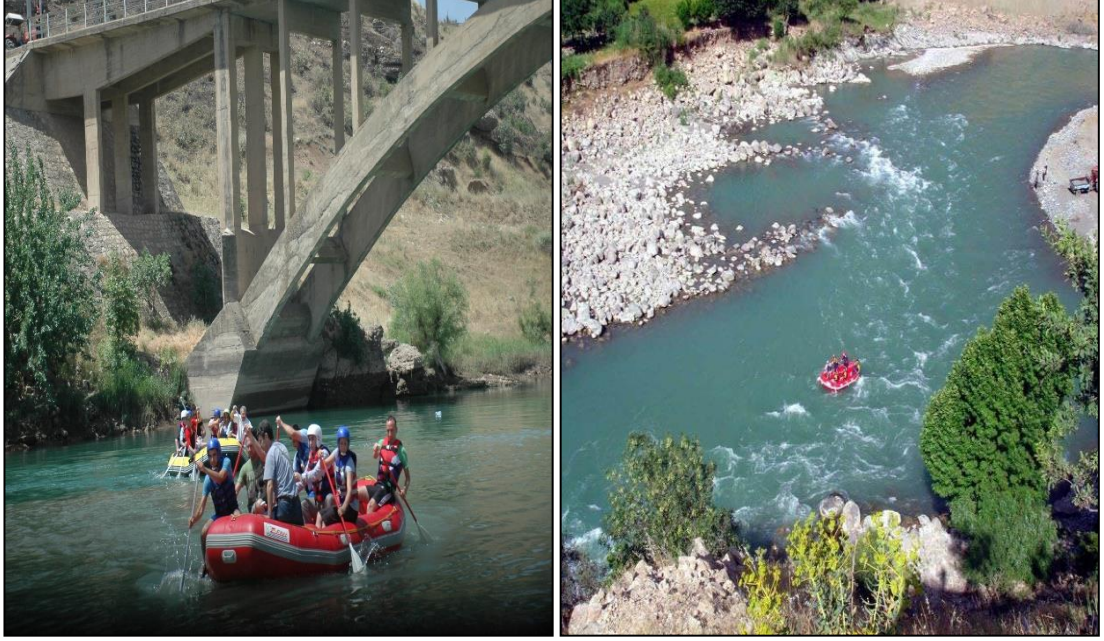
Botan ayı (Uluçay) rafting sporu için gerekli potansiyele sahiptir. Nehrin akış hızı ve hacmi akarsu yatağının genişliği, doğrultusu ve eğimi rafting sporu için uygundur (Fotoğraf 11). Özellikle Botan Vadisi Kanyonun olduğu saha ve sahanın güneye devam eden kesimleri uygun gzerghi oluşurmaktadır. Nisan ve Mayıs ayları bu spor için en uygun dönemlerdir. Ancak rafting sporu sahada aktif olarak yapılmamaktadır. Siirt ilinde ilk rafting, Siirt Valisi Nuri Okutan'ın davetlisi olarak

kentte gelen Türkiye Kürek ve Kano Federasyonu Rafting Sorumlusu Ataç Besi ile raftingci Emrah Özesen' in katkılarıyla Botan Çayı'nda (Uluçay) 2001 yılında yapıldı (Siirt (AA), 2001). Rafting sorumlusu Ataç Besi, "Botan Çayı (Uluçay) 70 kilometrelik güzel bir parkura sahip. Valimizin desteğiyle Siirt'te rafting kursları açmayı planlıyoruz" (Siirt (AA), 2001) şeklindeki sözleri sahanın rafting sporu için önemini göstermektedir. Botan Çayı'nda (Uluçay) rafting sporu belli zaman aralıklarıyla yapılmaya devam etmektedir. 2004 yılında Siirt Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü tarafından, Şirvan İlçesi yakınlarındaki Botan Çayı'nda (Uluçay), gençler için rafting kursları düzenlenmiş ve yine rafting için Siirt Valiliği'ne Denizcilik Müsteşarlığı'na başlatılan kampanya çerçevesinde 2 sandal tahsis edilmiştir. (Siirt (AA), 2004). Uzun bir aradan sonra 2013 yılında valilik tarafından organize edilen, Yerlibahçe ile Eğlence köyleri arasındaki 8 kilometrelik bir parkurda rafting yapılmıştır. Yine 2013 yılında Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nce, "Siirt Okuyor Avrupa'da Projesi" kapsamında Botan Çayı'nda rafting etkinliği gerçekleştirilmiştir (Siirt (AA), 2014).

Botan Çayı'nda (Uluçay) zaman zaman gerçekleştirilen rafting etkinliği için belirli bir parkur olmayıp, bu faaliyetin ilk zamanlarda başlama noktası Pervari ilçesine bağlı Kilisli Köyü olup, Yerlibahçe Köyü veya Eğlence Köyü'nde yaklaşık 70 km mesafede sonlandırılmıştır. Diğer rafting etkinlikleri ise genelde Yerlibahçe ile Eğlence köyleri arasındaki 8 veya 6 kilometrelik bir parkurda gerçekleştirilmiştir. Yapılan rafting etkinlikleri de burada herhangi bir rafting şirketi olmadığından, Siirt Valiliği ile Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü'nün katkılarıyla gerçekleştirilmiştir. Konuyla ilgili haberlere göre burası rafting ve diğer doğa sporları için büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Ancak bu potansiyelin farkında olunmasına rağmen bu etkinlik sahada devamlılık kazanmamış ve gerekli düzenlemelerin yapılmasına yönelik girişimler yetersiz kalmıştır. Burada rafting sporunun aktif bir şekilde yapılması için gerekli tesislerin kurulması, rafting şirketlerinin bulundurulması, rafting için gerekli akarsu parkurların kurulması, zorluk derecesinin belirlenmesi ve araçların temin edilmesi gerekmektedir. Bu etkinliğin devamlılık kazanması bölge turizmine büyük katkı sağlayacaktır.

Fotoğraf 11: Botan Çayı Rafting Etkinlikleri

Botan Çayı (Uluçay) kano sporu için de uygun alanlar barındırmaktadır. Ayrıca sportif olta balıkçılığı imkânı sağlamakta ve akarsu balıkçılığı aktif olarak yapılmaktadır.

Botan Çayı (Uluçay), tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir sahada yer alması ve ulaşımın gerçekleştirildiği bir güzergâh olması nedeniyle çok sayıda tarihi (Han-1 Sor, Gerre Han vb.) ve arkeolojik kalıntı (Çattepe Höyük, Antik Yol Siirt Akabesi, Antik Kral Yolu) açısından zengindir.

Çalışma sahasında bulunan diğer akarsularda (Bitlis Çayı, Kezer Çayı, Başur Çayı, Zarova Çayı, Reşinan Çayı ve diğer küçük çaplı akarsular) turistik faaliyetler çok gelişmemiştir. Ancak nehirlerin birçok kesimi güzel doğa manzarasına sahip olup, doğa gözlemciliği açısından önemli bir potansiyele sahiptir (Fotoğraf 12-13-14). Ancak piknik gibi rekreasyonel faaliyetlerin yapıldığı bu akarsular, kamp, karavan turizmi ve izcilik gibi faaliyetler için uygun koşullar sağlamaktadırlar. Akarsu balıkçılığının yapıldığı bu akarsular sportif olta balıkçılığı için önemli bir potansiyele sahiptir. Bu akarsular boyunca bulunan tarihi ve arkeolojik kalıntılar doğa turizminin yanı sıra kültür turizmi için de dikkat çekicidir. Özellikle bu akarsuların üzerinde

bulunan tarihi Köprüler akarsu turizmini daha önemli klmektedir (Fotoğraf 13-14). Bitlis ayı üzerinde bulunan Emir Nasreddin Köprüsü, Başur ayı üzerinde bulunan arpıran (Dört Ulular) Köprüsü, Zarova ayı üzerinde bulunan Dervış Ağa Köprüsü gibi tarihi yapılar, akarsu turizminde de ilgi çekmektedirler. Ayrıca Botan ayı'nın karışan daha küçük çaplı akarsular üzerinde de çok sayıda tarihi köprü bulunmaktadır.

Fotoğraf 12: Zarova ayı

Fotoğraf 13: Bitlis Çayı üzerinde Emir Nasreddin Köprüsü (1221/Meyyafarikin Artukileri Dönemi)

Fotoğraf 14: Başur Çayı üzerinde Çarpıran (Dört Ulular) Köprüsü

Siirt ve çevresinde bulunan bazı akarsuların kenarlarında rekreasyon amaçlı kullanıma imkân veren kıyı düzenlemeleri yapılmıştır. Siirt-Kurtalan karayolu üzerinde, Başur Çayı kıyısında, Orman Bakanlığınca Başur Ormanı'na Dinlenme Yeri tesis edilmiştir. Şehir merkezine 18 km uzaklıkta olan bu mekân ormanlık bir saha olması nedeniyle de ilgi çekicidir. Yine Siirt-Kurtalan karayolunun 10. km'sinde, Kezer Çayı kıyısında yaklaşık 80 dönüm arazi üzerine kurulan Recep Güldoğan Piknik ve Mesire Alanı diğer önemli bir dinlenme yeridir (Fotoğraf 15). Bu dinlenme yerlerinden Siirt ili ve çevresindeki yerleşmelerde bulunan halk günübirlik olarak faydalanmaktadır. Siirt iline bağlı Baykan ilçesinin içinden Başur Çayı geçmektedir. Başur Çayı, ilçeye muazzam bir görünüm kazandırmaktadır. Burada çayın kenarına yürüyüş yolu, çay bahçeleri gibi düzenlemeler yapılabilir. Ayrıca çalışma sahasında içinden akarsu geçen çok sayıda köy (Beğendik, Ayvalıbağ, Kilisli, Çaykaya vb.) bulunmaktadır. Bu köyler akarsu turizmi ve kırsal turizm açısından değerlendirilebilir. Bunların yanı sıra bölgede yer alan akarsuların birçok kesiminde rekreasyon amaçlı kullanım için çok güzel alanlar mevcuttur. Özellikle de Başur Çayı'nın Baykan İlçesi sınırları içinde kalan kesimi bu hususta değerlendirilebilecek çok özel alanlara sahiptir. Buralar kıyı düzenlenmesi yapılmak suretiyle halkın hizmetine sunulmalıdır.

Fotoğraf 15: Siirt kenti içinde Kezer Çayı ve kıyı düzenlemesi

Mergagüze Şelalesi turizm için önemli bir doğal kaynaklardan biridir (Fotoğraf 16). Mergagüze Şelalesi Siirt'in Şirvan ilçesinde, Yamaçlı Köyü'ne bağlı Halenze Mezrası yakınlarında bulunmaktadır. Siirt iline uzaklığı yaklaşık 84 km olan şelalenin, Şirvan ilçe merkezine uzaklığı ise 55 km'dir. Sülav Dağları'nda yaklaşık 30 m yükseklikten vadi tabanına akan şelalenin oluşturduğu dere Botan Çayı'na (Uluçay) karışmaktadır. Ormanlık alanda bulunan ve yaz aylarında azalan ilkbahar aylarından sonra debisi artan şelale doğal ortamı ve sunduğu görünümle oldukça ilgi çekicidir. Ancak Mergagüze Şelalesi kente ve bulunduğu ilçede dâhil çok az kişi tarafından bilinmektedir. Dolayısıyla şelalenin turizme kazandırılması için gerekli mekânsal düzenlemelerin yapılarak tanıtımının sağlanması oldukça önemlidir.

Fotoğraf 16: Mergagüze Şelalesi

1.3.Kaplıca Turizmi

Günümüzde sağlıklı ve yorucu kent yaşamı, insanları doğal turizm kaynaklarına yöneltmiştir. Özellikle termal sular insan sağlığı üzerindeki olumlu etkileri nedeniyle yoğun talep gören doğal mekânlardır. Bu ilgi sağlık turizminin bir kolu olan kaplıca turizmin her geçen gün önemini daha da artırmıştır. Kaplıca turizmi sağlık amacıyla soğuk ve sıcak mineralli suların içme ve dış tatbiklerle kullanımı için turistlerin ulaşım, konaklama, ağırlama gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayan ve onların dinlenme, tedavi, eğlence ve spor gibi ihtiyaçlarını karşılayan turizm çeşididir (Doğaner, 2001: 74; Doğaner -Tuncel, 1992: 47; Doğanay & Soylu, 1999: 2). Tarihte Eski Çağa kadar gerilere giden, bileşiminde belli oranların üzerinde eriyik madde bulunan soğuk şifalı suların içilmesi (içten tedavi), sıcak sularda ise banyo yapmak veya çamur sürülmesi şeklinde kür tedavisi (dıştan tedavi) günümüzde de önemini korumaktadır (Doğanay & Soylu, 1999: 2, Doğanay & Zaman, 2013: 258).

Genel olarak termal su kaynaklarının ortaya çıkmasında faylar etkilidir. Özellikle suları sıcak olan su kaynakların ortaya çıkışı bütünüyle magmatik ve tektonik oluşumlarla ilgilidir (Doğanay & Soylu, 1999: 6). Bu tür kaynak sularda belli oranlarda erimiş madde bulunmasının gerekliliğiyle birlikte, termal turistik faaliyetleri desteklemesi açısından sıcaklığının 20-30 °C dolayında bulunması daha uygundur (Doğanay & Soylu, 1999:8). Ancak sıcaklık daha üst limitlere kadar da (50-60 °C'ye kadar) çıkabilir.

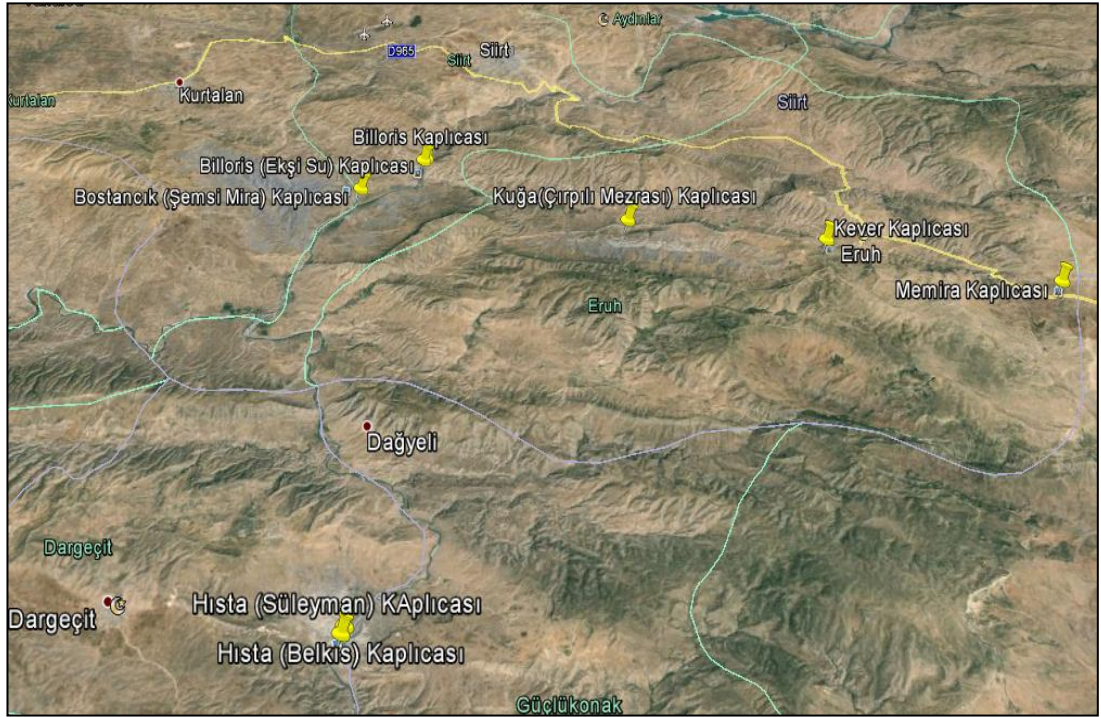
Siirt ve çevresindeki termal kaynakların ve termal turistik potansiyelin varlığında, bölgenin tektonik özellikleri ve fay hatlarının bulunması etkilidir. Çalışma sahası şifalı kaplıcalar açısından zengin bir bölgedir. Ancak gerekli tesislerin eksikliği veya yokluğu, ulaşım ve konaklama gibi nedenlerden dolayı kaplıcalar henüz tam olarak dış turizme açılmamıştır. Dolayısıyla bu kaplıcalar sadece yöre halkı ve komşu illerden gelenlere hizmet vermekten öteye gidememiştir.

Siirt'teki kaplıcalar rekreasyonel amaçlı faaliyetler bakımından da çok uygun özelliklere sahiptir. Siirt merkezde, ilçelerinde ve çevre köylerde oturan aileler hafta sonu tatillerini iyi bir şekilde geçirmek amacıyla, günübirlik kaplıcalara

gitmektedirler. Ayrıca kaplıcaların genelde akarsu kenarlarında yer alması ve güzel manzaralarının bulunması buraları daha çekici hale getirmektedir.

Siirt ve çevresinde 12 dolayında kaplıca bulunmaktadır. Bunlar; Billoris kaplıcaları (Sağlarca Kaplıcası, Ekşi Sulu (Mağara İçi) Kaplıcası, Karşı Kaplıca), Bostancık (Şemsi Mira) Kaplıcası, Hesta Kaplıcaları (Süleyman Kaplıcası, Belkısana Kaplıcası), Lif Kaplıcası, Kelekazan Kaplıcası, Kuğa (Çırpılı (Sağ ve Sol kaplıcaları)) Kaplıcaları, Kever (Çetinkol) Kaplıcası, Memira (Görendoruk) Kaplıcası şeklinde bulunurlar (Şekil 6).

Şekil 6: Araştırma alanında bulunan kaplıcalar

Araştırma alanında bulunan kaplıcalar birkaç kaynak şeklindedir.

Hesta-1 (Süleyman) Kaplıcası, turizm potansiyeli en yüksek kaplıcalardan biridir. Ayrıca kaplıca ilin en önemli tarihi değerleri arasında bulunmaktadır. Eskiden Siirt'in Eruh İlçesinin Fındık Beldesine bağlı Düğünyardu Köyü sınırları içinde bulunan kaplıca, Şırnak'ın il olmasıyla buranın sınırlarına alınmıştır. İl merkezine 70 kilometre uzaklıkta Dicle Nehri kenarında bulunmaktadır.

Hesta Kaplıcasının, üç farklı kaynağının kabotajı yapılarak bu kaynaklardan gelen su birleştirilip kadın ve erkekler için ayrı ayrı oluşturulmuş hamamlara dağıtılmaktadır. Kaplıca, sodyum, magnezyum, silisyum, potasyum, kalsiyum, demir, stronsiyum, brom, klor ve kükürt içeren suyu ile (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34) ülkemizin en önemli termal sularından biri olarak bilinmektedir. Kaplıcanın su sıcaklığı 61 °C olup, pH değeri 7.0 (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34), radyoaktivitesi 14.71 emandır (Amcalar, 2013: 68). Kaplıca gerek su sıcaklığı gerekse diğer özellikler bakımından turizm amaçlı işletilmeye çok uygun bir kaynaktır. Ayrıca Hesta Kaplıcası sularının özellikleri bakımından insan sağlığı için güçlendirici özelliklere sahiptir. Banyo, serpintileme, koklama, gargara ve içme tedavilerinin yapılabildiği kaplıcada, her türlü romatizmal hastalıklar, nevrozlar, nevrin, dermatozlar, solunum yolları hastalıkları ve kadın hastalıkları tedavi edilebildiği, dış uygulamalarda ise sedatif ve antienfeksiyöz etki göstermesi beklenen hipertermal bir sudur (Amcalar, 2013: 68).

Siirt'in Tillo İlçesinde türbesi bulunan İbrahim Hakkı Hazretleri'nin el yazması eseri Marifetname'de geçen, bu kaplıcanın, Hz. Süleyman tarafından Seba Melikesi Belkis'a hediye edilen bir güzellik kaplıcası olduğuna ve ayrıca havuzun kenarında bulunan ayak izinin Hz. Süleyman'a ait olduğuna dair bilgiler dikkat çekicidir. Dolayısıyla hem sağlık nedeniyle hem de bu mitolojik efsane ve inanç nedeniyle kaplıcaya, tarih boyunca halk tarafından büyük rağbet olmuştur.

Hesta Kaplıcası, her mevsimde ziyaret edilmekle birlikte, genelde haziran, temmuz ve ağustos aylarında yoğunluğu artmaktadır. Kaplıca, il özel idaresi tarafından işletilmekte ve kendine bir oteli bulunmaktadır. Eski havuzların açık tutulduğu kaplıcanın modern tesisinde de kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı girilebilen iki adet

üstü kapalı havuz bulunmaktadır (Fotoğraf 17). Ancak yerli ve yabancı ziyaretçiler için oldukça önemli turizm potansiyeli olan kaplıca konaklama tesisleri yetersizliğinden dolayı ikinci plana düşmektedir. Gerekli düzenlemelerin yapılması, tesis eksikliğinin giderilmesi gibi yatırımlar burada turizmin gelişmesinde etkili olacaktır.

Fotoğraf 17: Hesta-1 (Süleyman) Kaplıcası

Hesta-2 Belkısana Kaplıcası, Hesta-1 (Süleyman) Kaplıcasının karşısında Dicle Nehri kenarında bulunmaktadır. Kaplıcanın su sıcaklığı 59 °C olup, pH değeri 6.7 olan Kaplıca (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34) Süleyman Kaplıcası ile birlikte önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Kaplıca, Sodyum, magnezyum, silisyum, potasyum, kalsiyum, stronsiyum, brom, klor ve kükürt içeren suyu ile (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34) önemli bir termal kaynaktır.

Fotoğraf 18: Hesta-2 (Belkısana) Kaplıcası

Billoris kaplıcaları birkaç kaynak şeklindedir.

Billoris-1 (Sağlarca) Kaplıcası, Siirt şehir merkezinin 15 kilometre kadar güneyinde, Botan Çayı kenarında, ismini de aldığı Sağlarca (Billoris) Köyü'nde bulunmaktadır. Çalışma sahasının en önemli doğal değerleri arasında yer alan kaplıca, bir mağaranın içinde oluşu, tavanı kubbe şeklindeki havuzu, dinlenme yerleri ve muazzam doğal manzarası ile oldukça dikkat çekici bir yapıdır (Fotoğraf 19). Kaplıcanın girişi bölgeye has kesme alçı taşlarıyla örülmüş ve üst kısmına aydınlık sağlayacak şekilde mermer sütunlarla döşenmiştir. Sağlarca kaplıcasının büyük havuzu, hem akar şekilde bulunan hem de dipten kaynayan sular ile beslenmektedir.

Sağlarca Kaplıcası sağlık açısından da önem taşımaktadır. Kaplıca, sodyum, magnezyum, silisyum, potasyum, kalsiyum, demir, stronsiyum, brom, klor ve kükürt içeren suyu ile (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34) araştırma sahasının önemli termal sularından biridir. Kaplıcanın su sıcaklığı 31 °C olup, pH değeri 7.3 (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34), radyoaktivitesi 2.5 emandır (Amcalar, 2013: 68).

Kaplıca su sıcaklığı ve diğer özellikler bakımından turizm potansiyeli yüksek bir kaynaktır. Ayrıca Sağlarca Kaplıcası sularının özellikleri bakımından romatizma ve cilt hastalıkları başta olmak üzere çoğu hastalığa iyi gelmektedir. İl özel idaresi tarafından işletilen kaplıca, özellikle çevre il ve ilçelerden çok sayıda kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Rekreatif faaliyetler çok uygun bir mekân olan kaplıcada kampçılık da yapılabilir. Sağlarca Kaplıcasında konaklama özellikle il dışından gelenler için önemli bir sorun teşkil etmektedir. Kaplıca turizme kazandırmak için daha fazla yatırım gerekmektedir.

Fotoğraf 19: Billoris-1 (Sağlarca) Kaplıcası

Billoris-2 Karşı Mağara İçi (Ekşi Sulu) Kaplıcası Botan Çayı kıyısında, Billoris (Sağlarca) Kaplıcasının karşısında bir mağara içinde yer almaktadır. Halk arasında Ekşi Sulu Kaplıca adıyla kayaların arasında oluşan havuzlarda sıcak su bulunmaktadır. Sarkıt şeklinde bulunan mağaranın tavanından damlayan ekşi suyun mide hastalıklarına ve böbrek taşlarına iyi geldiği söylenmektedir (Yolbaş, 2018: 34).

Kaplıcanın bulunduğu doğal mağara ortamı ve Botan ayı kıyısında oluşu ile turizm ve rekreasyonel faaliyetler için uygun bir mekândır. anılmaktadır. Küçük bir girişı bulunan ve girişten sonra giderek büyüyen mağaranın hemen girişinin biraz ötesinde bir soğuk su kaynağı bulunmaktadır. Mağaranın iç kısmında soğuk su kaynağının hemen sağında ise

Karşı Mağara İçi (Ekşi Sulu) Kaplıcası, sodyum, magnezyum, silisyum, potasyum, kalsiyum, stronsiyum, klor ve kükürt içeren suyu ile (Teğın vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34) önemli bir termal kaynaktır. Su sıcaklığı 19 °C olup, pH değeri 7.7 olan kaplıca, içerdığı mineral maddeler sayesinde birçok hastalığa iyi gelmektedir (Teğın vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34).

Fotoğraf 20: Billoris 2 Karşı Mağara İçi Kaplıcası

Billoris-3 Karşı Kaplıcası, Billoris (Sağlarca) Kaplıcasının karşısında, Botan Çayı kıyısında, kayalıkların dibinde bulunmaktadır. Arapça Garnavıt Lizğayre küçük sıcak su anlamına gelen bu kaplıcanın suyu büyük kaplıcaya oranla daha bulanık bir yapıya sahiptir (<http://www.siirtliler-board.net/siirt-fotograf-lari-ve-resimleri/42402-billoris-kaplicasi-germove/>). Havuzu nispeten küçük olan kaplıca yüzmeye imkân vermediğinden sadece sağlık amaçlı kullanılmaktadır (Fotoğraf 21). Ancak sahip olduğu doğal ortam rekreasyonel faaliyetler için çok uygundur. Kaplıca, sodyum, magnezyum, silisyum, potasyum, kalsiyum, alüminyum, demir, stronsiyum, brom, klor ve kükürt içeren suyu ile dibinde bulunan çamurun, cilt hastalıklarına iyi geldiği söylenmektedir (Teğın vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34). Kaplıcanın su sıcaklığı 32 °C olup, pH değeri 7.3'tür (Teğın vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34). Kaplıcanın etrafına herhangi bir mekânsal düzenleme yapılmamış olup tamamen doğal bir ortam sunmaktadır.

Fotoğraf 21: Billoris 3 Karşı Kaplıcası

Bostancık (Şemsemira) Kaplıcası, Siirt'in yaklaşık yirmi kilometre güneyinde, Bostancık Köyü yakınında, Botan Çayı ile Bitlis Çayı'nın kesişme noktasında yer alan bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Kaplıca, sodyum, magnezyum, silisyum, potasyum, kalsiyum, demir, stronsiyum, brom, klor ve kükürt içeren suyu ile (Teğin vd, 2017: 111, Yolbaş, 2018: 34) araştırma sahasının en önemli şifa kaynaklarından biridir. Kaplıcanın su sıcaklığı 18 °C olup, pH değeri 7.4'tür (Teğin vd, 2017: 111, Yolbaş, 2018: 34). Kaplıca su sıcaklığı ve diğer özellikler bakımın turizm potansiyeli yüksek bir kaynaktır.

Fotoğraf 22: Bostancık (Şemsemira) Kaplıcası

Lif Kaplıcası, Siirt il merkezine bağlı Kışlacık Köyü yakınında, Bitlis Çayı kenarında bulunmaktadır. Su sıcaklığı 41 °C olan bu kaplıcanın suyu kükürtlü hidrojen içeren, kalsiyum karbonatlı sular grubuna girmektedir (<http://www.kaplica.biz/siirt.htm>). Suyunun deri, romatizma ve kadın hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir. Lif Kaplıcasının büyük havuzu dipten kaynayan sular ile

beslenmektedir. Kaplıca bulunduğu doğal ortam ve sahip olduğu kimyevi özellikler turizm ve rekreasyonel faaliyetler için son derece uygundur. Ancak kaplıca için havuz dışında hiçbir düzenleme yapılmamıştır.

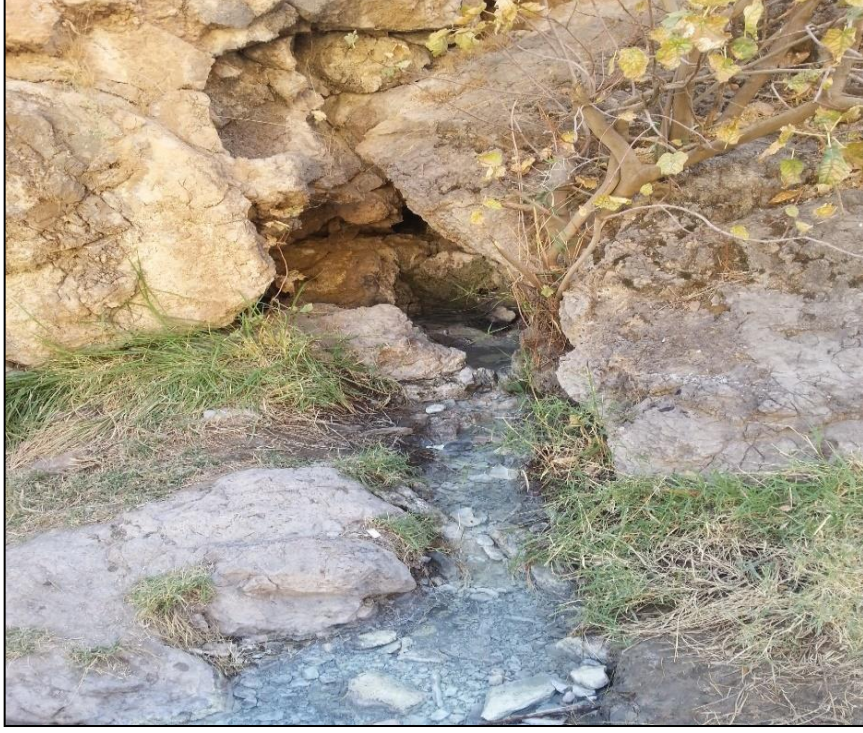
Koğa (sağ ve sol) Kaplıcaları, Siirt-Eruh arasında bulunan Çırpılı Karakolundan yaklaşık 4 km uzaklıkta bulunan Çırpılı Köyü Koğa Mezrası'nda yer alan kaplıcalar çalışma sahasının bir diğer termal kaynaklarıdır. Dere içerisinde karşı karşıya iki farklı taraftan sular çıkmaktadır (Fotoğraf 23-24). Kaplıcalar, sodyum, magnezyum, silisyum, potasyum, kalsiyum, alüminyum, demir, stronsiyum, brom, klor ve kükürt içeren suyu ile (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34) sağlık açısından önemlidir. Koğa (sağ) Kaplıcasının su sıcaklığı 21 °C olup, pH değeri 7.0, Koğa (sağ) kaplıcasının ise yine su sıcaklığı 21 °C olup, pH değeri 7.2'dir (Teğin vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018: 34). Bu kaplıcalarda yine buldukları doğal ortam, kimyevi özellikleri ile turizm için son derece uygundur. Bu kaplıcaların gerekli düzenlemelerinin yapıp turizme kazandırılması özellikle yöre halkı için önem arz etmektedir.

Fotoğraf 23: Koğa (sağ) (Çırpılı Mezrası) Kaplıcası

Fotoğraf 24: Koğa (sol) (Çırpılı Mezrası) Kaplıca

Memira (Görendoruk) Kaplıcası, Siirt'in Erüh ilçesi ile Şırnak arasında 7. km de Görendoruk Lokantasında bulunan kaplıca halk arasında Memira Kaplıcası olarak bilinmektedir. Kaplıca, sodyum, magnezyum, silisyum, potasyum, kalsiyum, demir, stronsiyum, klor ve kükürt içeren suyu ile (Teğın vd, 2017: 111, Yolbaş, 2018: 34) sağlık açısından önemlidir. Su sıcaklığı 12 °C olup, pH değeri 7.4 olan (Teğın vd, 2017: 111; Yolbaş, 2018:34) kaplıcanın havuzu küçüktür.

Fotoğraf 25: Memira (Görendoruk) Kaplıcası

Çetinkol (Kever) Kaplıcası, Siirt'in Eruh İlçesinden yaklaşık 5 km uzaklıkta Çetinkol Köyü (Kever) girişinde dağın eşğinde bulunmakta ve Kever Kaplıcası olarak bilinmektedir. Kaplıca, sodyum, magnezyum, silisyum, potasyum, kalsiyum, demir, stronsiyum, brom, klor ve kükürt içeren suyu ile (Teğın vd, 2017: 111, Yolbaş, 2018: 34) araştırma sahasının önemli termal sularındandır. Kaplıcanın, su sıcaklığı 12 °C olup, pH değeri 7.6'dır (Teğın vd, 2017: 111, Yolbaş, 2018: 34). Kaplıca doğal yapısı ve diğer özellikleri ile turizme uygundur.

Fotoğraf 26: Kever (Çetinkol) Kaplıcası

1.4. Botanik Turizmi

Botanik turizmi, turistlerin kitle turizminden farklı turizm çeşitlerine yönelmesi ve doğayı keşif aktivitelerine duydukları ilgi sonucu son yıllarda önemi giderek artan bir turizm türüdür. Botanik (bitki gözlemciliği) turizmi, özel ilgi turizmi içerisinde bulunduğu gibi, doğaya yönelik bir turizm türü olan ekoturizm kapsamında da yer almaktadır (Sayılan 2005: 477). Sönmez'e göre, botanik turizm, bitkileri izlemek ve onların özelliklerini ve dünyadaki örneklerini iyi bir tur liderinin öncülüğünde yapılan öğrenmeye dayalı, gruplar halinde gerçekleşen alternatif bir turizm etkinliğidir (Morçin & Tosun, 2013: 3; Sönmez, 2008: 164). Diğer bir deyişle, bitki örtüsünü tanıma, araştırma, gözleme, endemik türlerin fotoğrafını çekmeye dayalı, doğayı keşfederken onu korumaya odaklanan, turist profili ve turizm gelirleri açısından oldukça avantajlı bir turizm tipidir. Bütün flora zenginliği; örneğin endemik ve relik bitkiler, bir doğal lale yetişme yöresi, uzun yıllardan beri (500-600 ile 1000 yıl) varlığını sürdüren anıt ağaçlar gibi daha birçok flora elemanı potansiyel turistik çekim gücü taşıyıcısı olabilir (Doğanay & Zaman, 2013: 77).

Türkiye, bu turizm etkinliği açısından bakıldığında önemli bir coğrafi potansiyele sahiptir. Nitekim sahip olduğu 3.000 civarında endemik tür ve 9.000'i çiçekli türler olmak üzere 10.000'den fazla bitki türü ile ülkemiz zengin bir biyoçeşitliliğe sahiptir (Morçin & Tosun, 2013: 3).

Siirt ve çevresinde, sıcaklık ve yağış değerlerinin kısa mesafelerde hızlıca değişmesi, jeomorfolojik ve jeolojik özelliklerin çok çeşitlilik göstermesi ve elverişli bir toprak yapısının varlığı, zengin bir biyoçeşitlilik oluşturmuştur (Alkan, 2018: 483; Tablo1; Tablo 2). Sahada yaklaşık olarak 1000'e yakın bitki ve hayvan türünün varlığı söz konusudur (Fidan & Kayci, 2014). Bitki türleri arasında birçok endemik bitki türü de görmek mümkündür. Bunlardan en dikkat çekici olanlar;

1- *Salvia siirtica*: Siirt ili için endemik olan ada çayı türü Çatılı Köyünde dar bir alanda yayılım göstermektedir.

2- *Hycintella siirtencis*: Siirt ilinde yayılım gösteren sümbül türlerindedir.

3- *Fritillaria imperialis*: Bölge için endemik ters lale türüdür. Siirt linde Şirvan, Pervari ve Eruh ilçelerinin yüksek kesimlerinde yayılış göstermektedir.

4- *Populus fıratıca*: Güneydoğuda nehir ve dere yataklarında bulunan dere vejetasyonu olan ağaççık türüdür. Fırat kavağı olarak bilinmektedir. Siirt ilinde Botan Çayı, Kezer Çayı ve Bitlis Çayı'nın kenarlarında bulunmaktadır (Siirt ili 2016 Yılı Çevre Durum Raporu: 49).

Tablo 1: Siirt ve çevresinde görülen diğer endemik bitkilerin türleri

<i>Dicotyledoneae(Magnoliopsida)</i>	
CRUCIFERAE	<i>Thlaspi valerianoides</i>
	<i>Thlaspi bornmuelleri</i>
CARYOPHYLLACEAE	<i>Silene capitellata</i>
GUTTIFERAE	<i>Hypericum pseudolaeve</i>
FABACEAE	<i>Astragalus mardinensis</i>
	<i>Astragalus delanensis</i>
	<i>Astragalus ermineus</i>
	<i>Astragalus oocephalus</i> subsp. <i>stacbyophorus</i>
	<i>Astragalus decurrens</i>
	<i>Astragalus mukusiensis</i>
	<i>Trigonella macrorrhyncha</i>
ROSACEAE	<i>Alchemilla buseriana</i>
UMBELLIFERAE	<i>Pimpinella flabellifolia</i>
VALERIANACEAE	<i>Valeriana speluncaria</i>
ASTERACEAE	<i>Centaurea chaldaeorum</i>
	<i>Scorzonera acantholimon</i>
	<i>Crepis bupleurifolia</i>
BORAGINACEAE	<i>Onosma davisii</i>
	<i>Alkanna froedinii</i>
	<i>Alkanna trichophila</i>
SCROPHULARIACEAE	<i>Verbascum oreophilum</i> var. <i>Oreophilum</i>
	<i>Verbascum globiferum</i>
	<i>Scrophularia mesopotamica</i>
	<i>Rbynchocorys kurdica</i>
LABIATAE	<i>Nepeta optusicrena</i>
	<i>Thymus fedtschenkoi</i>
PLUMBAGINACEAE	<i>Acantholimon calverti</i>
EUPHORBIACEAE	<i>Euphorbia sanasunitensis</i>
RUBIACEAE	<i>Galium davisii</i>
<i>Monocotyledoneae(Liliopsida)</i>	
LILIACEAE	<i>Allium armenum</i>
	<i>Hyacinthella siirtensis</i>
ORCHIDAEAE	<i>Ophrys cilicica</i>
	<i>Ophrys bornmuelleri</i> subsp. <i>carduchorum</i>

Kaynak: AMCALAR, N., 2013., Siirt İlinde Doğa Turizmi Master Planı 2013 – 2023.

Tablo 2:Siirt ve çevresinde Tespit Edilen Bitki Familyaların Cins, Tür ve Sayılar:

<u>Cryptophyta (Tohumuz bitkiler)</u>	
PTERİDOPHYTA	Sinopteridaceae (tek cins ve 2 tür)
	Adiantaceae (tek tür)
	Aspleniaceae (2 cins ve 5 tür)
<u>Spermatophyta (Toumlu bitkiler)</u>	
<u>GYMNOSPERMAE</u>	Cupressaceae (Servigiller) (tek tür) Pinopsida
<u>ANGIOSPERMAE</u>	
<u>Monocotyledoneae(Liliopsida)</u>	Butomaceae (tek tür)
	Potamogetonaceae (tek tür)
	Liliaceae (Zambakgiller) (8 cins ve 20 tür)
	Amaryllidaceae (Nergisgiller) (2 cins ve 2 tür)
	Iridaceae (Süsengiller) (3 cins ve 13 tür)
	Orchidaceae (Salepgiller) (6 cins ve 13 tür)
	Juncaceae (Hasırotugiller) (tek tür)
	Cyperaceae (Papurüsgiller) (6 cins ve 8 tür)
	Typhaceae (Sukamışgiller) (tek tür)
	Poaceae (Buğdaygiller) (32 cins ve 49 tür)
	Araceae (Yılanyastığıgiller) (2 cins ve 2 tür)

Kaynak: AMCALAR, N., 2013., Siirt İlinde Doğa Turizmi Master Planı 2013 – 2023.

Araştırma sahası bu özellikleriyle Botanik (Bitki Gözlemciliği) turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle de bu endemik bitki türlerinden ters lale (*Fritillaria imperialis*) en ilgi çekici olanıdır (Fotoğraf 27). Siirt iline bağlı Şirvan, Pervari ve Eruh ilçelerinin yüksek kesimlerinde yayılış gösteren ters lale (*Fritillaria imperialis*) bitki gözlemciliği (botanik turizmi) açısından önem arz etmektedir. Geçmişte bu bölgede yaşayan Asurilerin her sabah göbeğinden su damladığı için “ağlayan lale” adını verdiği ve bu yüzden kutsal sayıldığı söylenmektedir. Ters lale (*Fritillaria imperialis*) halk arasında ise “ağlayan gelin” olarak bilinmektedir. Çalışma sahasında karın yerden kalktığı nisan ayı sonu ile mayıs ayı başlarında çiçek açan ters lalenin sarı, turuncu ve kırmızı türleri bulunmaktadır. Ters lale (*Fritillaria imperialis*) doğal görünüşüyle kültür lalelerinden çok daha gösterişlidir. Çalışma sahası için ters lalenin tanıtımının yapılması botanik (bitki gözlemciliği) turizmi açısından büyük önem arz etmektedir.

Siirt'in Şirvan İlçesine bağlı Taşlı Köyü civarında yetişen ters laleler (*Fritillaria imperialis*), burada yaşayan köylülerin müracaatı sonucu Siirt Belediye Kültür ve Sosyal Müdürlüğü tarafından koruma altına alınmıştır (<https://www.haberler.com/siirt-te-ters-lale-koruma-altina-alindi-5298288-haberi/>). Nesli tükenmekte olan bu bitkinin koruma altına alınması, biyolojik zenginliğin sürdürülebilirliği ve turizm için oldukça önemlidir.

Fotoğraf 27: Ters Lale (*Fritillaria imperialis*)

1.5.Doğal Kaynakların Değerlendirilmesi İçin SWOT Analizi

İngilizce 'deki strenghts, weaknesses, opportunities ve threats kelimelerinin baş harflerinden oluşan SWOT (GZFT) analizi incelenen alanın, kuruluşun, tekniğin, sürecin veya durumun güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymakta ve dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditleri tespit etmekte kullanılan bir tekniktir (Çoban & Karakaya, 2010: 347). Bu teknikle iç ve dış etkenleri dikkate alarak, var olan güçlü yönler ve fırsatlardan en üst düzeyde faydalanmak, tehditlerin ve zayıf yanların etkisini en aza indirgeneceği plan ve stratejiler geliştirmek amaçlanmaktadır.

1970'li yıllarla birlikte akademi alanında kullanılmaya başlanan SWOT (GZFT) analizi, günümüzde birçok alanda planlama amacıyla tercih edilen bir yöntemdir (Yücenur vd, 2010: 277). Bir sahanın genel ve özel turizm politikalarının belirlenmesinde SWOT analizinden yararlanılarak, sahanın turizm potansiyelinin içsel (güçlü ve zayıf yönler) ve dışsal (fırsatlar ve tehditler) faktörlerinin ortaya çıkarılması açısından önemli bir tekniktir (Güngör & Arslan, 2004: 68).

İl turizminin geliştirilmesi hem sektör içi faktörlerden kaynaklanan güçlü ve zayıf yönlerin analizini, hem de dış çevresel durumların oluşturduğu tehdit ve fırsatların analizini gerektirmektedir. Araştırmanın içeriğinde yapılan analiz ve sentezlere dayanarak araştırma alanının güçlü ve zayıf yönleri, fırsatlar ve tehdit unsurları SWOT analizi uygulaması yapılarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır (Tablo 3). Araştırma alanını mevcut durumun görülüp, sahaya ilişkin ileriye dönük daha sağlıklı, daha gerçekçi ve daha etkin adımların atılması ve planlamaların yapılması için SWOT analizi çeşitli kuruluş ve kişilerle fikir alışverişi yapılarak tamamlanmıştır.

Tablo 3:Doğal kaynakların değerlendirilmesi için yapılan SWOT analizi

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<p>Botan Vadisi'nin turizm açısından uygun olması,</p> <p>Karstik oluşumların estetik bir görsellik oluşturması,</p> <p>Dik yamaçların paraşüt aktivitelere uygun olması,</p> <p>Kaya tırmanışı açısından uygun yamaçların olması,</p> <p>Yerüstü su kaynakları (Akarsu, göl),</p> <p>Bazı kurumlarca çeşitli aktivite ve etkinliklerin hedeflenmesi.</p> <p>Ters lalenin (<i>Fritillaria imperialis</i>) koruma altına alınması</p>	<p>Jeomorforturizm açısından herhangi bir gelişimin olmaması,</p> <p>Alkumru Barajının Botan Çayı'nda (Uluçay) su baskınlarına yol açması,</p> <p>Kaya düşmelerinin Turizm aktivitelerini etkilemesi,</p> <p>Kış mevsimi düşük sıcaklık değerleri,</p> <p>Ani akım yükselmeleri,</p> <p>Uzun yürüyüş (trekking) parkurlarının olmaması.</p>
Fırsatlar	Tehditler
<p>Yayla turizmi açısından zengin olması,</p> <p>Yapılabilecek kanyon turizm aktivitelerinin çok sayıda olması (yamaç paraşütü, trekking, botanik turu, foto safari),</p> <p>Rafting turizmi açısından potansiyel nehirlerin olması,</p> <p>Termal kaynakların olması,</p> <p>Botan Vadisi'nin tabiat parkı olması için gereken özelliklere sahip olması.</p>	<p>Kanyondan düşmelere karşı yeterince önlem alınmamış olması,</p> <p>Yaylaların bilinçsiz bir şekilde kullanılması,</p> <p>Endemik tür olan ters lalenin tükenme riskinin olması,</p> <p>Tarım ve evsel kökenli hidrografik kirlilik,</p> <p>Akarsulardan yasal ve kaçak yoldan kum çıkarımı.</p>

Araştırma alanında bulunan Botan Vadisi ve Botan Kanyonu yöre turizminin en önemli doğal çekicilikleridir. Yine yoğun karstik oluşumlar, paraşüt ve kaya tırmanışına uygun yamaçların bulunması, bazı kurumlarca çeşitli aktivite ve etkinliklerin planlanması, akarsular açısından zengin olması ve ters lalenin (*Fritillaria imperialis*) koruma altına alınması yöre turizminin güçlü yönleridir. Jeomorfoturizm açısından herhangi bir gelişimin olmaması, Botan Çayı'nda (Uluçay) meydana gelen su baskınları, ani akım yükselmeleri, kaya düşmeleri, kış mevsimi düşük sıcaklık değerleri ve uzun yürüyüş parkurlarının olmaması ise çalışma sahasının doğal turizm açısından zayıf yönlerini oluşturmaktadır. Siirt, turizmin geliştirilmesine imkân sağlayacak fırsatlara sahiptir. Yayla turizmi açısından zengin olması, yapılabilecek kanyon turizm aktivitelerinin çok sayıda olması (yamaç paraşütü, trekking, botanik turu, foto safari), rafting turizmi açısından potansiyel nehirlerin olması, termal kaynaklar açısından zengin olması, Botan Vadisi'nin tabiat parkı olması için gereken özelliklere sahip olması önemli fırsatlardır. Kanyondan düşmelere karşı yeterince önlem alınmamış olması, yaylaların bilinçsiz bir şekilde kullanımı, endemik tür olan ters lalenin tükenme riskinin olması, tarım ve evsel kökenli hidrografik kirlilik, akarsulardan yasal ve kaçak yoldan kum çıkarımı ise turizmin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Tablo 3).

İKİNCİ BÖLÜM

KÜLTÜREL KAYNAKLAR VE TURİZM

Siirt, zengin tarihi ve kültürel değerleriyle önemli bir turizm merkezidir. Araştırma sahasında bulunan höyükler, arkeolojik kazı alanları ve eserleri prehistorik turizm ve arkeolojik turizm imkânı sunmaktadır. Tarihi eserler tarihsel turizm, dini şahsiyetler ve öğeler inanç turizmi, yöreye özgü yemekler ise mutfak turizmi için değerlendirilebilir. Turistik ürünler ise yörenin turizmden büyük oranda pay almasını sağlamaktadır. Bu bölümde, araştırma sahasında bulunan tarihi ve kültürel değerler, bunların turizm potansiyeli, kullanımı ve dağılışı üzerinde durulmuştur.

2.1.Prehistorik Turizm (Tarih öncesi turizm/Taş çağı turizmi)

Kültür turizminin bir alt tipi olan prehistorik turizmin kapsamlı bir tanımı yapılmamış olmakla birlikte genelde tarihsel ve arkeolojik turizm içinde değerlendirilmektedir. Ancak yapılan araştırmalar ve kazılar sonucunda buluntuların giderek artması sonucu ortaya çıkabilecek karışıklığı önlemesi detaylı bir sınıflandırmayı zorunlu kılmaktadır (Doğaner, 2013: 19). Dolayısıyla “tarihsel turizm” ve “arkeolojik turizm” olarak geniş bir şekilde sınıflandırılan kültür turizmine prehistorik turizmin ayrı tip olarak eklenmesi turistler için daha anlaşılır olmasını sağlayacaktır. Nitekim turist yüz binlerce yıl önce taş devrine ait bir mağarayı, ilk köyleri veya antik kentleri tanınması, ancak bu sınıflandırmaya yerleştirmesi ile mümkün olur (Doğaner, 2013: 19).

Tarih öncesi dönemler, insanlarda her zaman merak konusu olmuştur. Bu dönemlere ait bilgiye ulaşmak için, geçmişte başlayan ve günümüze kadar devam eden araştırmalar ve kazı çalışmaları bu durumu kanıtlar niteliktedir. Kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkarılan yapılar ve buluntular insanları bu alanlara çekmektedir. Prehistorik dönemlere ait insanların barınma mekânları (mağaralar, köyler ve çevreleri), ev aletleri, silahlar, dini objeler ve kaya resimleri insanların ilgisini çeken unsurlar olarak bir kısmı müzelere taşınsa da barınma mekânları taşınmadığından turistleri buraya getirmede bir hareket noktası oluştururlar (Doğaner, 2013: 19-20). Bu döneme ait yerlere yapılan turizmin kültür turizminde karşılığı “prehistorik turizm

(tarih öncesi turizm/taş çağı turizmi)” olarak karşımıza çıkar. Bilimsel araştırmalarla sürekli değişse de, insanın dünyadaki varlığı olarak bilinen 2.8 milyon yılı aşan sürenin hemen tamamında insan mağarada yaşamış MÖ 12.000’li yıllarda höyük adı verilen köyler kurarak mağara yaşamından çıkmışlardır (Doğaner, 2013:19). Bilimsel olarak üç devreye ayrılan bu dönemde, paleolitik (eski taş devri) ve mezolitikte (yontma taş devri) mağarada oturmuş avcılık ve toplayıcılık yapmış, neolitikte (cilalı taş devri) ise köyler kurarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerine başlamışlardır. Dolayısıyla turizmde bu dönemleri ayrı değerlendirmek gerektiğinden, Taş Çağı turizmini “eski taş devri turizmi (paleolitik turizm)” ve “cilalı taş devri turizmi (neolitik turizm)” olarak ikiye ayırmak gerekir (Doğaner, 2013: 20).

Prehistorik turizm için en önemli unsurlar kazı alanları ve buluntulardır. Dolayısıyla insanların bu dönem ile ilgili bilgi edinmesini sağlamak için buluntuların geniş müze alanlarında veya ören yerlerinde muhafaza edilip sergilenmesi ve ayrıntılı bilgiler verilmesi önemlidir.

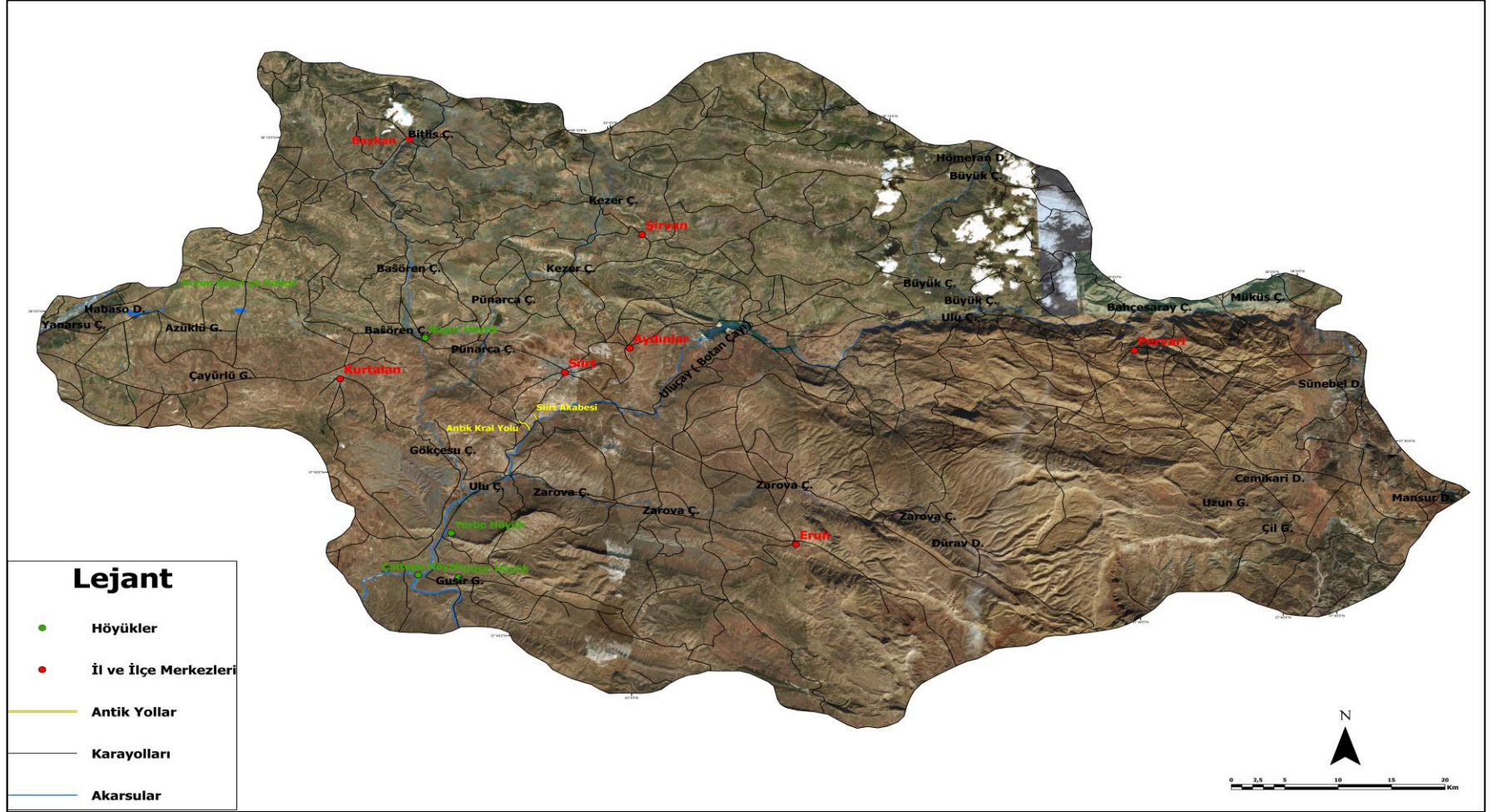
Mağaralar ve neolitik döneme ait köylerle sınırlı olmayan prehistorik turizm, Yerleşik yaşamın en alt katı neolitiği takip eden Kalkolitik Çağ (MÖ 5600-5500) kültürünü yaşamış höyük adı verilen köylerde bu turizm tipinin bir parçasıdır. Kalkolitik Çağı izleyen Bronz Çağı (Tunç Çağı MÖ 3300-1200) ortalarında yazının bulunması nedeniyle bu çağa ait buluntular arkeolojik turizme dâhil edilmemektedir (Doğaner, 2013: 19). Söz konusu çağlara ait buluntular bütünüyle prehistorik turizmin kapsamındadır.

Medeniyetlerin oluşumları, gelişimleri ve sonradan sahip oldukları unsurlar belirli bir mekân üzerinde gerçekleştiğinden, insanın ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri bütünüyle mekânın koşullarına göre şekillenir (Dans & González, 2018: 183; Özgüç, 2017). Sahip olduğu insan yaşamına uygun coğrafi özelliklerinden ve Avrupa, Asya ve Afrika arasında bir köprü konumunda olmasından dolayı Anadolu da her dönemde önemini korumuş, çeşitli medeniyet ve kültürlerin gelişimini her zaman sağlamıştır. Dolayısıyla Prehistorik turizm potansiyeli açısından son derece dikkat çekici bir mekândır.

Siirt ve çevresinin Prehistorik dönemlerden beri bir yerleşme yeri olduğu bilinmektedir (Sağlamtimur, 2008; Sağlamtimur & Ozan, 2007; Karul, 2018: 1). Dolayısıyla tarih öncesi çağlardan günümüze kadar kültürlerin bir arada bulunduğu bir mekândır. Saha, coğrafi konumu nedeniyle Doğu Anadolu Bölgesinin, Güneydoğu Anadolu Bölgesiyle bağlantısını sağlayan kapı olması ve coğrafyasının insan yaşamına son derece uygun olmasından dolayı her zaman dikkat çekici olmuştur (Şekil 7).

Çalışma sahasında yapılan kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkarılan buluntulardan anlaşıldığı üzere Siirt ve çevresinde tarih öncesi dönemlerde çeşitli medeniyetlere ait kentler veya köyler kurulmuştur (Sahada paleolitik çağa ait bilgiler neredeyse yoktur (Sağlamtimur, 2008; Sağlamtimur & Ozan, 2007). Genelde ortaya çıkarılan yerleşmeler neolitik döneme tarihlenmiştir. Ancak neolitik dönem, “Çanak-Çömleksiz Neolitik Dönem” ve “Çanak-Çömlekli Neolitik Dönem” olarak ikiye ayrılmaktadır (Sağlamtimur, 2008; Sağlamtimur & Ozan, 2007; Karul, 2018: 1). Sahada her iki döneme de ait buluntular mevcuttur.

Şekil 7: Araştırma alanında bulunan höyükler ve antik yollar

Güsir Höyük bölgenin bilinen en eski yerleşim yeridir. Siirt il merkezinin güneyinde; Erüh İlçesi'ne bağlı Ormanardı Köyü'nün 2 km kadar batısında yer alan Gusir Gölü'nün çevresinde bulunmaktadır. Siirt il merkezine yaklaşık 40 km uzaklıktadır. Höyük Botan Çayı (Uluçay) ile birleşen Kavaközü Vadisi'nin güneyinde yer almakta olup, yaklaşık 3-4 hektar büyüklüğünde bir yerleşim alanına sahiptir (Sağlamtimur, 2008: 130; Sağlamtimur & Ozan, 2007:3). Güsir höyük, toplanan buluntulardan elde edilen bilgilere göre, yaklaşık olarak MÖ 9700-8800 aralığında, Çanaksız Çömleksiz Neolitik Döneme tarihlenmektedir (Karul, 2018: 3). Bu yerleşimden toplanan obsidyen aletlerin varlığı, muhtemelen Botan ve Bitlis Vadileri aracılığıyla Van Gölü Bölgesi'ne değin uzanan bir değiş-tokuş sisteminin varlığıyla ilişkilidir (Sağlamtimur, 2008: 130; Sağlamtimur & Ozan, 2007). Bu sahada mimari kalıntılar, Yontmataş buluntuları ve diğer farklı buluntular mevcuttur. Höyükte, duvar örgü tekniği, malzeme boyutları birbirinden farklı, dörtgen, oval, yuvarlak planlı yapılar, çukur tabanlı yapı, gömütler, dikilitaşlar, duvarlara asılı yabancı koyun boynuzları ve silo benzeri yapılar bulunmaktadır (Karul, 2018: 3-5). Ayrıca büyük çoğunluğu çakmaktaşı ve az sayıda da obsiyenden oluşan kazıyıcılar, deliciler, uçlar, kalem, düzeltili dilgi ve yonga gibi aletler Yontmataş buluntuları arasında yer almaktadır (Karul, 2018: 3-5). Yine burada öğütme taşları, delikli taşlar, hayvan başı şeklinde biçimlendirilmiş havaneleri, el taşları, altlıklar, taş tıkaç, kemik deliciler, bezekli taş plakalar, bir yüzü bezekli diğer yüzeyi oluklu taşlar, gömütlerin birçoğuna armağan olarak bırakılan süs eşyaları ve boncuklar, Gusir Höyük'e has olan oval veya yuvarlak biçimli yassı taşlardan yapılan pendant benzeri objeler höyükte ele geçirilen diğer buluntulardır (Karul, 2018: 5; Fotoğraf 29-30). Bu mimari yapılar ve buluntular, çalışma sahasında prehistorik turizm açısından büyük öneme sahiptir. Höyük doğal çevre özellikleriyle de oldukça dikkat çekicidir (Fotoğraf 28).

Fotoğraf 28: Gsir Höyük

Kaynak: <https://www.google.com.tr/search?q=G%C3%BCsir+H%C3%B6y%C3%BCk&safe=strict&bm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjn4amPqDeAhXFWSwKHVvjCawQsAR6BAgAEAE&biw=1920&bih=930#imgcr=Hnw9JB7EsrCOLM>:

Fotoğraf 29: G s r Höyük'te ele geçirilen Neolitik  ağ' a ait Buluntular

Fotoğraf 30: G s r Höyük'te ele geçirilen Neolitik  ağ' a ait Buluntular

Türbe Höyük, sahip olduğu Neolitik Döneme ait buluntularla prehistorik turizm açısından değerlendirilebilecek önemli bir yerleşimdir. Farklı dönemlere ait izler taşıyan, Çanak Çömlekli Neolitik Dönemin en önemli merkezi olan höyükte ilk iskân MÖ 7 binyılın son çeyreği Halaf öncesi döneme tarihlenmektedir (Sağlamtimur & Ozan, 2007: 1; Sağlamtimur, 2012: 403). Höyük üzerinde bulunan mezarlardan dolayı Türbe Höyük olarak adlandırılmıştır. Sahadaki diğer höyükler gibi Botan Vadisi'nde bulunan önemli prehistorik mekânlardan biridir.

Türbe Höyük, Botan Vadisi'nin güneybatı kıyısında, Bitlis Çayı'nın Botan Çayı'na (Uluçay) döküldüğü yere yakın bir yerleşim yeridir. Merkez İlçe'ye bağlı Yokuşbağlar Köyü, Çiçekyurdu Mezrası'nın kuzeybatısında yer alır. Siirt ili merkezine yaklaşık 27 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Höyük, Botan Çayı'nın güneybatısındaki geniş düzlüklerin doğusunda, nehrin kenarında bulunan bir teras üzerindedir (Sağlamtimur & Ozan, 2007: 2). Konum itibarıyla önemli bir sahada bulunmaktadır.

Türbe Höyük'te kazılar sonucunda ortaya çıkarılan buluntuların farklı dönemlere (Çanak Çömlekli Neolitik, Erken Kalkolitik-Halaf, Orta Kalkolitik-Ubaid, Geç Kalkolitik-Uruk, Orta Tunç Çağ, Geç Tunç Çağ, Erken Demir Çağ) ait izler taşıması burayı hem arkeolojik turizm hem de prehistorik turizm için ilgi çekici kılmaktadır (Sağlamtimur, 2012: 402). Bu nedenle prehistorik dönemlere ait buluntuları prehistorik turizm, tarihsel dönemlere ait buluntuları ise arkeolojik turizm içinde değerlendirmek oluşabilecek karışıklığı önlemek açısından önemlidir.

Neolitik Dönem kafatası gömülerine sahip taş sandık mezarları ile temsil edilen Türbe Höyük'te, Halaf, Ubaid ve Uruk dönemlerine ait mimari elemanlar Orta ve Geç Tunç Çağ yapıları tarafından tamamen tahrip edildiğinden, bu dönemlere ait sadece çanak çömlekler bulunmuştur (Sağlamtimur & Ozan, 2007: 1). Höyükte yassı taşların dikine yerleştirildiği ve üzerlerine yine yassı bir kapak taşının konulmasıyla oluşturulmuş sandık mezarlar ve mezarlardan çıkarılan Halaf öncesi döneme ait çanak çömlek özelliği gösteren kaplar ortaya çıkarılmıştır (Sağlamtimur, 2012: 403; Sağlamtimur & Ozan, 2007: 3). Halaf dönemine mimari unsurları oluşturan toprağa açılmış tahıl çukurları ile pişmiş tuğladan atık su kanalı gibi önemli mimari unsurlar

ve Halaf, Ubaid Uruk dönemlerine ait çanak çömlek buluntuları MÖ 6 binyılına ait bitümen bezemeli kap parçaları ve diğer bir buluntu grubu olan obsidyenler (Sağlamtimur, 2012: 406; Fotoğraf 31-32) prehistorik turizm için önemli kaynak niteliği taşımaktadır. Ayrıca MÖ 4 bin yıla tarihlenen az sayıdaki devrik ağızlı kâse ile birlikte bulunan bir “Göz İdol” yine önemli buluntular arasındadır (Sağlamtimur, 2012: 406). Tekne benzeri mimari unsurlar, MÖ 4 bin yıla tarihlenen Akad dilinde çivi yazısıyla yazılmış olan yarım tablet ve siyah bazalttan yapılmış bir “Taş Ruh”, depolama küpleri, sığ ve derin kâseler, kızıl kahve boya astarlı ve ağız kenarı koyu renk bantlı portakal renkli ve farklı boyutlarda çanak çömlekler ve Habur boyalıları çanak çömlek grubu Orta Tunç Çağ Dönemine ait önemli buluntulardır (Sağlamtimur, 2012: 408-410; Sağlamtimur & Ozan, 2007:5-8; Sağlamtimur, 2008: 132). Gerçekten de buluntuların turizm açısından değerlendirilmesi bölge turizmi için büyük önem arz etmektedir.

Fotoğraf 31: Siirt-Türbe Höyük

Kaynak: SAĞLAMTİMUR, H. 2012., Siirt-Türbe Höyük, Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları, 401-419, İzmir.

Fotoğraf 32: Türbe Höyük Pişmiş Tuğladan Atık Su Kanalı

Kaynak: SAĞLAMTİMUR, H., OZAN, A. 2007., Siirt-Türbe Höyük Kazısı Ön Rapor, Arkeoloji Dergisi, Sayı 2, 1-31.

Fotoğraf 33: Türbe Höyük Obsidyen Buluntuları

Kaynak: SAĞLAMTİMUR, H., OZAN, A. 2007., Siirt-Türbe Höyük Kazısı Ön Rapor, Arkeoloji Dergisi, Sayı 2, 1-31.

Çalışma sahasında yer alan MÖ 4. bin yıldan Orta Çağa kadar yerleşilen Çattepe Höyük ise sahip olduğu antik liman şehri özelliği (Sağlamtimur, 2017: 29, (Sağlamtimur, 2014: 29) ve konumu ile önemli bir turizm merkezidir.

Çattepe Höyük Siirt'in yaklaşık 20 km kuzeybatısında ve Kurtalan ilçesine bağlı Çattepe (Tilli/ Til) Köyü yakınında bulunmaktadır. Bu yerleşme, Botan Çayı'nın (Uluçay) Dicle Nehri ile birleştiği sahada doğal bir yarımada üzerindedir (Fotoğraf 34).

Bu yerleşmenin eski adı Tell-Fafan' dır. Önemli bir Ortaçağ Arap Coğrafyacısı olan Al-Makdisi, Çattepe (Tell-Fafan) yerleşimini, "Ceziret-i İbn Ömer'e (Cizre) bir konak (24 saat) mesafede, bahçelerle bezeli, kapalı çarşıları ve kerpiçten evleri bulunan, hayatın ucuz olduğu bir şehir" olarak tanımlamıştır (Sağlamtimur vd, 2018: 241). Su taşımacılığına uygun iki büyük nehrin birleşme noktasında olmasından dolayı Arap coğrafyacılar göre Dicle üzerinde gemi taşımacılığının başladığı ilk yer ve özellikle M.S. 10. yüzyıl süresince El-Cezire'nin önemli ticari şehir ve limanlarından biridir (Sağlamtimur, 2017: 29). Yerleşmede Geç Roma Dönemi'nde yapılan büyük boyutlu kale, höyüğün önemli ölçüde tahrip olmasına yol açmakla birlikte, kalenin bulunduğu alanda çıkartılan buluntular buranın prehistorik dönemlerden itibaren yerleşilmiş bir höyük olduğunu göstermektedir (Sağlamtimur, 2014: 29; Sağlamtimur vd, 2018: 242).

Çattepe Höyük farklı dönemlerde çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yaptığından dolayı farklı dönemlere ait yapılar ve kalıntılar barındırmaktadır (Sağlamtimur vd, 2018: 242-243). Höyükte yapılan çalışmalarda, höyük ve çevresinde yüzey buluntusu olarak Halaf ve Ubaid Dönemi çanak çömlekleri dışında, ortaya çıkarılan Uruk Dönemi devrik ağızlı kâseler, az sayıdaki ETÇ boyalı (Ninive 5 boyalıları) çanak çömlekleri ele geçirilen önemli eserlerdir (Sağlamtimur, 2014: 30; Sağlamtimur vd, 2018: 242-243). Yine MÖ 2 bin yıl Orta Tunç Dönemi'ne tarihlenen kalın duvarlara dayanmış, tabanları taş döşemeli teraslar halindeki mekânlar önemli yapılardır. Bu yapılardan ele geçen çoğunluğu kırmızı kahve renkte ve kenarı koyu renk bantlı portakal renkli çanak çömlekler, uzun boyunlu küresel gövdeli çömlekler, Habur Boyalıları denilen Çömlekler, depolama küpleri önemli buluntular arasındadır

(Sağlamtimur vd, 2018:243; Fotoğraf 35). Bu yapıların ve bulutuların prehistorik turizm kapsamında değerlendirilmesi bölge turizmine katkı sağlayacaktır.

Fotoğraf 34: Çattepe Höyük

Kaynak: SAĞLAMTİMUR, H. 2014., Dicle Kıyısında Geç Roma Dönemine Tarihlenen Bir Kale ve Nehir Limanı, TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi, Sayı 2, 28-39.

Fotoğraf 35: Ortaçağ ve MÖ 2 Binyıla Tarihlenen Buluntular (Çattepe Höyük)

Fotoğraf 36: Kızıl Kahve Renkli Pithos-Ortaçağ (Çattepe Höyük)

Başur höyük prehistorik turizm açısından değerlendirilebilecek diğer bir yerleşmedir. MÖ 7000’li yıllarda iskân edildiği, sonraki süreçte zaman zaman yerleşim kesintiye uğrasa da MS 12-14 yüzyıllara dek yerleşimin sürdüğü tahmin edilen Başur Höyük Yukarı Dicle Vadisi’nde bulunduğu jeopolitik konumu ve Geç Kalkolitik döneme ait tabakaları ile önemli bir yerleşmedir (Sağlamtimur, 2012: 122; Sağlamtimur & Kalkan, 2015: 57-59).

Siirt ili Aktaş Köyü Bakır Mezrası sınırları içerisinde bulunmaktadır. Başur Höyük’ün Siirt il merkezinin yaklaşık 20 kilometre batısında bulunmaktadır. Bitlis Vadisi’nden gelip, Botan Çayı’na (Uluçay) karışan Başur Çayı’nın yaklaşık 200 m batısında, bir terasın üzerinde yer almaktadır. Erken dönemlerden itibaren Van Gölü’nün batısındaki volkanik dağlarda bulunan obsidyen yatakları ilişkili olarak

Botan ve Bitlis Vadileri, Mezopotamya ile Doğu Anadolu arasında yoğun bir şekilde kullanılması bu vadilerde Başur höyük gibi çok sayıda yerleşmenin kurulmasının nedenidir (Sağlamtimur, 2012: 121). Bölgenin en büyük höyükleri arasında olmasını bulunduğu konuma borçludur.

Fotoğraf 37: Başur Höyük (Haluk Sağlamtimur)

Başur Höyük'te birçok evre ile temsil edilen Geç Kalkolitik tabakalar başlıca iki kültürel döneme ayrılmakta olup bunlar; en erken evre bitkisel katkılı çanak çömlek kullanan toplumlara temsil eden yerel Geç Kalkolitik dönem ve bu dönemi izleyen Güney Mezopotamya kökenli, mineral katkılı çanak çömlek kullanan Uruk kültürü tabakalarıdır (Sağlamtimur & Kalkan, 2015: 57). Her iki dönemde de geniş bir çanak çömlek birikimi ile birlikte diğer küçük kalıntılara sahip olması açısından önemlidir (Sağlamtimur & Kalkan, 2015: 57).

Başur Höyük'te yapılan arkeolojik kazılarda, Ubaid Dönemi'ne ait birbirinden farklı mimari yapılar, tabanı taş döşeli ocak ve ateş çukurlar, fırınlar ve çeşitli çanak

çömlekler önemli eserlerdir (Sağlamtimur vd, 2018: 90). Geç Kalkolitik Dönemin farklı evrelerine ait birbirinden farklı malzeme ve yapıdan oluşan boya bezeli ve yalın çanak çömlekler, kâseler, pişirme kapları, tabaklar, şişeler, depolama çömleği, ocak ve ateş yakma yerleri, mimari yapılar ile çark yapımı veya el yapımı Uruk malları, genelde mat, açık kahve, devetüyü renklerde olan kaliteli hamurlu çanak çömlekler bulunmaktadır (Sağlamtimur vd, 2018: 93). Ayrıca Erken Tunç Çağı Dönemine ait MÖ. 3100-2900 tarihlenen taş sandık ve basit toprak tiplerinde mezarlar ve buranın seçkin sınıfın güdümünde olduğunu kanıtlayan gömü hediyeleri (Ninive 5 dönemine ait kaplar, Geç Saklı Astarlı kaplar, Transkafkasya etkili kaplar, metal silahlar- süs objeleri-kaplar ve diğer buluntu grupları) önemli buluntulardır (Sağlamtimur & Kalkan, 2015: 58; Sağlamtimur vd, 2018: 94-95). Ayrıca Güney Mezopotamya’da çok sayıda örneği bulunan, heykellerin göz kısımlarını oluşturan ve MÖ 4 binyıla tarihlenen “Göz İdol” olarak tanımlanan figürinler oldukça dikkat çekici olup, bu idollerin buldukları anıtsal yapı “Göz Tapınağı” olarak bilinmektedir (Sağlamtimur vd, 2018: 92; Fotoğraf 39).

Fotoğraf 38: Devrik Ağız Kenarlı Uruk Kapları, Uruk Konik Kâseler- MÖ 4 Binyıl (Başur Höyük)

Fotoğraf 39: Göz İdölü-Taş-MÖ 4 Binyıl (Başur Höyük)

Fotoğraf 40: MÖ 3 Binyıla Tarihlenen Kase-Kap-Çömlek (Başur Höyük)

Fotoğraf 41: MÖ 3 Binyıla Tarihlenen Buluntular (Başur Höyük)

Yapılan kazılar sonucunda MÖ 3 binyıla tarihlenen bir mezardan ele geçirilen, iki kişi oynandığı düşünülen 39 parçadan oluşan oyun takımı oldukça ilgi çekicidir (Sağlamtimur, 2013: 79). Dönemi içerisinde bilinen en zengin oyun taşı grubunu oluşturan takım, domuz, köpek, pramidal, yuvarlak ve mermi şeklindeki değişik renklerde, değişik türde taşlardan oluşmaktadır (Sağlamtimur, 2013: 79; Fotoğraf 42). Yakınoğuda mantığa ve matematiğe dayalı bir oyunun varlığını göstermekte olan takım, Yakınoğu'nun en eski oyun takımı olmaya adaydır.

Fotoğraf 42: MÖ 3 binyıla tarihlenen oyun takımı (Başur Höyük)

Fotoğraf 43: Geç Kalkolitik (Uruk Dönemi) mimarisi ve mezarları (Başur Höyük)

Kaynak: SAĞLAMTİMUR, H., OZAN, A. 2013., Başur Höyük 2012 Yılı Kazı Çalışmaları, 35. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 3, 513-529, Muğla.

Siirt ilinde müze bulunmadığından söz konusu höyüklerde ele geçirilen buluntular Batman Müzesi ve Mardin Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Çatpepe Höyük'e ait önemli bir sunak ise Diyarbakır Müzesi'nde korunmaktadır. Siirt ilinde bir müze kurulması ve çalışma sahasında ortaya çıkarılan bu buluntuların müzede sergilenmesi ve ören yerlerinin koruma altına alınması ve bunlar hakkında detaylı bilgiler verilmesi, insanların bu dönem hakkında bilgi edinmesini kolaylaştırmakla birlikte turizme hizmet etmesi açısından büyük oranda katkı sağlayacaktır.

Gökçebağ Kaya Yerleşkeleri Siirt ilinin güneyinde, Gökçebağ mevkiinde, Botan Vadisi'nde akan Botan Çayı'nın (Uluçay) batı kenarında sarp yamaçlarda çok sayıda mağaranın birleşmesinden oluşmaktadır. Eski Siirt-Eruh yolu üzerinde, yolun solunda bulunan mağaralar Siirt şehir merkezine 10 km uzaklıktadır. Bu sahada vadiden Botan Çayı (Uluçay) ve mağaralara "Kral Yolu" denilen yer yer onarılmış bir antik yoldan inilmektedir (Boran vd, 2005: 192). Tarihte Botan Vadisi'ndeki Onbinlerin Yürüyüşü'ne sahne olan bu yol, Anadolu için büyük öneme sahiptir (Amcalar, 2013: 57-58). Bu yolun karşı yamacındaki kayalık sahada 5 gruba ayrılan 31 kaya ev bulunmaktadır (Boran vd, 2005: 192). Mağaraların girişleri çoğunlukla yamacın güneye bakan tarafındadır. Bu mağaralar Milattan önceki devirlerden beri tarih boyunca insanlar tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmıştır (Amcalar, 2013: 58). Kireçtaşlarının erimesi sonucu oluşmuş bu doğal mağaraların çoğu, insanlar tarafından oyulmak suretiyle şekillendirildikleri görülmektedir (Fotoğraf 44). Mağaralarda genelde oturma veya yatma yerlerine benzer oyma yapılar, bazı odalarda ise şömine, havalandırma delikleri, duvarlara eşya koymak, mum veya ateş bırakmak için oyulmuş raflar, sarnıç, buğday dövmek için veya benzeri bir sebeple odaların ortasına açılmış delikler ve oyuklar görülmektedir (Boran vd, 2005: 192-197; Amcalar, 2013). Mağaraların hayvanlar için ayrılan odalarında ise yemlikler bulunmaktadır. Bu mağaralarda yerleşmenin kesin tarihi belirlenememiştir. Bu nedenle prehistorik turizm ve sonraki yüzyıllarda da kullanıldığından arkeolojik turizmde değerlendirilebilir.

Fotoğraf 44: Gökçebağ kaya yerleşkeler

Rasılhacar mağaralarında da Gökçebağ kaya yerleşkelerinde olduğu gibi antik yerleşme izlerine rastlanması onları kültürel açıdan önemli kılmaktadır. Bu mağaralar Siirt iline iki kilometre mesafede bitiminde bulunan Rasılhacar tepesinde bulunmaktadır. Mağaralar, Botan Çayı (Uluçay) ve Botan Vadisi'ne hâkim manzarasıyla da ilgi çekmektedir. İki odadan oluşan bu mağaralarda insan müdahalesi olduğu görülmektedir. Odalar arası geçişi sağlamak amacıyla iki mağaranın arasındaki duvarda, oymak suretiyle kapı açılmıştır. Bu mağaralar çalışma sahasının en çok ziyaret edilen mekânlarından biri olan Rasılhacar'da (Deliklitaş) olduğu için en çok ziyaret edilen mağaralardır. Ancak bu sahaya çeşitli mekânsal düzenlemeler yapılmakla beraber, mağaralar için hiçbir düzenleme söz konusu değildir.

Bu mağaralar buldukları Botan Vadisi ve Botan Çayı manzaralı konumları ile de oldukça ilgi çekicidir (Fotoğraf 45). Ancak bu mağaraların turizme kazandırılması için çeşitli mekânsal düzenlemeler (özellikle yol ve ışıklandırma) gerekmektedir.

Fotoğraf 45: Rasılhacar mağaraları

2.2.Arkeolojik Turizm

Arkeoloji, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için turizm endüstrisinin önemli bir bileşenidir. Bir disiplin olarak arkeoloji ve turizm arasında tarihsel gidişat açısından yakın bir ilişki vardır. Nitekim turizm, arkeolojik uygulamanın gerçekleştirildiği alandır. Arkeoloji, arkeolojik kaydı oluşturulan yerlerin ve insan yapımı eserlerin (Bu eserler, muazzam mimari anıtlardan bir toprak numunesindeki polen tanelerine kadar değişebilir) araştırılması yoluyla insan geçmişini incelenmesi anlamını içerir (Pacífico & Vogel, 2012: 1593). Yani arkeolojinin amacı, genel olarak insan hakkındaki önemli soruları anlamak için geçmiş hakkında bilgi edinmektir. Geçmişteki insanların yaşamları ve kültürlerine dair her şey günümüzde merak konusudur. Bu durum arkeolojik turizmin konusunu oluşturur. Arkeolojik turizm ise, arkeolojik sit ve müzelere yapılan seyahatleri kapsayan, kültürlerin gelişim sürecini öğreterek halkın kültür seviyesini artıran, arkeolojik kalıntıları koruma bilincini geliştiren, ekonomik kazanç sağlayan bir turizm tipidir

(Doğaner, 2013: 69). Dolayısıyla bir bölgenin tarihindeki kültürel zenginliği bu turizm türünün en önemli kaynağıdır.

Tarih, geçmişin daha iyi öğrenilerek, bugünün şekillenmesini sağlar. Tarihin bir parçası olarak arkeolojik bir yerleşimin hayatı nasıl şekillendirdiği ve etkilediği konusunda Ephesos (Efes) Antik Kenti örnek gösterilebilir (Gezgin, 2004: 196). İzmir'in Selçuk İlçesinde yaşama yön veren Ephesos'un dünya halkları bakımından taşıdığı anlam bile, hiçbir düzenlemeye ihtiyacı duyulmaksızın buranın canlı bir merkez olmasında yeterlidir (Gezgin, 2004: 196).

Kültürel turizmin içinde ele alınan arkeolojik turizm kaynakları sosyal alanda büyük önem taşır. Nitekim turistler, modern yaşam çevrelerindeki sosyal deneyimin giderek daralması nedeniyle turizmde özgünlük ararlar (Robb,1998: 579). Bu durum arkeoloji ve turizm arasındaki bağlantıyı daha da güçlendirir.

Arkeolojik turizmin elemanları çok çeşitli olmakla birlikte farklı mekânlarda (kentsel-kırsal yerleşmeler, kaleler, ören yerleri, müzeler) dağılış gösterirler. Konutlar, çeşitli yapılar, anıtsal tek yapılar (kale, köprü), tiyatrolar belirli bir mekâna bağlı olarak bulunurken, aletler, heykeller, çeşitli eşyalar ve takılar mekâna bağlı olmadan müzelere taşınabilen ve bir müzeye bağlı olmadan dünya müzelerini gezebilen arkeolojik turizm elemanlarıdır (Doğaner, 2013: 69). Antik kentler, kentsel mimari yapılara sahip olduğundan ve sosyal, dini, tarihi, kültürel ve siyasal yaşama dair izler taşıdığından bu elemanlar içinde en önemlisidir (Şengül, 2017: 24).

Arkeolojik turizm gelişimi zaman ve mekâna bağlı olarak değişiklik gösterir. Ancak başlangıcı yazının kullanımından itibaren (Anadolu için yaklaşık MÖ 1900), çeşitli dönemleri (Arkaik dönem, Klasik dönem, Helenistik dönem, Roma dönemi, Bizans dönemi) kapsayan süreç olarak kabul edilir (Doğaner, 2013: 69). Türkiye'de ise arkeolojik turizm, farklı kültürleri içeren MÖ 19. yüzyıldan MS 12. yüzyıla kadar olan çok geniş bir zaman sürecini kapsar (Doğaner, 2013: 69). Turizm gibi arkeoloji de, 20. yüzyılın ortalarından sonra modelsel bir değişim geçirmiştir (Pacifico & Vogel, 2012:1595). Bununla orantılı olarak arkeolojik turizmin hızlı bir gelişme ile birlikte önemi artmıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kültürel yapısı ve yaşam şekli üzerinde coğrafi çevre koşulları önemli derecede rol oynar. Gerçekten insanlık tarihi boyunca bölge birçok kültürü bünyesinde barındırmıştır. Bölgede hâkim olan yüksek dağ kütleleri Mezopotamya ve Anadolu arasında ulaşımın, akarsular ve bunların oluşturduğu vadiler boyunca gerçekleşmesini zorunlu kılmıştır. Bu durum bölgede farklı kültürlerin ilişki kurması bakımından önemlidir. Nitekim Siirt çevresindeki akarsular ve vadiler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Mezopotamya kültürleri ile tanışmasını sağlamıştır. Ayrıca Siirt, Doğu Anadolu Bölgesi'nden Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne ulaşımı sağlayan yol olması nedeniyle kültür ve sanat bakımından her dönemde önemli bir merkez olmuştur.

Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasındaki nehirlerin, su taşımacılığına imkân sağlamaları ve güneyde denizle bağlantı sağlayabilmelerinden dolayı erken dönemlerden beri yoğun olarak kullanıldıkları tahmin ediliyor (Sağlamtimur & Ozan, 2017: 27). Dolayısıyla höyük ve yerleşmelere genelde bu nehirlerin kıyısında rastlanmaktadır.

Botan Vadisi ve Bitlis Vadisi Siirt ve çevresindeki en eski yerleşim yerlerine sahip alanlardır. Yapılan kazılarda 8.000 bin yıl öncesine dayanan kalıntılar bulunmaktadır. Bölgede Neolitik, Kalkolitik ve Tunç Çağında yerleşmenin buluşu yapılan arkeolojik çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. MÖ 3 binde yöreye yerleşen Hurri ve Sabarru boyları, bölgenin en eski halkıdır (Boran vd, 2001: 18).

Kültürel turizmin içinde yer alan arkeolojik turizm, Siirt ilinin zengin turizm potansiyelini etkileyen en önemli etkidir. Çalışma sahasında bulunan 4 arkeolojik sit alanı (Çattepe Höyük, Türbe Höyük, Başur Höyük ve Gusir Höyük) ve tarihi Akabe Yolu ve Kral Yolu arkeolojik turizm bakımından büyük önem arz etmektedir. Çalışma sahasında arkeolojik kazılar sonucunda çıkarılan kalıntılar, burada prehistorik dönemlerden günümüze kadar uzun bir süre iskân edildiğini göstermektedir (Sağlamtimur, 2014:2 9; Sağlamtimur vd, 2018: 242).

2.2.1.Höyükler

Araştırma sahasında arkeolojik turizm kaynak olacak mekânlardan biri olan Çattepe Höyük MÖ 4. bin yıldan başlayarak Orta Çağa kadar yerleşilen bir liman şehridir (Sağlamtimur & Ozan, 2017: 29; Sağlamtimur, 2014: 29). Bulunduğu jeopolitik konumu dolayısıyla Dicle ve Botan vadilerinde yer alan önemli arkeolojik alanlardan biridir.

Çattepe Höyük Siirt'in yaklaşık 20 km kuzeybatısında ve Kurtalan ilçesine bağlı Çattepe (Tilli/ Til) Köyü yakınında bulunmaktadır. Bu yerleşme, Botan Çayı'nın (Uluçay) Dicle Nehri ile birleştiği sahada doğal bir yarımada üzerindedir (Fotoğraf 46). Su taşımacılığına uygun iki büyük nehrin birleşme noktasında olmasından dolayı Arap coğrafyacılarına göre özellikle MS 10. yüzyıl süresince El-Cezire'nin önemli ticari şehir ve limanlarından biridir (Sağlamtimur & Ozan, 2017: 29). İlk olarak Geç Roma Dönemi'nde tatlı su kaynağı için kullanılan bu saha muhtemelen bu dönemde yatağı daha batıdan, kaleye uzak bir alandan aktığı için, kaleye kanallarla getirilen içilebilir tatlı suyun depolanması için sarnıç olarak yapılmıştır (Sağlamtimur & Ozan, 2017: 29). Ancak daha sonra meydana gelen bir tektonik hareketten dolayı, Dicle Nehri'nin yatağı yer değiştirerek kalenin yanından akışına devam etmesi sarnıç olarak kullanılan bu yapının bazı değişikliklerle bir liman olarak kullanılmaya başlandığı tahmin edilmektedir (Sağlamtimur, 2014: 35). Ancak MS 12. ve 13. yüzyıl kayıtlarında Tell-Fafan adına hiç rastlanmaması bu tarihlerden itibaren yerleşim yeri ve limanın önemini tamamen yitirdiğini gösterirken, bu kentin terk edilmesi ile birlikte kullanım dışı kalan liman yapısı, Dicle Nehri'nin taşımış olduğu alüvyal dolgunun altında kalarak tamamen kullanılamaz hale gelmiştir (Sağlamtimur & Ozan, 2017: 29) .

Çattepe Höyük arkeolojik turizme kaynak olabilecek yapılar ve buluntular bakımından zengin bir yerleşimdir. Höyükte bulunan Erken Demir Çağ Yivlileri ve Geç Demir Çağa tarihlenen boyalı çanak çömlekler, açık renk astarlı yüzeyleri çoğunlukla kırmızı üçgen bezemelerle kaplı olan dar ağızlı kulpları testi biçiminde olan kaplar ortaya çıkarılan önemli eserlerdir (Sağlamtimur vd, 2018: 243). Ayrıca burada Geç Roma Döneminde inşa edilen ve Geç Roma İmparatorluğunun doğu savunma sisteminin bir parçası olan kale ve sur duvarları önemli mimarı yapılardır

(Sağlamtimur vd, 2018: 244). Çattepe Höyük'te bulunmuş, Diyarbakır Müzesi'nde korunan, MS 2 yüzyıl Geç Roma Dönemi'ne ait sunak oldukça önemli bir buluntu olup, Roma ordusundan emekli bir askerin Zeus Olympios için yaptırdığı ve üzerinde yazıt bulunan eser oldukça ilgi çekicidir (Sağlamtimur vd, 2018: 244). Yine kazılarda ortaya çıkarılan çoğunluğu II. Constantius (MS 337-MS 361) dönemine tarihlenen sikkeler ve höyüğün doğu ve güney tarafında bulunan liman yapısı (Fotoğraf 47) diğer önemli eserlerdir (Sağlamtimur vd, 2018: 244). Yerleşim yerinin kuzeyinde bulunan tarlalarda Geç Roma-Erken Bizans Dönemine ait Vicus yerleşimi, Ortaçağ'da iskân edilmiş olan bir dış kent ve daha çok Ortaçağ'a tarihlenen mezarlık alanı yer almaktadır (Sağlamtimur, 2014: 30). Bu yapı ve buluntuların turizm için kullanılması, bölge turizmine oldukça katkı sağlayacaktır. Ancak Siirt'te bunların muhafazasını sağlaması ve sergilemesi için müze bulunmaması büyük bir eksiklik. Ayrıca höyük üzerinde bulunan köy yerleşimi ve köye ait yapılarla birlikte, Geç Roma-Erken Bizans ve Ortaçağ tabakaları höyükteki erken dönemlerin geniş alanlarda kazılmasını şimdilik engel olmaktadır (Sağlamtimur, 2014: 30).

Fotoğraf 46: Çattepe Höyük

Kaynak: SAĞLAMTİMUR, H. 2014., Dicle Kıyısında Geç Roma Dönemine Tarihlenen Bir Kale ve Nehir Limanı, TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi, Sayı 2, 28-39.

Fotoğraf 47: Çattepe’de ortaya çıkarılan liman yapısı

Kaynak: SAĞLAMTİMUR, H., OZAN, A. 2017, Mezopotamya’da Nehir Taşımacılığı, TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi, Sayı 8, 24-39.

Türbe Höyük, Çattepe Höyük gibi Botan vadisinde bulunan önemli arkeolojik mekânlardan biridir. Höyük, MÖ 6. binyıl ile MÖ 1000 yılın başlarına yani Neolitik Dönemden Demir çağına varan zaman diliminde iskân edildiğinden (Sağlamtimur & Ozan, 2007: 1; Sağlamtimur, 2012: 403), hem prehistorik hem arkeolojik kaynaklara ilgi duyan turistler için ilgi çekicidir

Türbe Höyük, Botan Vadisi’nin güneybatı kıyısında, Bitlis Çayı’nın Botan Suyuna döküldüğü yere yakın bir yerleşim yeridir. Merkez ilçeye bağlı Yokuşbağlar Köyü, Çiçekyurdu Mezrasının kuzeybatısında yer alır. Siirt ili merkezine yaklaşık 27 kilometre uzaklıktadır. Höyük, Botan güneybatısındaki geniş düzlüklerin doğusunda, nehrin kenarında bulunan bir teras üzerindedir (Sağlamtimur & Ozan, 2007: 2). Konum itibariyle önemli bir sahada bulunmaktadır.

Türbe Höyük’te bulunan Geç Tunç Çağ/Orta Asur dönemine tarihlenen mimari yapılar ve ortaya çıkarılan buluntular arkeolojik turizm içinde değerlendirmek

mümkündür. MÖ 1300 yıllarında höyük üzerine inşa edilen kale Geç Tunç Çağ'a ait, boyutlarıyla ilgi çeken büyük bir tahkimat duvarı önemli mimari yapılardır (Sağlamtimur, 2012: 412; Sağlamtimur & Ozan, 2007: 4). Yine Orta Asur Dönemi çanak çömlekleri, ağız kenarı kırmızı bant bezemeli çanaklar ve ağız kenarı yivli çanak çömlekler önemli buluntular arasındadır (Sağlamtimur, 2012: 4014). Türbe Höyük'te çıkarılan bu buluntuların müze ve höyük alanında sergilenerek arkeolojik turizm açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Fotoğraf 48: Siirt-Türbe Höyük MÖ 2. ve 1. binyıl yapıları

Kaynak: SAĞLAMTİMUR, H. 2008., 2008., Siirt-Türbe Höyük Kazısı Işığında Botan Vadisindeki Kültürel Gelişim, I. Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Cilt 1, Batman

Başur Höyük arkeolojik turizm potansiyeli yüksek mekânlardan bir diğeridir. MÖ 7 Bin yıllarda iskân edildiği, sonraki süreçte zaman zaman yerleşim kesintiye uğrasa da MS 12-14 yüzyıllara dek yerleşimin sürdüğü tahmin edilen Başur Höyük Yukarı Dicle Vadisi'nde bulunduğu jeopolitik konumu ve Geç Kalkolitik döneme ait tabakaları ile önemli bir yerleşmedir (Sağlamtimur, 2012: 122; Sağlamtimur & Kalkan, 2015: 57-59).

Siirt ili Aktaş Köyü, Bakır Mezrası sınırları içerisinde bulunmaktadır. Başur Höyük'ün Siirt il merkezinin yaklaşık 20 kilometre batısında bulunmaktadır. Bitlis Vadisi'nden gelip, Botan Çayı'na (Uluçay) karışan Başur Çayı'nın yaklaşık 200 m batısında, bir terasın üzerinde yer almaktadır (Fotoğraf 49). Erken Dönemlerden itibaren Van Gölü'nün batısındaki volkanik dağlarda bulunan obsidyen yatakları ilişkili olarak Botan ve Bitlis Vadileri, Mezopotamya ile Doğu Anadolu arasında yoğun bir şekilde kullanılması bu vadilerde Başur Höyük gibi çok sayıda yerleşmenin kurulmasının nedenidir (Sağlamtimur, 2012: 121). Bölgenin en büyük höyükleri arasında olmasını bulunduğu konuma borçludur.

Başur Höyük arkeolojik kalıntılar bakımından oldukça zengin bir yerleşimdir. Orta Tunç Çağı'na ait (MÖ 1800/1750 – 1600/1550) dağınık mimari kalıntılar, höyükte bulunan yaklaşık 180 parça Habur Çanak Çömleği ve çok sayıda Kırmızı-Kahverengi Boya Astarlı Mallar gibi çeşitli buluntuların varlığı söz konusudur (Sağlamtimur vd, 2018: 94-95; Sağlamtimur & Kalkan, 2015: 58). Geç Tunç Çağına ait (MÖ 1550/1500 – 1450/1400), yine depolama kapları ve günlük kullanım kapları, standart mallar, krem astarlı mallar, habur çanak çömleği, kırmızı-kahverengi boya astarlı mallar, az sayıda nuzi çanak çömleği ve kırmızı bant boyalı mitanni seramiği, düz gövde biçimli, dışa açılan gövde duruşlu derin ve yayvan çanaklar ortaya çıkarılan diğer önemli buluntulardır (Sağlamtimur vd, 2018: 95). Ortaçağa ait Emevi Halifesi II. Mervan Dönemine ait, MS 8. yüzyıla tarihlenen bir gümüş sikke ve M.S. 12-14 yüzyıllara tarihlenen sırlı seramikler dikkat çekicidir (Sağlamtimur & Ozan, 2013: 262-266; Sağlamtimur, 2017: 1; Sağlamtimur & Batıhan, 2017: 99-101). Höyüğün sahip olduğu yapı ve buluntuların turizmde kullanılması hem höyüğün korunması hem de ekonomik olarak değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Söz konusu höyüklerde ortaya çıkarılan buluntuların ya yerinde ya da bunlar için müze kurularak korunması ve turizme sunulması önem arz etmektedir. Ancak Siirt ilinde müze bulunmamaktadır. Bu nedenle söz konusu höyüklerde ele geçirilen buluntular Batman Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. Buluntuların bir kısmı müzede sergilenmekte diğer buluntular ise müzenin başka bir bölümünde muhafaza edilmektedir. Çattepe Höyük'e ait önemli bir sunak ise Diyarbakır Müzesi'nde korunmaktadır.

Fotoğraf 49: Başur Höyük

Kaynak: SAĞLAMTMUR, H. 2012., Başur Höyük, Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları, Ege Üniversitesi, 120-133, İzmir.

Fotoğraf 50: Başur Höyükte ele geçirilen Erken Tunç çağı çanak-çömlekler

Kaynak: SAĞLAMTİMUR, H., OZAN, A. 2013., Başur Höyük 2012 Yılı Kazı Çalışmaları, 35. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 3, 513-529, Muğla.

Antik Erzen Şehri ve kalesi araştırma alanının önemli turizm kaynakları arasındadır. Ne zaman ve hangi koşullarda kurulduğuna dair bir bilgi bulunmayan şehre, Romalıların Arzan, Süryanilerin Arzon, Ermenilerin Arzn/Artzn, Arapların ise Erzen adıyla andıkları bilinmektedir (Çevik, 2008: 249). Ortaçağın bölgedeki önemli şehirlerinin başında gelen Erzen Şehri'nin tarihi İslam Öncesi, İslam Dönemi olarak iki ayrılmaktadır şehrin ismine ilk defa Asurlara ait çivi yazılı metinlerde (MÖ 884-859) rastlanmaktadır. Bu metinlerde Asurlularca ele geçirilen şehirlerden sayılması Erzen'nin IX. yy'dan önceki zamanlarda kurulduğunu ortaya çıkarmaktadır (Boran vd, 2009: 37). Ayrıca şehrin Roma ve Bizans medeniyetlerine de ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Coğrafi konumu nedeniyle sürekli savaş ve istilalara maruz kalmıştır. İslam Dönemi'nde ise en uzun ve en önemli dönemini, Anadolu'nun en eski ve

Artuklulardan sonraki en uzun ömürlü Türkmen beyliği olan Dilmaçoğulları devrinde (1085-1394) yaşamıştır (Boran vd, 2009: 36, Boran vd, 2003: 37). Günümüzde toprak altında kalan kent kalıntıları üzerinde tarım yapılmaktadır. Şehirden iç kale, dış kale (66 tane burç tespit edilmiştir) ve üç giriş kapısı günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir (Boran vd, 2009: 48).

Antik Erzen Şehri ve kalesinin konumu hakkında birbirinden farklı görüşler söz konusudur. Bir görüşe göre Siirt ili Kurtalan İlçesine bağlı Yunuslar Köyü ile Garzan /Yanarsu Çayı arasında kalan ve geçmişi antik çağa kadar uzanan Arzanen/Erzen Harabeleri adıyla bilinen mevki bulunmaktadır (Boran vd, 2009: 36). Diğer görüş ise Erzen Şehri ve kalesinin, Batman ili, Kozluk ilçesi, Oyuktaş Köyüne bağlı, yöre halkının “Golamasya” adıyla bildiği, Yeşilyurt Mezrası ile mezranın hemen karşısındaki kıyıda yükselen yine yöre halkının “Şey Bace” adını verdiği kaleyi ihtiva eden alan olduğunu savunmaktadır (Çevik, 2008: 246). Konumu hakkında çeşitli görüşler bulunsa da, sonuçta Siirt ili Kurtalan İlçesine bağlı Yunuslar Köyü ile Garzan/Yanarsu Çayı arasında kalan sahada antik bir şehir bulunmaktadır (Fotoğraf 51). Bu şehrin tarihinin netleştirilmesi ve turizme kazandırılması önem arz etmektedir.

Fotoğraf 51: Antik Erzen Şehri ve Kalesi kalıntıları

Kaynak:<http://www.kurtalan.gov.tr/kaymakam-ucgul-tarihi-erzen-antik-sehri-ve-yanarsu-kalesinde-incelemelerde-bulundu>

2.2.2. Antik Yollar

Antik döneme ait yolların günümüze kalan parçaları da arkeolojik turizmin konusu içine girmektedir. Araştırma alanı içinde arkeolojik döneme ait iki antik yol kalıntısı bulunmaktadır. Bunlardan birisi “Siirt Akabesi” adıyla bilinir.

İnsan eliyle yapılan, antik çağdan kalan yeryüzündeki üç akabeden biri olan Siirt Akabe yolu (Seçkin, 2005: 299), arkeolojik turizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Akabe tehlikeli, sarp ve zor geçit anlamına gelmektedir (TDK). Bu yol Asurlar tarafından yapılmıştır (Amcalar, 2013: 64). Dolayısıyla “Asur Yolu” olarak da adlandırılabilir. Siirt Akabesi Batı ile Doğu arasındaki ulaşımı sağlayan önemli yollardan birinin üzerinde yer almaktadır (Seçkin, 2005: 299). Aşağı Botan Vadisi'nde yamaç boyunca 6 metre genişliğinde ve yaklaşık 3,5 km uzunluğunda, büyük taşların dizilmesiyle oluşturulmuş basamaklar şeklindedir (Fotoğraf 52). Bu yolun basamakları Botan Vadisi'nin yamacı boyunca uzanarak, Botan Çayı (Uluçay) kıyısında sona erer. Bu antik yol, arkeolojik turizmin yanı sıra doğa yürüyüşleri içinde uygundur. Bir kısmı doğa olayları sonucu zamanla tahrip olan Siirt Akabesi'nin yapısına uygun şekilde restore edilmesi gerekmektedir.

Fotoğraf 52: Botan Vadisi'nde bulunan Antik Akabe Yolu

Bir başka yol “Kral Yolu” adındadır. Siirt ilinin güneyinde, Gökçebağ mevkiinde, Botan Vadisi’nde akan Botan Çayı’nın (Uluçay) batı kenarında sarp yamaç boyunca uzanmaktadır. Siirt merkezine 10 km uzaklıktadır. Asfalt yoldan Botan Vadisi’nin tabanına kadar inen yolun uzunluğu yaklaşık 2.4 km’dir. Kral Yolu da Botan Vadisi’nde bulunan Siirt Akabesi (Asur Yolu) gibi taşlarla döşenmiş olup, zikzaklar çizerek vadiyi tırmanmaktadır. Ortaçağ’da kullanılmış antik bir yoldur. Tarihte Botan Vadisi’ndeki Onbinlerin Yürüyüşü’ne sahne olan bu yol, Anadolu için büyük öneme sahiptir (Amcalar, 2013: 57). MÖ 400’lü yıllarda yaşamış Yunanlı bir savaş muhabiri olan ve Yunan ordusu ile birlikte bu yürüyüşe katılmış olan Ksenophon’un “Anabasis (On Binlerin Dönüşü)” kitabına göre, bu bölge de onbinlerin yürüyüşünün gerçekleştiği mekânlardan biridir (Gülensoy, 2011: 8). MÖ 401 yılında Pers Prensi Kyros, ağabeyi Pers Kralı Artakserkses’e karşı MÖ 401 yılında Grek paralı askerlerini de içine alan bir ordu ile Lidya’nın Sardes kentinden başlayarak çıktığı seferde (Gülensoy, 2011: 8) bu yolu da kullanmıştır (Amcalar, 2013: 57-58). Dolayısıyla bu yol tarihsel önemi nedeniyle bölge turizmi açısından çok büyük önem taşımaktadır.

2.3.Tarihsel Turizm

Tarihsel kaynaklar yerel turizmin gelişmesinde büyük rol oynar. Diğer turizm türlerinde olduğu gibi tarihsel turizm de mekân odaklı bir olgudur. “Tarihsel turizmin mekânla ilişkisi, tarihi yol, politik olay, anlaşma gibi tarihi bir olayın mekânı veya tarihi bir kişilikle ilgili yapı ve yapılar topluluğudur” (Doğaner, 2013: 145). V. S. Smith'e göre tarihsel turizm belirli bir turizm türü olarak düşünülmekte ve tarihi yerlere, yani tarihi kişi ve/veya olaylarla ilgili olan yerlere belirli bir ilgi olarak tanımlanmaktadır (Smith, 1989 atfen Varfolomeyev vd, 2015: 86). Bu turizm türünün ortaya çıkmasını sağlayan en önemli faktörü tarihi kaynaklar oluşturmaktadır. Bu kaynaklar, binalar, eski anıtlar gibi bir ülkenin nesillerinden kendisine miras kalan maddi varlıkları içermektedir (Özgüç, 2011: 140).

Tarihsel turizm kültürel turizmin bir alt bileşenidir. Aynı zamanda başka turizm çeşitleriyle (inanç turizmi, savaş turizmi, miras turizmi) arasında yapıların işlevi ve mekân konusunda bir ayırım görülür (Doğaner, 2013: 145).

Coğrafi çevre şartları tarihsel turizm kaynaklarının konumunu, yapısını ve dağılışını etkiler. Birçok tarihsel yapının inşasında kullanılan malzeme bulunduğu coğrafi çevreden temin edilmiştir. Aynı zamanda bu yapıların çoğu uzak kırsal bir alanda tek başına olacağı gibi (Örneğin bir malikâne), şehir kasabalarda ve köylerde bir cadde boyunca uzanmış binalar halinde veya belirli bir alanda (örneğin müzelerde) toplu bir halde bulunabilirler (Özgüç, 2011: 140).

Günümüzde bölgesel tarihsel çalışmalar turizm için büyük önem taşıyor. Geçmişin, yerel ve kültürel mirasının temsil edilmesi, bir bölgenin kamusal imajının teşvik edilmesi ve dolayısıyla bölgesel turizm ile ekonominin geliştirilmesi için bir ön şarttır (Varfolomeyev vd, 2015: 86).

Siirt ili yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yaptığundan tarihsel, kültürel ve dinsel bakımdan birçok değeri bünyesinde barındırır. M.Ö 2000 yıllarda ve Sami kökenli kavimlerce kurulduğu kabul edilen Siirt ili, el-Cezire düzlüklerini Doğu Anadolu yaylalarına ve bu yörelerin aracılığı ile Azerbaycan'a bağlayan yollar üzerinde bulunduğu konumuyla tarihin her döneminde önem taşımıştır (Tuncel, t.y.: 173). Tarih boyunca Samiler, Babil İmparatorluğu, Asur İmparatorluğu, Medler, Persler, Büyük İskender, Romalılar, Partlar, Sasaniler, Hurri ve Mitani Krallıkları, Selepkaslar, Sasaniler, Selçuklu Devleti, Mervaniler, Artuklular, İlhanlılar, Celayirler, Karakoyunlar, Akkoyunlar, Safeviler, Eyyubiler Siirt topraklarında hüküm sürmüşlerdir (Demir, 2016: 11, Özgen & Karadoğan, 2009: 66, Seçkin, 2005:3, Yılmaz vd, 2017). 1514 Çaldıran zaferinden sonra Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı İmparatorluğuna katılmıştır (Seçkin, 2005). Dolayısıyla çalışma sahasında, tarihsel turizm potansiyeli bakımından çok sayıda tarihi kaynak varlığı mevcuttur. Bu kaynaklar cami, kilise, köprü, çeşme, han, hamam ve kale şeklinde işlevi farklı yapılardan oluşmaktadır. Söz konusu kaynaklar genel olarak tek başına dağınık bir şekilde dağılış gösterirler.

Tarihsel turizme en fazla konu olan yapıları, anıtsal yapılar arasında en çok korunan dini yapılar (cami, kilise) oluşturur (Doğaner, 2013: 147). Siirt dini yapılar bakımından önemli bir şehirdir. Günümüze kadar varlığını korumuş üç cami, dört kilise ve çok sayıda türbe bulunmaktadır.

2.3.1.Siirt Kent Merkezinde Yer Alan Tarihsel Yapılar

Tarihsel turizmde tarihi yapılar içinde camiler ve kiliseler tarihçeleri açısından tarihsel turizme girmekle beraber aynı zamanda inanç turizminin de ilgi alanı içine girerler. Tarihsel turizme en fazla konu olan yapıları, anıtsal yapılar arasında en çok korunan dini yapılar (cami, kilise) oluşturur (Doğaner, 2013: 147). Siirt dini yapılar bakımından önemli bir şehirdir. Günümüze kadar varlığını korumuş üç cami, dört kilise ve çok sayıda türbe bulunmaktadır.

Araştırma sahasında en ünlü ve en büyük dini yapı Ulu Cami'dir. Selçuklu dönemine ait bu yapı Anadolu'daki en eski çinili abidelerden biri olarak karşımıza çıkar (Öztürk vd, 2005: 388). Siirt Ulu Cami'nin tek olan geometrik şekillerden oluşan çini kaplamalı minaresi ve Ankara Etnografya Müzesi'ne konulan, Selçuklu ağaç oymacılığının güzel örneklerinden olan ceviz ağacından minberi caminin ayırıcı özellikleridir (Fotoğraf 54). Günümüzde caminin hangi dönemde yapıldığı konusunda kesin bilgi olmamakla beraber 523/1129 yılında inşa edildiği söylenebilir (Atalay, 1946: 40; Öztürk vd, 2005: 388). Anadolu'nun en erken tarihli camilerinden olan bu cami restorasyonlarla günümüze ulaşmıştır (Fotoğraf 53).

Fotoğraf 53: Siirt Ulu Camii

Fotoğraf 54: Siirt Ulu Camii'nin çinili minaresi

Çalışma sahasında yer alan diğer önemli bir yapı ise Çarşı (Asakir) Camii'dir (Fotoğraf 55). Artukoğullarından Melik-üs Salih Nasuriddin 1265 yılında yaptırmış olduğu bu cami tarihi bakımdan önemlidir (Atalay, 1946: 42).

Fotoğraf 55: Çarşı (Asakir) Camii

Yukarıda özelliklerine kısaca değindiğimiz camiler dışında, Camiü'l-Münkerdir, Mescidü'l-Uveyn Dırre, Camiü'l-Atık, Camiü'l-Darik, Berğuz Camii, Mescidü'l Şerif camii önemli tarihi yapılardır (Seçkin, 2005: 302).

Sabatlar Siirt'in tarihi kent dokusunun önemli unsurların biri olarak önemli tarihsel turizm kaynaklarıdır. Sabatlar sokakları birbirine bağlayan ve üzerinde evlerin bulunduğu, yuvarlak ve sivri kemerli alt geçitlerdir. Sabatların genelde uzunluğu 6, genişliği 3 metre civarındadır. Evlerde olduğu gibi sabatlarda da cas malzeme kullanılmıştır. Mimarileriyle dikkat çeken bu yapılar Siirt'in eski mahallelerinde çok sayıda bulunmaktadır. Ayrıca Sabatlar eski kent dokusu içinde sokakları birbirine bağlama görevini günümüzde de sürdürmektedir (Fotograf 56).

Fotoğraf 56: Siirt Merkezde Bulunan Sabatlar

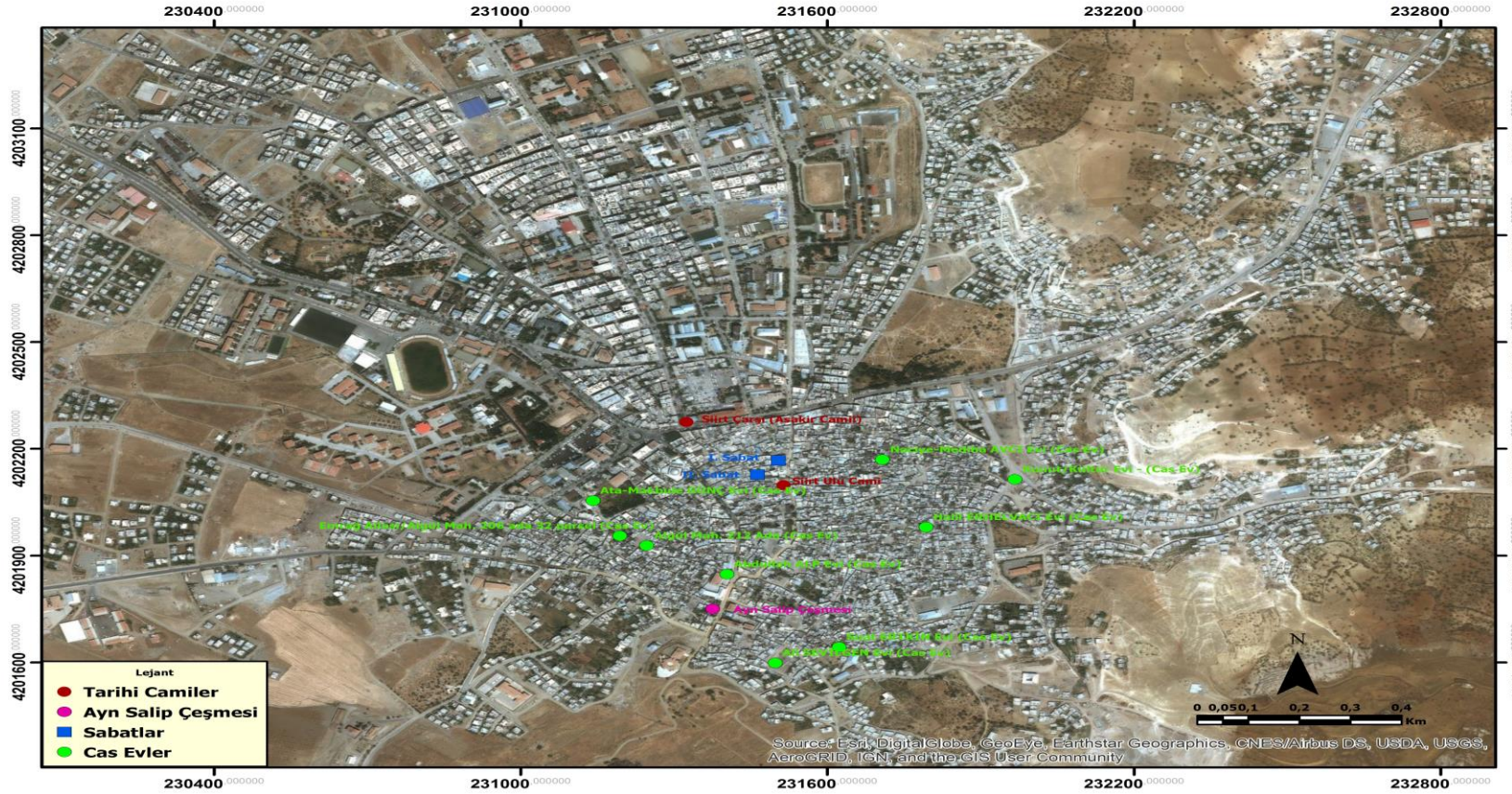
Yerleşmelerde tarihsel yapılar arasında hamamlar ve çeşmeler yer alır. Çalışma sahasında yer alan Kavvam Hamamı turizm bakımından değerlendirilebilir özelliklere sahiptir. Aynı şekilde hangi tarihte yapıldığı bilinmemekle birlikte Selçuklular dönemine ait olduğu düşünülen Ayn Salıp Çeşmesi önemli tarihsel bir yapıdır (Fotoğraf 57).

Fotoğraf 57: Ayn Salıp Çeşmesi

Şekil 8: Siirt kent merkezinde yer alan tarihsel yapılar ve konutlar

2.3.2.Siirt Çevresindeki Tarihsel Yapılar

Çalışma sahasındaki dini yapıların (cami, kilise, manastır, külliye, mescit) önemli bir kısmı da Siirt çevresinde bulunmaktadır.

Tarihsel turizm kaynakları arasında yer alan kiliseler önemli dini yapılardır. Bu yapıların tarihi ve mimarisi turizm bakımından ilgi çekicidir. Siirt ve çevresinde çok sayıda kilise bulunmakla birlikte, bunlar büyük oranda yıkılmış ve kullanılamaz durumdadır. Hadrianus Kilisesi ve Deyr Mir Yakup Manastırı Siirt'te bulunan önemli dini yapılardır.

Deyr Mir Yakup Manastırı turizm açısından değerlendirilebilecek dini yapılardan biridir. Siirt'in güney batısında Deyr adı verilen sahada yer alır. Siirt şehir merkezine yaklaşık 6 km uzaklıktadır. Manastıra ait kitabe çalındığından, bu yapının tarihi hakkında tam bir bilgi bulunmamakta, ancak plan ve malzeme bakımından XVII. yüzyılın ortalarına tarihlemek mümkündür (Boran vd, 2001: 22). 16. ve 17.yüzyıllarda önemli bir Doğu Süryani merkezi olarak bilinen manastır, yöredeki dini ve sivil mimari yapılarıyla kullanılan malzeme (Cas harcı) ve inşa tekniği açısından büyük benzerlik gösterir (Siirt Valiliği, t.y.: 33). Ana kilise, keşiş odaları, kütüphane, yemekhane ve misafirhaneden oluşan manastırın ancak bir bölümü kalıntı olarak günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir. Ayrıca manastır Siirt'in fıstık ve nar bahçelerinin bulunduğu Botan Çayı'na hâkim bir tepe üzerinde bulunan konumu ile de doğa turizmi bakımından dikkat çekicidir (Fotoğraf 58).

Fotoğraf 58: Deyr Mir Yakup Manastırı

Hadrianus Kilisesi, Siirt'in güney batısında, şehir merkezine yaklaşık 3 km uzaklıkta, Deyr Mir Yakup Manastırı'na yakın bir konumda bulunan önemli bir turizm kaynağıdır. Kilisenin ana duvarlarının büyük kısmı günümüze kadar sağlam ulaşmakla birlikte, kilisenin giriş kısmı, kuzey ve batı kenarları neredeyse tamamen yıkılmış durumdadır. Kilise doğrudan dışarı ile bağlantılı nef ve neften kapı açıklığıyla geçilen bema bölümü olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır (Boran vd, 2001: 22). Moloz taşlarla örülmüş duvarlarının üzeri sıvanarak inşa edilmiş yapı gününümüz bakımından oldukça sadedir. Hadrianus Kilisesi, tarihsel ve inanç turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir.

Kubbe-i Hassa Mescidi Siirt'in Aydınlar İlçesinin güneybatısında Hatrant Köyü yolunda, dağın yamacında bulunmaktadır (Fotoğraf 59). Önemli dini yapılardan biri olan mescidin sivri kemerli kapısını üzerinde Arapça olarak yazılmış kitabeğe göre Zeyneb-i Hassa (Sultan Memduh'un eşi) 1225/1810 yılında bu mescidi yeniden yaptırmıştır (Boran vd, 2013: 30).

Fotoğraf 59: Kubbe-i Hassa Mescidi

Kayabağlar Köyü Camii Siirt'in Kurtalan İlçesine bağlı Kayabağlar Köyü'nde bulunmaktadır. Özelliklerinden Osmanlı döneminde XVIII-XIX. yüzyılda inşa edildiği tahmin edilmektedir (Boran vd, 2009: 17). Camii günümüzde ibadete açık bulunmaktadır.

Fotoğraf 60: Kayabağlar Köyü Camii

Kaynak: BORAN, A., TÜFEKÇİOĞLU, A., YILDIZ, İ., ERDAL, Z. 2009., Kurtalan'daki Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Kültür Varlıkları Envanteri: 3, Siirt Valiliği Yayını: 11, Ankara.

Bilgili Köyü Camii Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Bilgili Köyü'nde bulunmaktadır. Yapının üzerinde Arapça yazılı iki kitabe bulunmakta olup, Bu kitabelerin birinde yazılanlardan caminin Osmanlı Devleti zamanında, XVII. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilmektedir (Boran vd, 2009: 19).

Fotoğraf 61: Bilgili Köyü Camii

Kaynak: TÜFEKÇİOĞLU, A., BORAN, A. 2009., Eruh'ta Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Kültür Varlıkları Envanteri: 2, Siirt Valiliği Yayını: 10, Ankara.

Oymakılıç Köyü (Kaya Oyma) Camii Siirt'in Eruh ilçesine bağlı Bilgili Köyü'nde bulunmaktadır. Günümüzde kullanılmayan yapının Osmanlı Devleti zamanında, XVII. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilmektedir (Boran vd, 2009: 27).

Fotoğraf 62: Oymakılıç Köyü (Kaya Oyma)

Siirt çevresinde bulunan diğer camiler ise genelde bir kısmı yıkılmış ve kullanılmayan camilerdir. Ayrıca bu camilerin bir kısmına eklemeler yapılarak doğal görünümü ortadan kaldırılmıştır. Bu yapıların restore edilip koruma altına alınması hem tarih hem de turizm için önem arz etmektedir.

Güvenlik amacı ile genelde yerleşim yerlerinin en yüksek yerinde kurulan kaleler, turizmin en ilgi çekici yapıları arasındadır. Bu yapılar ya yerleşim yeri içinde ya da yerleşmeye hâkim bir şekilde kurulurlar. Kalelerin tarihi geçmişi ve mimarisi önemli özellikleridir. Bu yapıların kuruluş yer seçimi nedenleri, Kurulduğu alandaki kayaç türü, kesme taşların cinsi, nereden getirildiği, kalenin su kaynakları, kalenin koruduğu yerleşme ve kaleyi etkileyen doğal afetler coğrafya bilimi kapsamına girdiğinden coğrafyacılara için önemli yapılardır (Doğaner, 2013: 163). Bu bağlamda en belirgin özellik de kayaç yapılarıdır. Kaleler kuruldukları doğal ortamın özelliklerini büyük ölçüde yansıtırlar.

Siirt'in, Ortadoğu, Kafkaslar ve Anadolu'nun kesiştiği bir mekânda yer alması onu stratejik açıdan önemli kılmıştır. Dolayısıyla bu sahada yaşayan toplumlar, güvenliklerini sağlamak amacıyla genelde yüksek sahalarda kaleler kurma ihtiyacı duymuşlardı. Günümüzde Siirt'in merkezinde kaleye rastlanmamaktadır. Ancak geçmişte Botan bölgesindeki yerleşim yerlerinin birçoğu kale halindeydi (Seçkin, 2005: 295). Tillo Kaletül Üstad, Derzin Kalesi, Şirvan İncekaya (Kormas) Kalesi, Şirvan İrun Kalesi, Şirvan İnce kale, Pervari Ayvalıbağ Köyü Kalesi, Kurtalan Yanarsu Köyü Garzan Kalesi, Kurtalan Çattepe Köyü Kalesi, Küfre kalesi, Fenike Kalesi, Kiver Kalesi varlığını koruyan önemli kalelerdendir.

Çalışma sahasındaki önemli kalelerden biri olan Kaletül Üstad Aydınlar ilçe merkezinin 4-5 km kuzeydoğusunda bir tepe üzerinde bulunmaktadır. İbrahim Hakkı Hazretleri tarafından XVIII. yüzyılda inşa edildiği bilinen duvar kalıntısı Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 24.10.2008/1832 tarih ve kararlar koruma altına alınmıştır (Boran vd, 2013: 62). Moloz taşların üst üste yığılmasıyla oluşan kale, 1 m yüksekliğinde ve 3 m genişliğinde duvar şeklindedir. Kaletül Üstad duvar kalıntısının asıl önemli özelliği buranın 4-5 km güney batısında bulunan İsmail Fakirullah Hz. ve İbrahim Hakkı Hz. türbesine Işık Hadisesi olayının

gerçekleşmesini sağlayan düzeneğin bir parçası olmasıdır (Fotoğraf 63). Kaletül Üstad duvarındaki 40 x 50 cm. ölçülerindeki pencereden her yıl gece ve gündüzün eşit olduğu 21 Mart tarihinde yeni doğan güneşin ilk ışıkları duvarın içindeki küçük pencere boşluğundan geçip, türbe kulesinde ayarlanan camdan yansyarak İsmail Fakirullah Hazretlerine ait sandukanın baş tarafını aydınlatmaktadır (Boran vd, 2013: 62). Işık Hadisesi denilen bu olay inanç turizminde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca bu kale sahip olduğu Botan Çayı ve doğa manzarasıyla turizm için oldukça dikkat çekici bir mekândır.

Fotoğraf 63: Kaletü'l Üstad

Çalışma sahasındaki diğer dikkat çekici kalelerden biri olan Derzin Kalesi, Baykan İlçesine bağlı Adakale Köyü'nün kuzeybatısındaki 1330 m'lik sarp bir tepe üzerinde bulunmaktadır (Fotoğraf 64). Derzin Kalesi gözetleme kuleleri ile eski durumunu korumasıyla birlikte etrafında yer alan cami, medrese, türbe, sarnıç ve iki mezarlık ile önem arz eden bir mekândır (Erdal, 2017: 226).

Fotoğraf 64: Derzin Kalesi

Şirvan İncekaya (Kormas) Kalesi ise Şirvan'a bağlı İncekaya Köyünde bir tepe üzerinde bulunmaktadır (Fotoğraf 65). Osmanlı döneminde 1666 yılında yapıldığı ve 1702 yılında yenilendiği tahmin edilen kalede, kalenin savunması için üç burç, içindeki yönetim kesimi ve halk için ambarlar, ev, hamam, sarnıç, imaret, yönetim sarayı ve ahırlar bulunmaktadır (Boran vd, 2009: 67).

Fotoğraf 65: Şirvan İncekaya (Kormas) Kalesi

Şirvan ilçesinin Kayahisar Köyünde bulunan İrun Kalesi sarp bir tepe üzerindedir (Fotoğraf 66). Musul Atabegi Nurettin Zengi döneminde (1142- 1146) var olduğu bilinen kale, Ahlatşahlar, Selçuklu ve Osmanlı döneminde kullanılmıştır (Boran vd, 2009: 74). Çeşitli kısımlardan (burç, kule, ahır, depo vb.) oluşan kalenin turizme kazandırılması önemlidir.

Fotoğraf 66: İrun Kalesi

Pervari Ayvalıbağ Köyü Kalesi ve Ayvalıbağ Köyü turizm açısından değerlendirilebilecek ilgi çekici mekânlardır (Fotoğraf 67). Botan Çayı'nın (Uluçay) oluşturduğu vadiye hâkim bir konumda vadinin yamacına kurulmuş küçük bir köy olan Ayvalıbağ Köyü konumu, manzarası, tek tip taş evleri ve sahip olduğu kalesi ile çok güzel bir görünüme sahiptir. Köyün içinde köy ve nehir arasında bulunan bir kaya kütlesi üzerinde bulunan kale ise malzeme ve inşa tekniği açısından XVIII. yüzyılda Osmanlı Döneminde yapılmış olduğu tahmin edilmektedir (Boran vd, 2009: 90).

Fotoğraf 67: Pervari Ayvalıbağ Köyü Kalesi

Siirt çevresinde çok sayıda kale bulunmakla beraber bunların bir kısmı yıkılmış durumdadır. Harabe şeklinde olan bu kalelerin ulaşım imkânları da kısıtlıdır. Ancak kısmen de ayakta durabilmiş kalelerin restore edilip korunması ve turizme kazandırılması önem teşkil etmektedir. Çalışma sahasında bulunan kaleler buranın coğrafi çevre özelliklerine göre şekillenmiştir. Genelde tepe üzerinde konumlanan bu yapılar yamaç şeklinde inşa edilmişlerdir. Ayrıca kullanılan inşa malzemesi de sahada yoğun bir şekilde bulunan kireç taşları, jips gibi malzemelerden oluşmaktadır.

Hanlar sahip oldukları tarihi ve kültürel değerleri ile turizm için önemli bir zenginliklerdir. Ticaretin yapıldığı her dönemde, şehirlerde ve şehirlerarası yol güzergâhlarında, kervanların ihtiyaçlarının giderebileceği tesislere ihtiyaç duyulması hanların inşasını gerekli kılmıştır (Karakas & Karakas, 2015: 306). Bu hanlar, yollar üzerinde kaleye benzeyen yapıları, cami, imaret, hamam, kütüphane, çeşmeler, yazlık ve kışlık yerler, gözetleme kuleleri ve taş işçiliği ile mimari açıdan dikkat çeken yapılardır (Doğaner, 2013: 180). Hanlar yerleşmeler içinde olabileceği gibi tek anıtsal yapı şeklinde de bulunabilirler. Ayrıca hanların kuruluş yerleri ve aralarındaki mesafe,

kullanılan malzeme bakımından coğrafya biliminin ilgi alanına girmektedirler (Doğaner, 2013: 182).

Çalışma sahasında bulunan hanlar genelde Siirt merkeze bağlı sahalarda yer alırlar. Bunlardan Han-1 Sor (Kırmızı Han) ve Gerre Han varlığını koruyan önemli eserlerdir.

Han-1 sor Yerlibahçe Köyü mevkiinde, Botan Çayı'nın kuzeyinde yer almaktadır. Han, dikdörtgen planlı olup, iki bölümden oluşan ve her bölümünün ayrı girişi bulunan bir yapıdır (Fotoğraf 68).

Fotoğraf 68: Han-1 Sor

Gerre Han ise Siirt- Şirnak yolu üzerinde Ormanardı mevkiinde Botan Çayı kenarında yer almaktadır. Han Osmanlı Devleti zamanında (XVII yy) ticaret yolunun canlanması için Musul-Cizre-Eruh hattı üzerinde kurulmuştur (Fotoğraf 69).

Fotoğraf 69: Gerre Han

Kaynak: TÜFEKÇİOĞLU, A., BORAN, A. 2009., Eruh'ta Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Kültür Varlıkları Envanteri: 2, Siirt Valiliği Yayını: 10, Ankara.

Köprüler, birçok uygarlığın izlerini taşıyan tarihsel önemli turizmin elemanlarıdır. Beylikler ve Osmanlı köprüleri tarihsel turizm kapsamında olanlardır (Doğaner, 2013: 187). Köprünün ait olduğu uygarlık turizmde öncelikli konudur. Hâkimiyetine girdiği her yeni uygarlık tarafından tamir gören köprüleri hangi uygarlığın yaptırdığı ancak mimarisinden (Roma köprüleri yuvarlak yapılırken, Osmanlı köprüleri sivri kemerlidir ve kitabesi, balkon şeklinde köşklere, namazgâh ve istirahat sofası bulunmaktadır.) anlaşılabilir (Doğaner, 2013: 187).

Çalışma sahasında yer alan köprüler şehrin dışında yer aldıklarından anıtsal tek yapı şeklinde bulunurlar. Siirt çevresinde çok sayıda köprü bulunmakla birlikte çoğu yıkılmış durumdadır. Sahadaki köprüleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

Emir Nasreddin Köprüsü Siirt-Kurtalan eski yolunda, Bostancık Köyü sınırları içinde Botan Çayı ile Bitlis Çayı'nın birleştiği alanın yaklaşık 7 km Kuzeybatısında Bitlis Çayı üzerinde inşa edilmiştir. Meyyafarikin Artukileri zamanında 1221 tarihinde inşa edildiği tahmin edilmektedir (Seçkin, 2005:297). Beş gözlü olarak yapılan ve varlığını hiçbir özelliğini kaybetmeden koruyarak günümüze kadar gelen köprü kullanıma açıktır (Fotoğraf 70).

Fotoğraf 70: Emir Nasreddin Köprüsü

Çemepri (Eğlence) Köprüsü ise Siirt-Eruh yolunda, Eğlence Köyü sınırları içinde yolun batısında bahçelik bir mekânda yer almaktadır. İki küçük ve bir büyük gözü sağlam kalan köprünün ayaklarında ise kesme taş kullanılmışken kemerlerinde ise tuğla kullanılması dikkat çekicidir (Boran vd, 2001: 19). Köprünün kalıntılarından çok büyük ve anıtsal bir eser olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 71). Bu köprülerin tarihsel turizme kazandırılması önem arz etmektedir.

Fotoğraf 71: Çemepri (Eğlence) Köprüsü

Şirvan Değirmen Köprüsü Şirvan'a bağlı Yağcılar Köyü'nde Beyaz Su deresinin üzerinde bulunan tarihsel turizme kaynak olabilecek önemli köprülerdendir (Fotoğraf 72). Köprü'nün ne zaman yapıldığına dair bir bilgi bulunmamakla birlikte plan, malzeme ve teknik özelliklerine bakılarak XVIII. Yüzyılda Osmanlı döneminde yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir (Boran vd, 2009: 90).

Fotoğraf 72: Şirvan Değirmen köprüsü

Kaynak: BORAN, A., TÜFEKÇİOĞLU, A., YILDIZ, İ., ERDAL, Z. 2009., Pervari ve Şirvan'da Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Kültür Varlıkları Envanteri: 4, Siirt Valiliği Yayını: 13, Ankara.

Yerliçoban Köyü Güllü Hatun Köprüsü Eruh'a bağlı Yerliçoban Köyü'nün kurulduğu vadide akan bir derenin üzerinde kurulmuştur. Köylüler tarafından Güllü adında bir kadın tarafından yaptırıldığı söylenen köprünün plan, malzeme ve inşaat tekniğine bakılırsa Osmanlı Devleti zamanında yaptırıldığı düşünülmektedir (Boran vd, 2009: 95). Köprünün tarihi ve bulunduğu ortam turizm açısından önem arz etmektedir (Fotoğraf 73).

Fotoğraf 73: Güllü Hatun Köprüsü

Kaynak: TÜFEKÇİOĞLU, A., BORAN, A. 2009., Eruh'ta Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Kültür Varlıkları Envanteri: 2, Siirt Valiliği Yayını: 10, Ankara.

Derviş Ağa Köprüsü yine diğer köprüler gibi tarihi ve sahip olduğu coğrafi ortam bakımından önemli bir eserdir. Eruh'a bağlı Bilgili Köyü'nden Zarova Deresi üzerinde, Derviş Ağa Değirmeni'ne 500 m. uzaklıkta olan köprü, muhtemelen değirmene ulaşımı sağlamak için inşa edilmiştir (Boran vd, 2009: 98). Köprü'nün yapı özelliklerinden Osmanlı dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir.

Fotoğraf 74: Derviş Ağa Köprüsü

Kaynak: TÜFEKÇİOĞLU, A., BORAN, A. 2009., Eruh'ta Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Kültür Varlıkları Envanteri: 2, Siirt Valiliği Yayını: 10, Ankara.

Gerre Han Köprüsü, Siirt-Şırnak yolu üzerinde Ormanardı Köyü mevkiinde, Gerre Han'ın yanında Botan Çayı'na (Uluçay) dökülen bir çayın üzerinde inşa edilen diğer önemli bir eserdir. Köprünün Gerre Han'ıyla birlikte Osmanlı döneminde XVII. yüzyılda yapıldığı tahmin edilmektedir (Boran vd, 2009: 103).

Fotoğraf 75: Gerre Han Köprüsü

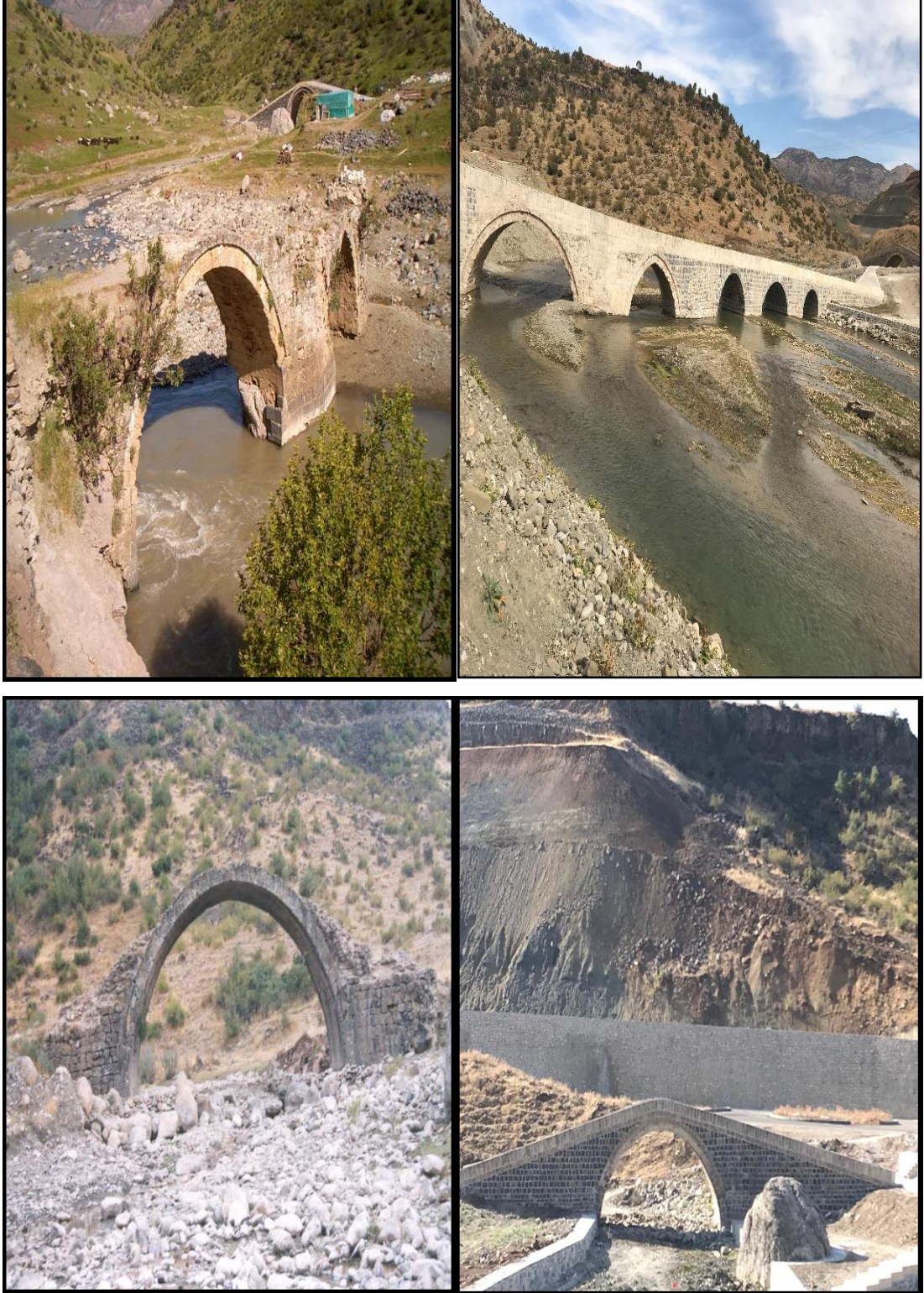

Kaynak: TÜFEKÇİOĞLU, A., BORAN, A. 2009., Eruh'ta Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Kültür Varlıkları Envanteri: 2, Siirt Valiliği Yayını: 10, Ankara.

Çarpıran (Dört Pırler/ULular) Köprüleri Siirt'in Baykan ilçesinin 3 km. kadar doğusunda Başur Çayı üzerinde bulunmaktadır. köprülerin yapıldığı tarih bilinmemekle ancak plan, yapıım tekniği bakımından Osmanlı dönemine tarihlendirilmektedir (Siirt Valiliği, t.y.:38). Köprülere uygulanan restorasyon çalışmaları, köprülerin mimarisine uygun yapılmamış olup, doğal görünümünü bozulmasına neden olmuştur (Fotoğraf 76).

Fotoğraf 76: Çarpıran (Dört Ulular) Köprülerinin restorasyon öncesi ve sonrası görüntüleri

Tarihi kent dokusunun önemli unsurlarından olan sabatlara yine Siirt'in Tillo ilçesinde rastlamak mümkündür. Cas evlerin yayılış alanlarıyla paralellik gösteren bu yapılar sahada çok sayıda bulunmaktadır.

Siirt ilindeki tarihi süreç, tarihsel kaynaklar üzerinde büyük etkiye sahiptir. Araştırma sahası, sahip olduğu stratejik konumu ve çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmasından ötürü çok sayıda tarihsel kaynak belirlenmiştir (Şekil 9).

Siirt ve çevresinin sahip olduğu tarihsel kaynaklar turizm faaliyetlerinde değerlendirilebilecek niteliktedir. Ancak burada bulunan kaynakların çoğu ya yıkılmış ya da yıkılmak üzeredir. Bazı kaynakların, restorasyon sırasında doğal yapısı korunamamış ve bazıları ise tamamen değiştirilmiştir.

2.3.3.Tarihsel Konutlar

Tarihsel konutlar turizmin en dikkat çekici mimari unsurlarındandır. Farklı coğrafi özelliklerin konutların malzeme (ılıman ve yağışlı iklimlerde ahşap, kurak ve sıcak olan sahalarda taş yapılar, karasal iklimin görüldüğü bölgelerde ise kerpiç ve taş ve moloz taştan yığma evler gibi) ve mimari tarzına yansımından dolayı bölgelere göre farklılaşan bu yapılar turizm için önemlidir. Ancak bu tarz konutlar tarihsel süreç içinde yerini betonarme ve tek tip konutlara bırakmıştır. Bu nedenle konutların bölgelere göre değişen özellikleri ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla kentlerin birbirine benzeşmesini önlemek için bu tarihsel konut alanları mutlaka korunmalıdır (Doğaner, 2013:165).

Siirt ili ve çevresi tarihsel konut bakımından dikkat çekicidir. Siirt'in geleneksel mimarisini oluşturduğu cas adı verilen malzemedен inşa edilen cas evler önemli tarihsel konutlardır. Bu evler kullanılan malzemedен dolayı şehre farklı bir görünüm kazandırmıştır. Bölgeye has malzemeler, coğrafi koşullar ve yaşam tarzı bu mesken tipini meydana getirmiştir. Çalışma sahasındaki cas evlerin hemen bütününün inşasında aynı teknik ve malzemeler kullanılmıştır. Bu evlerin adını aldıkları cas gereci, esasen bir örtü malzemesidir. Bu geleneksel sıva sistemi günümüzde sadece restorasyon işlerinde kullanılmaktadır.

Anadolu'nun diğer yörelerinde görülmeyen, Siirt yöresine has olan kesik pramidal biçimli bu yapı tarzına benzer yapı formlarına Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesinde rastlamak mümkündür (Bekleyen vd, 2006: 566). Bu konut formu Fas, Suudi Arabistan, Yemen, Nijer gibi ülkelerde yaygın olarak görülmektedir (Bekleyen vd, 2006: 566).

Araştırma sahasında kesik pramidal formdaki evlerin yapımında önemli bir malzeme olan "cas" yöredeki ocaklardan çıkarılan alçıtaşının (Jips) yapıda kullanılmak suretiyle işlenmiş haline denir (Bekleyen vd, 2006: 569). Bu malzeme Siirt ve çevresindeki tipik ve geleneksel bir üretim tekniği kullanılarak üretilir. Yakın çevredeki yataklardan temin edilen alçıtaşı, "cas ocağı" denilen tandırlarda ısıtılırdı. Bu işlemle alçıtaşının bünyesindeki suyun yarıdan fazlasını kaybederek daha da sertleşmesi amaçlanmaktadır (Bekleyen vd, 2006: 569). Daha sonra alçıtaşı, yük

hayvanlarının çektiği değirmen taşı ile ezildikten sonra eleklerle elenerek, toz haline getirilip, içine odun külleri katılarak yapıda kullanılırdı. Ayrıca bu malzeme kalıpsız kubbe yapmaya imkân verdiğiinden farklı bir çatı formunun ortaya çıkmasını sağlamıştır (Obuz, 2017:143).

Moloz taşlarla cas malzemesinin birbirine tutturulmasıyla inşa edilen 2-3 katlı olan bu evlerin damları düz ancak içten tavanları kubbe şeklinde ve pencereleri küçüktür. Ayrıca cas malzemenin dayanıklılık oranı düşük olduğundan dayanıklılığını artırmak için evler piramit formunda inşa edilmişlerdir. Bu evlerin planı genel olarak giriş kapısının açıldığı eyvanın her iki yanında birer oda şeklindedir. Üst kat ve alt katın mekân dizilimi çoğunlukla aynıdır. Bu mekâna alt kattaki avludan veya yine eyvandan merdivenlerle geçiş yapılır.

Bu yapılarda kubbeler (tonozlar) ile yuvarlak kemerler ve çizgiler dikkat çekicidir. Evlerin iç kısımlarında duvarlarda boşluklar bırakılarak oluşturulmuş kör pencere veya açık dolap şeklinde gözler bulunur. Bu gözlerde kullanılan yuvarlak kemer çizgiler göze çarpar. Bazı gözler ise düz bir şekilde inşa edilmiştir. Genelde dolap görevi gören bu yapılarda çeşitli eşyalar muhafaza edilir. Yine evin duvarına gömülü bir şekilde yapılmış ve hemen her odada ve eyvan da bulunan ocaklık yer alır. Ayrıca bu yapılarda bazen kitabeler ve başta kalemîşi süslemeleri olmak üzere çeşitli süslemeler yer alır.

Siirt merkezinde tarihi konutlar, genelde kentin tarihi dokusunu oluşturan Ulu Cami ve çevresinde bulunurlar (Fotoğraf 77). Ayrıca Siirt'te bulunan cas evler ile kırsal kesimdeki cas evlerden daha gösterişlidir.

Fotoğraf 77: Kentin tarihi dokusu ve yeni kısımlar

Cas evlerin giriş kapısı görsellik açısından dikkat çekicidir. Bu kapılar genelde kemerli bir yapıya sahip olup ebatları büyüktür. Çift kanatlı olan kapılar, 15-20 mm. kalınlığındaki düzgün tahtalar, iç yüzeyde kalın tahtalarla belli bir düzende desteklenerek kabara adı verilen başlıklı çivilerle dış yüzeyden çakılmak suretiyle tutturulmuştur. “Mısraheyn” isimli bu kapıların üzerinde el şeklinde metal iki tane kapı tokmağı bulunmaktadır (Siirt Valiliği, t.y.:33). Evlerin kapılarında bulunan bu tokmaklardan sıkılmış yumruk şeklinde olanı tok ses çıkarır ve kapıyı çalan erkekler tarafından vurulur. Açılmış el şeklinde olan ise tiz ses çıkarır ve gelen bayanlar tarafından kullanılırdı. Böylece gelen misafirlerin cinsiyeti anlaşılıp ona göre hareket edilmekteydi. Teknik bakımından bronz ve demirden döküm ya da dövme saç olarak iki tarzda yapılan bu tokmaklar farklı şekillerden oluşup el figürü en çok rastlanan şekildir.

Siirt il sınırları dâhilinde 2863 sayılı kanun kapsamında onarımının yapılmasına acil ihtiyaç duyulan tescilli evlerin sayısı, Siirt şehir merkezinde 11 ve

Aydınlar (Tillo) İlçesinde 2 olmak üzere 13 ‘tür (Alper, t.y.). Bunlardan Siirt şehir merkezinde bulunanlar şu şekildedir.

1.Abdullah ALP’ın Evi: Siirt il merkezinde İnönü Mahallesi Cumhuriyet Caddesinde bulunmaktadır. Abdullah ALP evi Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 12.04.2001 tarih ve 2538 sayılı kararıyla 2863 sayılı yasa uyarınca tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev restorasyon görmüştür (Fotoğraf 78).

Fotoğraf 78: Abdullah ALP’ın Evi

2.Ev-Algöl Mah. 212 Ada: Siirt il merkezinde Algöl Mahallesi’nde yer almaktadır. Ev Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 08.06.2007 tarih ve 1131 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev restorasyon görmemiştir (Alper, t.y.; Fotoğraf 79).

Fotoğraf 79: Ev-Algül Mah. 212 Ada

3.Suat ERTEKİN Evi: Siirt il merkezinde Algül Mahallesi'nde yer almaktadır. Suat ERTEKİN evi Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.06.2007 tarih ve 1132 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev restorasyon görmemiştir (Alper, t.y. Fotoğraf 80).

Fotoğraf 80: Suat ERTEKİN Evi

4.Ali SEVİLGEN Evi: Siirt il merkezinde Ulus Mahallesi'nde 617. sokakta bulunmaktadır. Ali SEVİLGEN evi Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.06.2007 tarih ve 1133 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev restorasyon görmemiştir (Alper, t.y.; Fotoğraf 81).

Fotoğraf 81: Ali SEVİLGEN Evi

5.İsmail ELÇİÇEK Evi: : Siirt il merkezinde Conkbayır Mahallesi'nde 106. sokakta bulunmaktadır. İsmail ELÇİÇEK Evi, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.06.2007 tarih ve 1134 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev restorasyon görmemiştir (Alper, t.y.; Fotoğraf 82).

Fotoğraf 82: İsmail ELÇİÇEK Evi

6.İbrahim AYDIN Evi: Siirt il merkezinde Bağtepe (Halenze) Mahallesi'nde bulunmaktadır. İbrahim AYDIN Evi Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.06.2007 tarih ve 1135 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev (Alper, t.y.) restorasyon görmüştür (Fotoğraf 83).

Fotoğraf 83: İbrahim AYDIN evi

7. Ata-Makbule GÜNÇ Evi: Siirt il merkezinde Doğan Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ev, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.06.2007 tarih ve 1136 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev restorasyon görmemiştir (Alper, t.y.; Fotoğraf 84).

Fotoğraf 84: Ata-Makbule GÜNÇ Evi

8. Emrağ Ailesi Evi: Siirt il merkezinde Algül Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ev, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 08.06.2007 tarih ve 1137 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev restorasyon görmemiştir (Alper, t.y.; Fotoğraf 85).

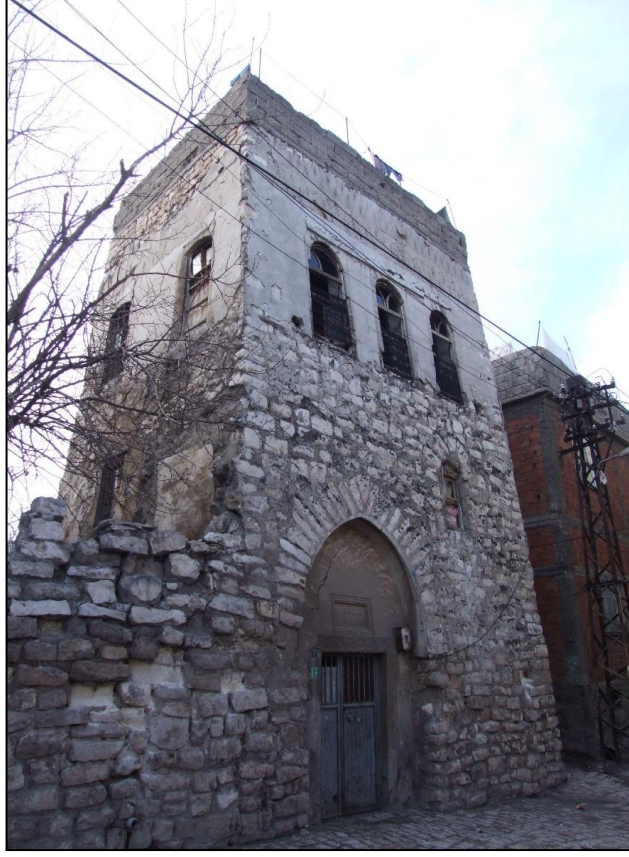
Fotoğraf 85: Emrağ Ailesi Evi

9.Naciye-Mediha AVCI Evi: Siirt il merkezinde Sakarya Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ev, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 29.03.2007 tarih ve 1011 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev restorasyon görmemiştir (Alper, t.y.; Fotoğraf 86).

Fotoğraf 86: Naciye-Mediha AVCI Evi

10.Halil ERHELVACI Evi: Siirt il merkezinde Sakarya Mahallesi'nde bulunmaktadır. Halil ERHELVACI Evi, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 29.03.2007 tarih ve 1010 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev restorasyon görmemiştir (Alper, t.y.).

11.Konut (Kültür Evi): Siirt il merkezinde Tınaztepe Mahallesi'nde 114. sokakta bulunmaktadır. Konut, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 01.08.1992 tarih ve 1119 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Konut, Siirt Valiliği tarafından sahibinden satın alınarak 2005-2006 yılları arasında aslına uygun bir şekilde restore edilmiştir (Alper, t.y.; Fotoğraf 87). Konut günümüzde Kültür Evi olarak hizmet vermektedir.

Fotoğraf 87: Siirt Kùltür Evi

Aydınlar (Tillo) İlçesindeki tescilli tarihi cas evler ise aşağıdaki gibidir.

1.Şeyh Kamil Konağı: Aydınlar (Tillo) İlçesi Fakirullah Mahallesi Halfızziyare / Sultan sokakta bulunmaktadır. Ev, Diyarbakır Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.07.2006 tarih ve 791 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev (Alper, t.y.) restorasyon görmüştür. Siirt evlerinin karakteristik özelliklerini yansıtan yapının, kitabesi bulunmaktadır (Fotoğraf 88).

Fotoğraf 88: Şeyh Kamil Konağı restorasyondan önce ve sonra

2.Şeyh Nasrettin Evi: Aydınlar (Tillo) ilçesi Fakirullah Mahallesi Halfızzıyare / Sultan sokakta Şeyh Kamil Konağının hemen bitişiğinde bulunmaktadır. Şeyh Nasrettin evi, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 13.07.2006 tarih ve 792 sayılı kararıyla tescil edilerek koruma altına alınmıştır. Yapım tarihi 19-20 yy olan ev (Alper, t.y.) restorasyonu devam etmektedir. Ev Siirt'in eski bir mebusuna ait olduğu için inşa edilirken diğer evlerden daha fazla önem verilerek yapılmıştır. Bu nedenle plan yapısı diğer evlerden biraz farklı olup, süsleme öğeleri ise daha fazla kullanılmıştır (Fotoğraf 89).

Fotoğraf 89: Şeyh Nasrettin evi

Günümüzde cas evlere gereken önem verilmektedir. Cas evlerin büyük bir kısmı yıkılmış durumda iken bir kısmı da yıkılmak üzeredir (Fotoğraf 90). Bu evlerin büyük çoğunluğu da depo veya ahır olarak kullanılmaktadır. Yukarıda da açıkladığımız gibi cas malzemesi dayanıksız olduğundan kısa sürede tahrip olmaktadır. Bu nedenle bu evlerin restore edilip koruma altına alınması gerekmektedir.

Alışılmışın dışında bir forma sahip olan cas evler yerleşim yeri içerisinde oldukça dikkat çekicidir. Türkiye'nin kültürel mirasının bir parçası olan bu konutlar hak ettikleri değeri görmeli ve dünya miras çeşitliliğine kazandırılmalıdır. Tarihsel konutlar olarak bu evler turizm için değerlendirilmeli ve bunun için gerekli imkânlar sağlanmalıdır.

Fotoğraf 90: Yıkılmış olan cas evler

2.4. İnanç Turizmi

Din, kültürün temel bir unsuru olarak, insan hayatını çeşitli açılardan etkileyen bir olgudur. Örneğin, din, elbise, yiyecek ve içecek, sosyal ve politik görüşleri, sosyal tutumları ve seyahat motivasyonlarını ve davranışlarını etkiler (Nyaupane vd, 2015: 344). Dolayısıyla, inanç türüne göre farklılaşan bu etki inanç turizmine konusunu oluşturur. Dini yapılar, ritüeller, dini bayramlar, inançlar, dini olaylar ve festivaller insanların inanç turizmini gerçekleştirmesini sağlayan önemli turistik unsurlardır (Henderson, 2003: 447). Bu faktörler bir dini inancın gerekliliği olarak gerçekleştirilmesinin yanı sıra sadece diğer dini inançlara olan merak, eğlenme, bilgi edinme veya seyahat isteği sonucu da olabilmektedir. Örneğin, İslamiyet'te Mekke ve Medine, Hristiyanlık'ta Kudüs, Brahmanlık'ta Benares, Musevilik'te yine Kudüs'ün kutsal mekân olarak ziyaret edilmesi dini gereklilikten kaynaklanmaktadır.

Din, turizmin gelişimini sağlayan çok sayıdaki olgu ve durumlardan biridir. Ayrıca din, zaman geçtikçe turizm üzerinde etkisi artan ve insanları bu yönde seyahat etmeye iten bir faktördür. İnsanların Kutsal mekânları görme isteği inanç turizminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnsanların devamlı yaşadıkları yerlerin dışına, mensup oldukları dini inanca ait kutsal yerleri görmek amacıyla yaptıkları, turistik amaçlı gezilerin turizm olgusu içinde değerlendirilmesi “inanç turizmi” olarak tanımlanmaktadır (Güzel, 2010: 90; Sargın, 2006: 3; Usta, 2006: 474). İnanç turizmi hac turizmi ve gezip-görme, bilgilendirici yönelim olarak iki türe ayrılır (Kurmanaliyeva vd, 2014: 960). Hac ziyareti için gidinler ve gezip-görme amaçlı giden turistlerin yolculuk anlayışları ve mekânla kurdukları ilişki birbirinden farklıdır. Hacıların gidiş amacında maneviyat ağır basmaktadır.

Din ve turizm aynı kültürel mirası paylaşan olgulardır. Bu nedenle maneviyat ve insanlığın en iyi şekilde gelişimini sağlamak için miras, din, kültür ve turizm arasındaki yakın ilişkilerin sürdürülmesi ile ilgilenmek gerekir (Kurmanaliyeva vd, 2014: 960). Dolayısıyla Bunu sağlamak için inanç turizminde çeşitli düzenlemelerin yapılması gerekir. Turizmde, dini mekânların, dini inançları gözetilmeksizin bütün turistlere açık olması kültürel iletişimin sonucudur.

Mekânsal olarak dünyada insanın yaşadığı her yeri kapsayan inanç turizmi, insanın ilk ortaya çıkışından günümüze kadar insanlığın bütün inançları ve dinleriyle ilgilidir (Doğaner, 2013: 291). Dolayısıyla en eski turizm tiplerinden biri olarak dini tarihin dünya çapında bir olgusudur. Ayrıca geçmişten günümüze en hızlı gelişme gösteren turizm formlarındandır. Dünyada var olan veya günümüzde yaşamayan bütün din ve inançları, bunların yapılarını (türbe, mezar, anıt mezar ve kilise, cami, tapınak, sinagog, manastır gibi ibadet yerleri), dini mekânlarını (kutsal topraklar olarak kabul edilen yerler, hac mekânı, dini kişiliklerin doğduğu, yaşadığı veya vefat ettiği yerler, izledikleri yollar ve ibadet ettikleri veya geçici de olsa konakladıkları mekânlar), kutsal eşyalar (dini kişiliklere veya dinlere ait), dini festivaller, dini karakterli kutlama ve ayinleri kapsar (Doğaner, 2013: 91-292). Saydığımız bu yerler dışında, günümüzde belirli zamanlar içinde yaşamış ve bu dünyadan göç etmiş, ancak önemi daha sonra anlaşılacak değerli şahsiyetler de inanç turizminin kapsamını genişletmiştir. Ayrıca tarihsel turizmde tarihi yapılar içinde camiler ve kiliseler tarihçeleri açısından tarihsel turizme girmekle beraber aynı zamanda inanç turizminin de ilgi alanı içine girerler.

Günümüzde ulaşım ve haberleşme teknolojilerinin gelişiminin seyahatleri kolaylaştırması ve kişi başına düşen gelirin özellikle bazı ülkelerde yükselmesi, inanç turizminin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Özellikle son 30 yılda büyük gelişmeler gösteren inanç turizminin, 90'lı yıllar en gelişmiş dönemidir. Dini Konferans Birliği Başkanı göre, (Wright, 2007: 9) günümüzde 14.7 milyon katılımcıya yükselen inanç pazarı, 1994'den 2006'ya kadar olan süreçte 4.4 milyon katılımcıdan oluşuyordu (Özgen, 2012: 255).

Siirt yöresi uzun tarihi geçmişi süresince farklı dinlere mensup grupları içinde barındırmış, dini misyonu olan önemli bir merkezdir. Önemli inanç çekim merkezlerine sahip olan ilimiz, İslam dini başta olmak üzere çeşitli dinlere ait dini eserlere sahip, önemli bir alternatifi teşkil etmektedir. Nitekim inanç turizminin gelişimini sağlayan önemli bir faktör de, dini mekânların ibadetlerin gerçekleştirilmesi için kullanımı nedeniyle insanlar tarafından ziyaret edilmesidir. Bu bağlamda çalışma sahası avantajlı durumdadır.

Siirt'i inanç turizmi açısından önemli kılan etkenler, burada yetişen önemli dini şahsiyetler ve geride bıraktıkları eserlerdir. Özellikle bu şahsiyetlerin türbeleri yöreye olan ilgiyi artırmıştır. Araştırma sahasında inanç turizmi açısından Ziyaret (Veysel Karani) ve Aydınlar (Tillo) iki önemli merkezi oluşturur. Bu merkezlerde, çok sayıda yapı ve yazılı eser bırakmış ve yöre ile bölgenin dinsel ve düşünsel yaşamına büyük oranda katkı sağlamış iki önemli bilge insan yaşamıştır (Özgen, 2012: 255). Dolayısıyla saha tarihi ve kültürel bakımdan büyük önem arz etmektedir. Siirt inanç turizmine türbeleriyle katkı sağlayan bir yöredir. Bunların yanında dini inanç gereği, yörede inşa edilmiş camiler, kiliseler inanç turizminin diğer kaynaklarını oluşturmaktadır.

2.4.1.Siirt Kent Merkezinde Dini Yapılar

Araştırma sahasında en ünlü ve en büyük dini yapı Ulu Cami'dir. Selçuklu dönemine ait bu yapı Anadolu'daki en eski çinili abidelerden biri olarak karşımıza çıkar (Öztürk vd, 2005: 388). Siirt Ulu Cami'nin tek olan geometrik şekillerden oluşan çini kaplamalı minaresi (Fotoğraf 91) ve Ankara Etnografya Müzesi'ne konulan, Selçuklu ağaç oymacılığının güzel örneklerinden olan ceviz ağacından minberi caminin ayırıcı özellikleridir. Günümüzde caminin hangi dönemde yapıldığı konusunda kesin bilgi olmamakla beraber 523/1129 yılında inşa edildiği söylenebilir (Atalay, 1946: 40; Öztürk vd, 2005: 388). Anadolu'nun en erken tarihli camilerinden olan bu cami tarihsel turizmde olduğu kadar inanç turizmi için de büyük önem arz etmektedir.

Fotoğraf 91: Siirt Ulu Camii

Şeyh Ebü'l Vefa Hz.'nin Türbesi Siirt merkezde kendi adı verilen caminin bahçesinde bulunmaktadır (Fotoğraf 92). Ebü'l Vefa Hz. Abdülkadir Geylani zamanında yaşamıştır (<http://www.sidav.org.tr/index.php/ziyaretler-ve-turbeler>). İnanç turizmi bakımından önemlidir.

Fotoğraf 92: Şeyh Ebü'l Vefa Hz.'nin Türbesi

Şeyh Musa Hz. Türbesi Siirt Doğan Mahallesi'ndedir. Şeyh İlyas, Şeyh Naccar ve Şeyh Türki'nin hocası olduğu söylenen Şeyh Musa'nın keramet sahibi biri olduğu rivayet edilmektedir (<http://www.sidav.org.tr/index.php/ziyaretler-ve-turbeler>).

Fotoğraf 93: Şeyh Musa Hz.'nin Türbesi

Şeyh Zeynep Türbesi Siirt merkezindeki Aydınlar yolu üzerinde Zeyve Mezarlığı karşısında bulunmaktadır. Türbede yatmakta olan Zeynebü'l Muhaddise binti Süleyman bin Hibetullah, 1219 yılında Siirt'te doğmuş, 1306'da vefat etmiştir. Zeynebül Muhaddise binti Süleyman bin Hibetullah, hadis âlimidir (Kalafat, 2006: 3). Türbenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Türbe daha çok çocukları olmayanlar ve evlenmek isteyenler tarafından ziyaret edilmektedir. Ziyarete gidenler türbenin hemen yanındaki ağaçlara bez bağlayarak veya bezden beşik yaparak veli adına dua edip çocuk istemektedir (Fotoğraf 94). Şeyh Zeynep Türbesi bakımsız bir durumdadır. Yetkili kurumlarca bakımının yapılması turizm için önemlidir.

Fotoğraf 94: Şeyh Zeynep Türbesi

2.4.2.Siirt Çevresinde İnanç Turizmi

Veysel Karani Hazretleri'nin Türbesi, Siirt yöresinde bulunan, inanç turizmi açısından son derece önemli olan dini yapıdır (Fotoğraf 95). 1901 yılında inşa edilen türbe, Siirt' in Baykan İlçesi'nin Ziyaret beldesinde bulunmaktadır. 5-15 Mayıs günleri, Veysel Karani'yi anma günü olarak kutlanmaktadır. Hz. Muhammed bir hadisinde “Beni ziyaret etmek imkânına erişemediğinizde, kardeşim Veysel Karani'nin mekânını ziyaret ediniz” söyleminden dolayı her yıl türbenin binlerce kişi tarafından ziyaret edilmesi söz konusudur (Özgen, 2012: 255). Türbeyi yurt içi ve yurt dışından özellikle İran'dan yıllık 200 bin kişi, özellikle cuma günleri 10.000 kişi ziyaret etmektedir (Doğaner, 2013:343).

Veysel Karani Hazretleri, 555-560 yılları arasında Yemen'de doğmuş, Hz. Muhammed'in vasiyeti üzerine ölümünden sonra hırkasının verildiği önemli dini bir şahsiyettir. Peygamberimiz Efendimizi görme arzusu ile bilinen Veysel Karani Hazretleri, Hz. Peygamber hayattayken Müslümanlığı kabul etmesine rağmen onunla

görüsememiştir. Hz. Ali'nin daveti üzerine Sıffin Savaşı'na katılan ve bu savaşta şehit olan Veysel Karani'nin naaşının savaşa katılan üç kabile tarafından Şam, Yemen ve Siirt Baykan'a götürüldüğü rivayet edilir (Özgen, 2012: 260). Veysel Karani'nin İran ve Azerbaycan fetihlerine katılmış sefer dönüşü şehit olduğu bir başka rivayettir (Kalafat, 2006:3). Selçuklu döneminde “cas” adı verilen yöresel bir harçla tavanı kubbeli olarak inşa edilmiş olan türbe, 1967 yılında yıkılmış ve yerine yenisi yapılmıştır (Siirt, 2007: 250).

Siirt ilinde koruma statülü alanlar arasında bulunan Veysel Karani Hazretleri Tabiat Siirt İli Parkı, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu gereğince tescillenmiştir. Tabiat Parkı toplam 19,3 ha. alan büyüklüğünde olup alt yapı çalışmaları devam etmektedir.

Fotoğraf 95: Veysel Karani Hazretleri türbesi

Şeyh Osman Türbesi Siirt'in Baykan İlçesine bağlı Ziyaret Beldesi'nde bulunmaktadır. Siirt'e 40 km, Baykan ilçesine ise 8 km uzaklıktadır. Bir rivayete göre, Veysel Karani Hazretleri'nin peşinden gelen Şeyh Osman, "Veysel Karani nerede kalırsa, bende olduğu yerde kalayım" demiş ve şu an 200 metre arayla, mezarları bulunuyor. Bir başka rivayete göre: Şeyh Osman; Veysel Karani Hazretleri'nin türbesini bulmak üzere, Irak'tan yola çıkar ve türbesinin bulunduğu yere geldiğinde; karşısına kılık değiştirmiş olarak şeytan çıkar. Şeyh Osman'ın, Hz. Veysel Karani'nin türbesinin nerede olduğunu sorusuna, şeytan türbenin bu civarda olmadığını, tam tersi istikamete gitmesini gerektiği cevabını verir. Bunun üzerine, Şeyh Osman; türbenin tam tersi istikamete doğru yola çıkarken, yorgunluktan, vefat eder ve vefat ettiği yerde, bugün türbesinin bulunduğu yerde gömülür (Fotoğraf 96). Şeyh Osman Türbesi, Veysel Karani Hazretleri'leri türbesi için gelenler tarafından ziyaret edilmektedir.

Fotoğraf 96: Şeyh Osman Türbesi

Siirt iline bağlı Aydınlar (Tillo) İlçesinde birçok türbe bulunmaktadır. Ancak bunların en bilineni Erzurumlu İbrahim Hakkı ve hocası İsmail Fakirullah Hazretlerinin mezarlarının yan yana olduğu türbedir. İsmail Fakirullah Hazretleri 1655 yılında doğmuş ve Arap kültüründen gelen bir âlimdir. İlim öğrenimine çocuk yaşta başlayan ve yaşamı boyunca ilim tahsiline devam İsmail Fakirullah Hazretleri kurduğu Uveysiyye Tarikatı doğrultusunda insanlara yol göstermiş ve önemli bilim adamları yetiştirmiştir. 1734 yılında vefat ettiğinde, Sultan I. Mahmud'un fermanıyla, defnedilmek üzere yapımına karar verilen büyük kubbeli türbenin inşasında öğrencisi İbrahim Hakkı bizzat çalışmıştır (Özgen, 2012: 260). Bu türbede gerçekleşen en ilgi çekici durum "Işık Hadisesi"dir. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın hocası İsmail Fakirullah'ın mezarının başına, 21 Mart 23 Eylül tarihlerinde doğan yılın ilk güneşin ışınlarını düşürmek için türbenin 3 km. doğusundaki tepeye küçük bir pencerenin yer aldığı bir duvar örmüştür (Fotoğraf 98). Bu duvarın karşısına gelen kubbenin salon hizasına düşen kapının üzerine ışığın içeri girmesini sağlamak amacıyla bir pencere açtırarak ve yansımayı gerçekleştirmek için aynalı bir kule inşa etmiştir (Özgen, 2012: 260). Böylece belirtilen tarihlerde yeni doğan güneşin ilk ışınları ilçenin dışındaki duvarın penceresinden yansıyarak türbenin başucunu aydınlatır (Fotoğraf 97). Bu ışık mekanizması astronomi ve mimari açıdan büyük bilimsel bir çalışmanın sonucudur. Bu ışık düzeni 1964 yılındaki restorasyon sırasında tahrip edilmiştir (Siirt, 2007: 51). Ancak Kale-Minare-Türbe arasındaki "Işık Hadisesi", Siirt Valiliğinin girişimleri ile 2010 yılında başlanan restorasyon çalışmaları sonucu eski durumuna getirilmiştir (Sönmez, 2012:31). İsmail Fakirullah Hazretleri Türbesi ve bileşenleri (Işık Hadisesi, türbeye ait kule ve duvar kalıntısı) 2015 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne alınmıştır. Işık Hadisesi'nin gerçekleştiği anı izlemek isteyen ziyaretçiler için 21 Mart 23 Eylül tarihlerinde Siirt'in Tillo İlçesinde, Siirt Valiliği öncülüğünde Tillo Kaymakamlığı ve Tillo Belediyesi tarafından etkinlikler düzenlenmektedir. Bu etkinliklerde Işık Hadisesi meydana kurulan dev ekrana yansıtılarak halkın izlemesi sağlanmaktadır (Fotoğraf 99).

Fotoğraf 97: Işık Hadisesi 'nin yaşandığı mekânlar (Kale, kule ve türbe)

Kaynak: <https://www.memurlar.net/haber/735999/siirt-teki-isik-hadisesi-ne-bulut-engeli.html>, 2018)

Fotoğraf 98: 21 Mart ve 23 Eylül tarihlerinde Tillo'ya düşen ilk güneşi kapatmak için yapılmış olan kale ve ışığın süzüldüğü penceresi

Fotoğraf 99: 21 Mart 23 Eylül tarihlerinde Işık Hadisesinin izlenmesi için yapılan etkinlik

İsmail Fakirullah ilgili olan kuyu hadisesi (Şifalı Su Kuyusu) diğer önemli bir olaydır. 48 yaşlarındayken, taziye için gittiği komşunun evinden dönerken evinin avlusundaki susuz bir kuyuya düşmesi onun yaşamında bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu kuyuda velilik mertebesine ulaşmıştır. Sonrasında onu namazda göremeyip arayan cemaat tarafından kuyudan çıkarılmıştır. İsmail Fakirullah düştüğünde kuru olan kuyu günümüzde su ile doludur. Kuyudaki suyun şifalı olduğuna inanılması, Tillo'ya birçok ziyaretçinin uğramasını sağlayan nedenlerden biridir.

İbrahim hakkı Hazretleri, İsmail Fakirullah Hazretlerinin yetiştirdiği büyük âlimlerden biridir. 1703 yılında Erzurum'a bağlı Hasankale İlçesi'nde doğan İbrahim Hakkı, babası Molla Osman gibi kendisi de Tillo'ya gelerek burada İsmail Fakirullah'ın öğrencisi olmuştur (Siirt, 2007:251). Hocasından din ve doğa bilimlerini birlikte öğrendiğinden ona iki kanatlı anlamına gelen “Zülcenaheyn” ünvanı verilmiştir. İsmail Fakirullah'ın Uveysiyye Tarikatı'na katılmıştır. Hocasından din eğitimi ile birlikte astroloji, tıp, anatomi, fizyoloji, coğrafya, psikoloji, edebiyat bilimleri ile ilgili bilgiler

edinmiş, dünya çapında tanınan bir âlimdir. 1780’de 77 yaşında ölmüş, kendi arzusu üzerine İsmail Fakirullah için Tillo’da yaptırdığı türbeye defnedilmiştir (Fotoğraf 100). İslam ilim tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Marifetnâme İbrahim Hakkı'nın en önemli eserlerinden biridir. Bilim, astronomi, anatomi, fizyonomi, dilbilim, tıp, coğrafya, beden, tasavvuf, irfan, fıkıh, ahlâk, psikoloji, ilm-i simâ, felsefi ve sosyolojik yaklaşımları içeren Marifetnâme yazıldığı dönemde, Osmanlı coğrafyasında büyük bir heyecan oluşturmuş ansiklopedik bir kitaptır (Okumuş, 2008: 12). Hemen bütün temel bilimlerle ilgili bilgiler içermesi onu önemli kılmıştır. Marifetnâme ile birlikte birçok eseri vardır. Dolayısıyla hem İslam ilmi hem bilim bakımından önemli şahsiyetlerin mezarlarının bulunduğu bu türbe yöredeki inanç turizminin önemli bir kaynağını oluşturur. Değerli kitaplarla, düşünüre ait çeşitli eşyaları, torunları kendilerine ait büyük bir odayı müzeye çevirerek burada sergilemektedirler. İbrahim Hakkı'ya ait özel eşyalar ve diğer eşyaların sergilendiği Müze Ev'e ilgisi, ziyaretçi sayısını artırmıştır.

Fotoğraf 100: İsmail Fakirullah Hazretleri ve İbrahim hakkı Hazretleri'ne ait Türbe

Sultan Memduh Türbesi Tillo merkezde yüksek bir alanda yer almaktadır. 1761 senesinde doğan Sultan Memduh Hazretleri de yine Tillo (Aydınlar) ilçesinde yaşamış İsmail Fakirullah Hz.'nin torunudur (Sancar, 2005: 106-117). Hocası İbrahim Hakkı Hz.'nden sarf, nahiv, hadis, tefsir ve fıkıh gibi pek çok dini ilimleri öğrenen Sultan Memduh evliya olmanın yanı sıra hem âlim hem sanatkârdı (Sancar, 2005: 106-117). Sultan Memduh'un 45000-47000 beyitlik divanının (Sultan Memduh Divanı) Mevlana'nın Mesnevisi kadar önemli olduğu belirtiliyor (Doğaner, 2013: 343). Tarikatı, dedesi Şeyh İsmail Fakirullah Hz.'nin "Uveysiyye" tarikatına dayanan Sultan Memduh'un zevcesi Zemzem'il Hassa da, kendisi gibi velayet makamına ulaşmış önemli biridir (<http://www.sidav.org.tr/index.php/ziyaretler-ve-turbeler>). Hocası İbrahim Hakkı Hz. tarafından "Memduh" yani "Övülmüş" lakabını alacağı müjdelenen Sultan Memduh Hz. 1847 senesinde vefatının ardından, 1830 yılında oğlu için yaptırmış olduğu türbede oğlunun yanına defnedilmiştir (Sancar, 2005: 106-117). Caminin taş işçiliğinin nadir örneklerinden olan işlemeli giriş kapısı ilgi çekicidir. Diğer metal kapının üzerindeki geometrik ve yazı süslemeleri de dikkat çekicidir. Ayrıca Sultan Memduh'un sandukasına çevrilen parmaklığın iki başında biri cennet diğeri ise cehennemi temsil eden iki küre bulunmaktadır. Siirt'te her yıl anma etkinlikleri düzenlenmektedir. Bölgenin inanç turizmi için oldukça önemli bir âlimdir.

Zemzem'il Hassa 1765 yılında doğmuş ve 1852 vefat etmiş olan Tillo dergâhlarında yetişen en büyük kadın velidir (<http://www.tillovakfi.org/2016/12/13/zemzemil-hassa-hazretleri/>). Sultan Memduh Hz.'nin eşi olan Zemzem'il Hassa, Şairdir ve kendine ait Divan adlı eseri bulunmaktadır (<http://www.tillovakfi.org/2016/12/13/zemzemil-hassa-hazretleri/>). Kabri Tillo'da Sultan Memduh Hz. Türbesi'nde bulunmaktadır (Fotoğraf 101).

Fotoğraf 101: Sultan Memduh Hazretleri ve Eşi Zemzem'il Hassa'ya ait Türbe

Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfi Siirt Aydınlar (Tillo) ilçesine 8 km uzaklıktaki Dereyamaç (Firsâf) Köyü'nde yaşamış ve yine türbesi burada bulunan büyük bir âlimdir. Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfi daha çok Şeyhu'l-Hazîn lakabı ile anılmakta ve bilinmektedir. Abdulkâdir-i Geylânî neslinden olan Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfi, 1816 yılında Siirt'e bağlı Firsâf Köyü'nde doğup, 1892 yılında (76 yaşında) vefat etmiştir (Baz, 2015: 91-96). Şeyhu'l-Hazîn Medrese tahsilini Molla Halîl-i Siirdî'nin yanında yapan, daha sonra bir süre Mardin'de Kâsımiye Medresesi'nde okuyan ve son olarak da Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî'nin halîfelerinden Şeyh Osman Sirâceddîn-i Tavîlî'nin yanında tasavvufî eğitimini tamamlayıp ve 1844 yılında icâzet aldı (Baz, 2015: 89). Ayrıca birçok kerametinin olduğu söylenen Firsâfi önemli bir âlim, şâir ve sûfidir. Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfi'nin şiir şeklinde Arapça ve Kürtçe yazılmış çok sayıda eseri bulunmaktadır. Her yıl yüzlerce kişi tarafından ziyaret edilen türbesi inanç turizminin önemli kaynaklarından. Ayrıca Şeyhu'l-Hazîn'in kabrinin bulunduğu türbedeki asırlık ağaç ilgi çekicidir. Ağacın

gövdesi türbenin duvarından geçmekte ve dalları yapının kubbesine kadar uzanmaktadır (Fotoğraf 102).

Fotoğraf 102: Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfi'ye ait Türbe

Şeyh Yusuf Türbesi, Tillo merkezde, Şüheda Camii'nin avlusunda bulunmaktadır. Üzerinde kitabe bulunmayan türbe, kullanılan malzeme ve inşa tekniği bakımından XVIII-XIX yy da yapılmış olduğu tahmin edilmektedir (Boran vd, 2013: 93). Önemli bir diğer dini şahsiyet olan Şeyh Hamza El-Kebir'in oğludur (<http://www.tillovakfi.org/2016/12/13/seyh-hamza-el-kebir-hazretleri/>). Türbe inanç turizmi açısından önemlidir.

Şeyh Mücahid Hz. Türbesi Tillo merkezde, mezarlıkta bulunmaktadır. Asıl adı İbrahim olan Şeyh Mücahid Hz. Şeyh Hamza el-Kebir'in oğlu olup, doğum tarihi bilinmemekle birlikte Tillo'da dünyaya gelmiş ve babası gibi Velayet Makamı'na yükselmiştir (<http://www.tillo.gov.tr/seyh-ibrahim-el-mucahit-hazretleri/>). Babasından önce 1262 tarihinde vefat eden Şeyh Mücahid Hz.'nin türbesini babası tarafından inşa edilmiştir (Boran vd, 2013: 102). İbrahim Hakkı Hz. eserlerinde, Şeyh Mücahid Hz.'lerinin çok sayıdaki kerametlerinden bahsetmiştir (<http://www.tillo.gov.tr/seyh-ibrahim-el-mucahit-hazretleri/>). Tillo'da yetişen önemli âlimlerden biri olan Şeyh Mücahid Hz.'nin türbesi turizm açısından dikkat çekicidir (Fotoğraf 103).

Fotoğraf 103: Şeyh Mücahid Hz. Türbesi

Şeyh Hamza el-Kebir Türbesi, Tillo merkezindeki mezarlığın içinde bulunmaktadır. Doğum tarihi bilinmemektedir. Hims Vilayeti'ne bağlı Tedmur denilen yerden gelen Şeyh Hamza el-Kebir'in soyu büyük sahabe Halid Bin Velid'e dayanır (<http://www.tillovakfi.org/2016/12/13/seyh-hamza-el-kebir-hazretleri/>). Tarikatı "Hamzaviyye" tarikatı olan Şeyh Hamza el-Kebir "Kutb'ul Aktab" makamına ulaşmış, Tillo'nun önemli dini şahsiyetlerinden biridir (<http://www.sidav.org.tr/index.php/ziyaretler-ve-turbeler>). Şeyh Hamza el-Kebir'in sahip olduğu 12 erkek çocuğu da Velayet Makamı'na ulaşmışlardır (<http://www.tillovakfi.org/2016/12/13/seyh-hamza-el-kebir-hazretleri/>). 1271 yılında vefat eden Şeyh Hamza el-Kebir'in günümüzdeki türbesi ancak 18.-19 yy'da inşa edildiği düşünülmektedir (Boran vd, 2013: 106; Fotoğraf 104)

Fotoğraf 104: Şeyh Hamza el-Kebir Türbesi

Abdurrahman b. Avf'ın kabri, Pervari'ye bağlı Yukarı Balcılar Köyü'nde, ziyaret alanında bulunmaktadır. Abdurrahman b. Avf ( . H.32/ M. 652) Hz. Peygamber'e ilk iman eden ve cennetle müjdelenen on sahabiden biridir. Hz. Peygamberle birlikte bütün savaşlara katılmış ve Uhud Savaşı'nda binlerce yara almış, hatta ayağındaki yaralar sebebiyle topal kalmıştır. Abdurrahman b. Avf, vefatında Peygamberi kabre indiren dört sahabiden biridir. Hem cahiliye döneminde, hem de İslam devrinde ticaret ile uğraşarak büyük bir mal varlığı edinen Abdurrahman b. Avf, servetini Allah yolunda harcamaktan çekinmemiştir. İlgili kaynaklarda, vefat yeri ve türbesinin Medine olduğu söylenmekle birlikte, Abdurrahman b. Avf'ın mezarının Pervari'ye bağlı Yukarı Balcılar Köyü'nde olduğu da rivayet edilmektedir (Boran vd, 2009: 149,  nkal, 1988: 156-157). Bölgenin önemli ziyaret alanlarından biri olan kabrin etrafı, kırma taş malzemeyle örülmüştür. Son zamanlarda yapılan onarımlarla da özgünlüğünü kaybetmiştir (Fotoğraf 105). Günümüzde Abdurrahman b. Avf'ın kabri bölgenin inanç turizmi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Fotoğraf 105: Abdurrahman b. Avf'ın Kabri ve Kitabesi

H. Ali'nin neslinden Muhammed Bin Hanife'nin kabri ise Pervari İlçesinin Taşlı Köyü'nün Ördekli Mezrası'nda bulunmaktadır. Yerleşim alanı dışında meşe ağaçlarının altında bulunan kabrin etrafı, kırma taş malzemeyle çevrelenmiştir. Kabrin baş şahidesinde Arapça yazılmış kitabede, kabrin H. Ali soyundan Ali oğlu Muhammed'e ait olduğu, ayak şahidesindeki kitabede ise mezartaşının, bölgenin beyi Salih Bey tarafından kabir sahibine saygı ve ta'zim amacıyla H.1214 /M.1799 yılında diktirildiği, taş ustasının İsmail Fakirullah'ın torunu Hasan olduğu belirtilmektedir (Boran vd, 2009: 156). Muhammed Bin Hanife'nin kabri olarak kabul gören türbe de her yıl Mart ayının son üç gününde yapılan anma etkinliklerine yaklaşık 10 bin kişi katılmaktadır (Doğaner, 2013: 343).

Deyr Mir Yakup Manastırı turizm açısından değerlendirilebilecek dini yapılardan biridir. Siirt'in güney batısında Deyr adı verilen sahada yer alır. Siirt merkezine yaklaşık 6 km uzaklıktadır. Manastıra ait kitabe çalındığından, bu yapının tarihi hakkında tam bir bilgi bulunmamakta, ancak plan ve malzeme bakımından XVII. yüzyılın ortalarına tarihlenmek mümkündür (Boran vd, 2001: 22). 16. ve 17.yüzyıllarda önemli bir Doğu Süryani merkezi olarak bilinen manastır, yöredeki dini ve sivil mimari yapılarıyla kullanılan malzeme (cas harcı) ve inşa tekniği açısından büyük benzerlik gösterir (Siirt Valiliği, t.y.:33). Ana kilise, keşiş odaları, kütüphane, yemekhane ve misafirhaneden oluşan manastırın ancak bir bölümü kalıntı olarak günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir (Fotoğraf 106). Ayrıca manastır Siirt'in fıstık ve nar bahçelerinin bulunduğu Botan Çayı'na hâkim bir tepe üzerinde bulunan konumu ile de doğa turizmi bakımından dikkat çekicidir.

Fotoğraf 106: Deyr Mir Yakup Manastırı

Hadrianus Kilisesi, Siirt'in güney batısında, Şehir merkezine yaklaşık 3 km uzaklıkta, Deyr Mir Yakup Manastırı'na yakın bir konumda bulunan önemli bir turizm kaynağıdır. Kilisenin ana duvarlarının büyük kısmı günümüze kadar sağlam ulaşmakla birlikte, kilisenin giriş kısmı, kuzey ve batı kenarları neredeyse tamamen yıkılmış durumdadır (Fotoğraf 107). Kilise doğrudan dışarı ile bağlantılı nef ve neften kapı aŐıklıĐıyla geÇilen bema bölümü olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır (Boran vd, 2001: 22). Moloz taşlarla örülmüş duvarlarının üzeri sıvanarak inşa edilmiş yapı gnnm bakımından oldukÇa sadedir. Hadrianus Kilisesi, tarihsel ve inanÇ turizmi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir.

Fotoğraf 107: Hadrianus Kilisesi

İslam dinine mensup insanlar için Siirt ve çevresi önemli bir merkezdir. Bu sahada kültür turizmi kadar inanç turizmi içinde önemli yapılar vardır. Bin yıldan fazla bir tarihe sahip olan Türk-İslam kültürüne ait dini eserleri açısından ve burada yaşamış olan önemli dini şahsiyetler nedeniyle inanç turizminin gelişimine önemli katkıları olmuştur. Araştırma sahası geçmişte çok sayıda dini inanca ev sahipliği yapmışsa da İslam dini daha geniş kitleye sahip olmuş ve günümüzde de en yaygın dini inanç olarak varlığını korumaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi Siirt yöresinde İslam dini açısından önemli olan tarihi ve turistik yapılar oldukça fazladır (Şekil 10). Ancak bunlar arasında Veysel Karani Hz. türbesi ve İsmail Fakirullah ve İbrahim Hakkı hazretlerinin yan yana bulunduğu türbe en önemli olanlarıdır. Dolayısıyla bu mekânlar her yıl binlerce yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir.

2.5.Siirt Mutfağı ve Turizm

İnsan yaşamının önemli ve ayrılmaz bir parçasını oluşturan yemek ve mutfak kültürü son yıllarda turizm araştırmaları için büyük bir tema olarak ortaya çıkmıştır. İnsanların yiyecek ve içecek ihtiyaçlarının sonucunda ortaya çıkan gastronomi faaliyetleri turizm sektörü ile önemli bir bütünlük oluşturmaktadır.

İnsanların turizmde beklentilerinin değişmesi ve yeni ürünler deneyimlemek istemeleri bu turizm türünü önemli kılmıştır. Nitekim bu konuda yapılan araştırmalar, turistlerin tatillerini özgün ve otantik hale getiren özel yerel ürünleri denemeyi sürekli tercih ettiklerini göstermektedir (şerbetçi, 2011: 61). Gerçekten de yöresel mutfaklar, geçmişi yansıtan önemli bir kültür unsuru olarak turistler tarafından her zaman talep görmüştür. Ayrıca gastronomi turistik yerlerin pazarlanmasında büyük bir rol oynamıştır (Kesici, 2012: 35).

Mutfak turizmindeki yiyecekler, kültürel deneyimlerin bir aracı olarak görölüyor; buna göre, “mutfak turizmi”, yiyecek aktiviteleri ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan kültürel tüketim deneyiminin yanı sıra bireyin katılımının ardındaki arzusu ile tanımlanmaktadır (Ellis vd, 2018: 253). Başka bir tanıımı ise “Gastronomi turizmi, ana motivasyon kaynağı özel bir yemeğin tadımı veya bir yemeğin üretim aşamalarını görmek amacıyla, yöresel veya kırsal alanları, yiyecek üreticilerini, restoranları, yemek festivallerini ve özel alanları ziyaret etmektir” (Zengin vd, 2014: 513). Ayrıca gastronomi turizmi restoran ve otellerde turistler için yemeklerin hazırlanması yerine, yerel yiyecek ve içeceklerle ilgili deneyim yaşamak amacıyla turistlerin seyahat etmesidir (Zengin vd, 2014: 513). Yerel bir pastane, tarihi bir sokakta yer alan dondurmacı veya sadece yerel halkın bildiği adı duyulmamış bir cadde de yer alan bir mekân mutfak turizminin odağını oluşturabilir (Aksoy & Sezgi, 2015: 80).

Yemek kültürünün çeşitlenmesinde ve özelleşmesinde ana etkeni içinde bulunulan kültürel- coğrafi- ekolojik- ekonomik yapı ve tarihsel sürecin bütünlüşmesi oluşturmaktadır (Kesici, 2012: 34). Nitekim araştırma sahasının çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapması, çok kültürlü yapısı ve etnik farklılıklar yemek kültürünün çeşitlenmesinde etkili olmuştur. Özellikle alışma sahasında Araplar, Kürtler,

Ermeniler ve Türklerin birlikte yaşayarak kültürel etkileşimi gerçekleştirmeleri kent mutfağının zenginleşmesine önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca çalışma sahasının bulunduğu coğrafi çevre koşullarının yemek kültürüne etkisini görmek mümkündür. Nitekim kent halkı yemeklerinde iklim, tarım ve coğrafya nedeniyle bulgur, pekmez, sumak ve kavurmayı sıklıkla kullanmıştır (Tunç, 2015: 15). Malzemeler çoğunlukla yöreden temin edilir. Özel günler ve yemek ilişkisi bakımından da Siirt çevresinde önemli geleneklerle karşılaşılır. Örneğin; kandil gecelerinde Siirt'in özel tatlılarından olan aside ve selme yapılır ve ekmek üzerine konulup dağıtırdı (Tunç, 2015: 15).

Siirt'te yemek kültürü kendine özgü özellikler gösterir. Bu yemeklerin başında şunlar gelmektedir: büryan (perive), perde pilavı, içli köfte (kitel), bumbar dolması (cokat), ekşili sumaklı dolma, Siirt köftesi, sarmısaklı köfte, ayranlı yarma ve Siirt zırh kebabı. Tatlı türleri olarak ise aside, rayoşul meketip, varak kek, imçerket öne çıkmaktadır.

Büryan (Perive), Siirt mutfağının en popüler ve kente gelen turistler tarafından en çok talep gören ürünüdür. Yöreye has yapım teknikleri ile pişirilen büryan kebabı yöre turizminde oldukça önemli bir etkiye sahiptir (Fotoğraf 108). Siirt kent merkezinde 10 civarında büryan lokantası bulunmaktadır.

Fotoğraf 108:Büryan (Perive)

Perde pilavı yörenin turistler tarafından en çok tercih edilen ünlü yemeklerden bir diğeridir. Yöre için kültürel anlamda çok önemli mesajlar içeren bu yemeğin onuru ve özgürlüğü simgelemesi dikkat çekicidir (Aksoy & Sezgi, 2015: 85). Kendine has bakır perde pilavı tenceresi, yapım tekniği ve süslemesiyle yöre turizminin önemli bir kaynağıdır (Fotoğraf 109). Siirt kent merkezinde 13 civarında lokantada perde pilavı bulunmaktadır.

Fotoğraf 109: Perde Pilavı

Siirt mutfağının turistik potansiyel oluşturan diğer önemli ürünleri ise içli köfte (kitel), bumbar dolması (cokat), ekşili sumaklı dolma, Siirt köftesi, sarmısaklı köfte, ayrınlı yarma ve Siirt zırh kebabı da lezzetleri ile turistlerin ilgisini çekmektedir. Siirt kent merkezinde 13 civarında lokantada bu yemeklerin çoğunu bulmak mümkündür.

Fotoğraf 110: İli Köfte (Kitel)

Fotoğraf 111: Bumbar Dolması (Cokat)

Fotoğraf 112: Ekşili Sumaklı Dolma

Siirt mutfağı yemek ve tatlı çeşitliliği açısından zengin olmakla birlikte turistlerin çoğu ürünü bulması mümkün değildir. Çünkü bu yemek ve tatlı çeşitlerinin çoğu restoranlarda yapılmamaktadır. Bu yemeklerin artık sadece evlerde pişmesi tanıtımını güçleştirmektedir.

2.6. Turistik Ürünler

Siirt'in turistik ürünleri el sanatları olarak Siirt Battaniyesi, bakır kaplar, tarım ürünleriyle ilgili olarak Siirt Fıstığı, Tayfi Üzümü, Zivzik Narı, arıcılık mahsulü olarak Pervari Balı, orman ürünlerine bağlı olarak Bittim Sabunu'dur.

Turistik el sanatlarının kültürel turizmin geliştirilmesine ve sürdürülmesinde önemli bir payı vardır. Küreselleşen dünyada, geçmiş medeniyetlere ait kalıntılarla birlikte, yaşam biçimleri, müzik ve eğlence türleri gelenek ve görenekler, el sanatları, festivaller, yemek türleri ve alışkanlıkları dünya turizminde giderek önemi artan öğelerdir (Emekli, 2006: 56). Turistik ürün tasarımında kültürel öğelerin kullanımı

özgünlük ve kalite sağlamakta ayrıca özgünlük arayışı içerisinde olan turistlerin deneyimine kültürel motifler ekleyerek ziyaret deneyimini zenginleştirmektedir (Öter, 2010: 175). Özellikle el sanatları bu hususta en dikkat çekici öğelerden olup, turistlerin alışverişlerinde önemli bir yer tutmaktadır.

Kentleşme ve sanayileşme ile yok olmaya başlayan el sanatları ürünleri, turizmle birlikte yeniden önem kazanmıştır. El sanatları ait oldukları yörenin kültürünü yerli ve yabancılara tanıtmak, geçmişe ve geleceğe sahip çıkmak ve koruma hususunda büyük fayda sağlamaktadır. Bu açıdan Siirt avantaj sahibidir. Yöre halkı tarafından tiftikle işlenen Siirt Battaniyesi, heybe, seccade ve günümüzde talep üzerine sergi, manto, başlık, atkı, çanta, turistik heybe, kırlent, divan örtüsü ve çeşitli süs eşyaları kent turizmine büyük katkı sağlamaktadır.

Siirt battaniyesi dokumasında kullanılan farklı renklerin uyumu ve kullanılan el dokuma tezgâhları ilgi çeken geleneksel el sanatlarının başında gelmektedir. Tiftikten üretildiği için insan sağlığına yararlı olan bu ürün eskiden daha sade motiflerle dokunurken günümüzde ince ayrıntılı resimlere kadar yazılı ve desenli motifler kullanılması dikkat çekicidir (Fotoğraf 114). Bu battaniyelerin yapımında, başta Ankara olmak üzere İç Anadolu Bölgesi'nde ve Siirt, Mardin, Şırnak ve Van illerinde de yetiştiriciliği yapılan tiftik keçisinin (Ankara keçisi) (Doğanay & Çavuş 2016: 189) yapağı kullanılmaktadır. Beyaz, siyah, kahverengi, sansar ve devetüyü gibi renklerden oluşan tiftik eğrilmek suretiyle ince iplikler haline getirilip, pamuk ipliklerin arasından mekik yoluyla geçirilerek dokunur. Dokuma işlemlerinden sonra ise çeşitli işlemlerden geçirilir (Fotoğraf 113). Siirt Battaniyesi Türk Standartları Enstitüsü tarafından 1977 yılında tescil edilmiştir. Turistik çevrelerde geniş bir pazar imkânına sahip olan Siirt Battaniyesinin üretiminde Siirt Üniversitesi Siirt ve Yöresi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi aktif rol oynamaktadır.

Fotoğraf 113: Siirt Battaniyesi

Fotoğraf 114: Siirt'in tiftikle dokunan diğerk ünlü mamulleri

Siirt kilimleri turizm açısından önemli diğer bir üründür. Siirt'te kilim dokumacılığı oldukça gelişmiş bir el sanatıdır. Siirt kilimlerinde bulunan desenler, Siirt insanının yaşam şeklini, gelenek ve göreneklerini, inanışlarını, bölgenin bitki örtüsünü yansıtmaları ve her birinin sahip olduğu isimleriyle dikkat çekicidir (Fotoğraf 115). Tamamen kök boyalarla renklendirilen ipliklerin yöresel motiflerle el tezgâhlarında dokunmasıyla üretilen kilimler yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Belli başlı Siirt kilimleri şunlardır: Armoni, Avşar Güzeli, Başaklı, Belirli, Boynuzlu Yanış, Canbezer, Çitimeli, Çomçalı, Damalı, Ejderli, Eli Belinde, Gülsar, Halaylı, Hayat Ağacı, Kahküllü Kız, Karabağ, Kervan Yolu, Kırk Göbek, Koç Boynuzu, Kuşlu, Mezar Taşı, Muskalı, Nazarlık, Pıtraklı, Saç Bağı, Sandıklı ve Seleser (Siirt Valiliği, t.y.).

Fotoğraf 115: Siirt kilimi

Bakırcılık Anadolu'nun çoğu kentinde olduğu gibi Siirt'te de varlığını koruyan önemli bir el sanatıdır. Ancak günümüzde bakırcılık, fazla emek ve zaman istemesi ve bunun karşılığında üretim miktarının az olması, ürünlerin az gelir getirmesi ve günlük hayatta kullanılan bakır eşyaların yerini çelik, cam, plastik vb. ürünlere bırakması Anadolu'da birçok yerde olduğu gibi Siirt'te önemini kaybetmeye başlamıştır. Önemli bir tarihi geçmişe sahip olan bakırcılık sanatının yaşatılması, sürdürülmesi ve bu kültürel mirasın korunmasında turizm oldukça önemli bir faktördür. Büyük bir beceri ve uzmanlık isteyen Bakır işlemeciliği çeşitli eşyalarda kullanılarak turistlerin ilgisini çekmekte ve ürünlerin pazarlanmasında önemli rol oynamaktadır.

Çalışma sahasında bakır rezervlerinin varlığından ötürü bakır işlemeciliği kentte yaygın bir el sanatıdır. Siirt'teki eski bir geçmişi olan Bakırcılık, Siirt merkezde şehrin kendi adıyla anılan çarşısında (Siirt Bakırcılar Çarşısı) yıllardır varlığını sürdürmektedir. Bu çarşıda tencere, kazan, güğüm, tas, cezve gibi eşyalar yapılmakta ve bu eşyalarda (özellikle de hamam taslarında) özgün motifler kullanılmaktadır (Fotoğraf 116).

Fotoğraf 116: Siirt'te Bakırcılık

Siirt fıstığı diğer önemli turistik ürünlerden biridir. Siirt fıstığı, doğal olarak yetişen menengiç (bittım) ağaçlarının aşılınmasıyla elde edilmiş ve içerdığı yüksek protein miktarı ile insan sağlığına oldukça faydalı bir üründür (Fotoğraf 117). Diğer fıstık çeşitlerine göre daha iri taneli oluşu ve tadındaki farklılıklardan dolayı çoğunlukla çerez olarak tüketilmektedir (Fotoğraf 118). Türk Patent Enstitüsü tarafından 2003 yılında tescil edilen Siirt fıstığı, yıllık ortalama 15 bin ton üretimle yurtiçi ve yurtdışı pazarlarında yer edinmiş turistik değeri yüksek ürünlerin başında gelmektedir. Her yıl kent merkezinde düzenlenen Siirt Fıstığı Teşvik ve Bal Festivali (14-20 Eylül) ürünün sürdürülmesi ve tanıtımında önemli rol oynamaktadır.

Fotoğraf 117: Menengiç ağacı

Fotoğraf 118: Siirt Fıstığı

Pervari balı katkı maddeleri kullanılmadan sadece doğal bitki örtüsünden kaynağını alan organik bir üründür. Özellikle Pervari mevkiinde bulunan Herekol Dağı eteklerinde Çemikare Yaylasında bölgeye özgü çok sayıda bitki türünden insan müdahalesi olmadan, doğal olarak arıların ürettikleri özel karakovan balıdır (Fotoğraf 119). Türkiye'deki en iyi balları arasında yer alan Pervari balı sağlık ve şifa açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Osmanlı mutfağında kullanıldığı bilinmektedir. 2003 yılında Türk Patent Enstitüsü tarafından tescil edilen ürün turistler tarafından büyük talep görmektedir.

Fotoğraf 119: Pervari Balı

Turizm için ilgi çekici olan diğerk ürün Zivzik narıdır. Zivzik narı adını yetiştiiği Şirvan ilçesine bağı Zivzik (Dişlinar) Köyünden almaktadır. Zivzik narı bol sulu, mayhoş aromalı ve aylarca bozulmadan dayanabilen endemik bir türdür (Fotoğraf 120).

Fotoğraf 120: Zivzik Narı

Tayfi üzümü, çalışma sahasının dolgun taneleri ve lezzeti ile dikkat çeken bir üründür (Fotoğraf 121). Köklü ve zengin bir bağcılık kültürüne sahip olan Siirt ili ve çevresinde 33 üzüm çeşidi (Tayfi, Sinciri, Binetati, Gozane, Veledizzine, Karrot, Çiçikenator, Gadüv, Meyan, Bağilti, Reşeyale, Kıtılnefs, Turture, Besirane, Düvrevi, Rütik, Spiyo, Mevazer, Gevre, Memkyeyşo, Hacimendidi, Mıvageş, Polati, Boğa, Cevzane, Silopi, Heseni, Emiri, Şevkeye, Aşkar, Keşirte, Meymezeynep) bulunmaktadır (Erez vd, 2017: 35). Bu üzüm çeşitlerinin her biri farklı tat ve özelliklere sahiptir. Ancak son zamanlarda bölgedeki bağ alanı ve üretim oranında düşüşler görülmektedir (Erez vd, 2017: 41). Bu çeşitliliğin sürdürülebilmesi için üzümlerin korunması, tanıtılması önem arz etmektedir.

Fotoğraf 121: Tayfi Üzümü

Bıttım sabunu turistik değer taşıyan diğer önemli bir üründür. Yabani fıstık ağacı olan menengiç (bıttım) ağacı meyvesinin çeşitli işlemlerden geçirilmesi suretiyle elde edilir. Kepek ve saç dökülmelerine iyi geldiği bilinen bıttım sabunu tamamen doğal ve organik yöntemler kullanılarak üretilir (Fotoğraf 122).

Fotoğraf 122: Bittim Sabunu

Fotoğraf 123: Siirt Ürünleri

Siirt, yerel ürünler bakımından oldukça zengin olmasına rağmen, bu yerel değerlerin tanıtımı yetersiz kalmakta ve turizm ürünü olarak kullanımını konusunda yeterince önem verilmemektedir.

TPE (Türk Patent Enstitüsü) tarafından tescilli Siirt'e ait 5 tescilli coğrafi işaret bulunmaktadır. Bunlar; Pervari Balı, Siirt Fıstığı, Siirt Battaniyesi, Siirt Perde Pilavı, Siirt Büryan Kebabıdır (Tablo 4).

Tablo 4: Siirt'e ait coğrafi işaret alan ürünler

Coğrafi İşaret Alan Ürünleri	Coğrafi İşaret Türü	Coğrafi İşaretin Yayın/Kabul Yılı
Siirt Fıstığı	Menşe İşareti	2003
Pervari Balı	Menşe Adı	2003
Siirt Battaniyesi	Mahreç İşareti	2003
Siirt Perde Pilavı	Mahreç İşareti	2003
Siirt Büryan Kebabı	Mahreç İşareti	2003

2.7.Kültürel Kaynakların Değerlendirilmesi İçin SWOT Analizi

Bu çalışma için amaç, Siirt ili turizminin gelişimi için en iyi planlamayı yapmaktır. Bu amacı gerçekleştirmede kullanılacak olan değerlendirme kriterleri ise SWOT analizinin temel yapı taşları olan güçlü yanlar, zayıf yanlar, tehditler ve fırsatlardır. Araştırmanın içeriğinde yapılan analiz ve sentezlere dayanarak Siirt için kültürel kaynakların turizmde güçlü ve zayıf yönleri, fırsatlar ve tehdit unsurları SWOT analizi uygulaması yapılarak ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Tablo 5: Kültürel kaynakların değerlendirilmesi için yapılan SWOT analizi.

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<p>Tarihi değerlerin çeşitliliği,</p> <p>Dini mekânların çeşitliliği ve İnanç turizmi potansiyeli,</p> <p>Ören yerleri ve zengin arkeolojik değerler,</p> <p>Tescilli ürünler ve kültürel sembollerin olması (yöresel yiyecek-içecek, el sanatları, hediyelik eşyalar),</p> <p>Yıl içerisinde yapılan festivaller,</p> <p>Bazı kültürel turizm değerlerinin koruma altında olması,</p> <p>Tarihi değerlerle ilgili projelerin yapılıyor olması</p>	<p>Doğal, tarihi, kültürel değerlerin ve ören yerlerinin korunma yetersizliği,</p> <p>Kültür ve turizm envanterinin olmaması,</p> <p>Kentte müze bulunmaması,</p> <p>Kültür turizm potansiyelinden yeterince faydalanılmaması,</p> <p>Tarihi ve kültürel değerlerin yeterince tanımının yapılmaması ve yerel halkın bu konuda bilinçlendirilmemiş olması,</p> <p>Tarihi değerlerin çoğunun yıkılmak üzere olması veya yıkılmış olması,</p> <p>Önemli tarihi yapıların restore edilmemiş olması ve restore edilenlerin bazılarında ise eserin doğal yapısının bozulması,</p> <p>Tarihi yapıların çevresinde aşırı yapılaşma.</p>
Fırsatlar	Tehditler
<p>Kültür turizmi-Siirt kent merkezi tarihi ve kültürel yapısının günümüze aktarılmış olması,</p> <p>Yerel kalkınma açısından önemi.</p>	<p>Tarihi eserlerin çevresinde görülen kirlilik,</p> <p>Tarihsel turizm değerlerinin define aramaları nedeniyle tahrip edilmesi,</p> <p>Hızlı yapılaşma ve plansız gelişimin tarihi ve kültürel kaynaklar üzerinde yaratacağı olumsuzluklar</p> <p>Güvenlik sorunu</p>

Araştırma alanında bulunan tarihi ve kültürel değerlerin çeşitliliği turizm gelişimini büyük oranda desteklemektedir. Yine dini mekânların çeşitliliği ve inanç turizmi potansiyeli, ören yerleri ve zengin arkeolojik değerler, tescilli ürünler ve kültürel sembollerin olması (yöresel yiyecek-içecek, el sanatları, hediyelik eşyalar), yıl içerisinde yapılan festivaller, bazı kültürel turizm değerlerinin koruma altında olması, tarihi değerlerle ilgili projelerin yapılıyor olması il turizminin güçlü yönleridir. Doğal, tarihi, kültürel değerlerin ve ören yerlerinin korunma ve kültürel turizm için kullanma yetersizliği en zayıf faktörlerdir. Kültür ve turizm envanterinin olmaması, kentte müze bulunmaması, tarihi ve kültürel değerlerin yeterince tanımının yapılmaması ve yerel halkın bu konuda bilinçlendirilmemiş olması, tarihi değerlerin çoğunun yıkılmak üzere olması veya yıkılmış olması, önemli tarihi yapıların restore edilmemiş olması ve restore edilenlerin bazılarında ise eserin doğal yapısının bozulması, tarihi yapıların çevresinde aşırı yapılaşma ise çalışma sahasının diğer zayıf yönleridir. Kültür turizmi-Siirt kent merkezi tarihi ve kültürel yapısının günümüze aktarılmış olması ile kültürel kaynakların yerel kalkınma açısından önemli olması yöre turizmi için büyük fırsatlar sağlamaktadır. Tarihi eserlerin çevresinde görülen kirlilik, tarihsel turizm değerlerinin define aramaları nedeniyle tahrip edilmesi, hızlı yapılaşma ve plansız gelişimin tarihi ve kültürel kaynaklar üzerinde yaratacağı olumsuzluklar ve güvenlik sorunu turizmin gelişimini tehdit etmektedir (Tablo 5).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TURİZMİN ALT YAPISI VE GELİŞİMİ

Araştırma alanı doğal ve kültürel kaynaklar açısından zengin olmasına rağmen yöre ekonomisinin turizmden aldığı pay son derece azdır. Doğal ve kültürel kaynaklar turizmin gelişimi için önemli bir temel oluşturmakla beraber sosyo-ekonomik kaynaklar da turizmin gelişimi için önemlidir. Sosyal kaynaklar olarak yerel halkın turizme bakışı, turizme yatırım yapmak istemesi, turizmin hizmet sektöründe çalışmak istemesi gibi etkenler sosyolojik olarak incelenmelidir. Yerleşim yerlerinin altyapısı içinde ulaşım olanakları, konaklama, ağırlama ve alışveriş tesisleri turizmin gelişmesi için son derece önemlidir.

Çalışma sahasının barındırdığı kültürel, tarihi, doğal varlıklar ile diğer çekicilikler, bölge için zengin bir turizm altyapısı oluşturmakta ve gelişimini desteklemektedir. Bununla birlikte turizmin altyapısı ve gelişiminin bütünüyle gerçekleştirilmesi için ulaşım, konaklama, yiyecek-içecek hizmetlerini karşılayacak mekânlar (restaurant, lokantalar vb.) ve turistik ürün alışverişi yapacakları alışveriş tesislerinin etkisi büyüktür. Bu tür hizmetler, turistik sahanın çekiciliğini ve farkındalığını arttırır. Bunun sürdürülebilir olması için yeni alt yapı hizmetlerinin oluşturulması ya da mevcut alt yapının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir (Tayfun & Aslan, 2013: 192).

Ancak çalışma sahası her ne kadar doğal kaynaklar açısından zengin olsa da turizm faaliyetlerinin aktif olarak yapılabilmesi ve turizmin bir gelir kaynağı olarak yöreye katkı sağlaması gerekli altyapı yoktur. Doğal kaynaklar açısından turizmin gelişimi çok yenidir. Yakın zamanlarda önem kazanmaya başlayan doğal turizm kaynakları henüz yeterli derecede değerlendirilmemektedir.

Araştırma alanına turist talebi oluşabilmesi için doğal ve kültürel kaynakların mevcut olduğu görülmektedir. Fakat turizmin ekonomik gelir sağlaması için bunların ulaşılabilir olması, konaklama ve alışveriş imkânlarının olması gerekir. Araştırma alanında turizm arzında en önemli hizmet ulaşımıdır.

3.1.Ulaşım

Turizm sektörünün önemli altyapı hizmetlerinden biri olan ulaşım sistemleri ve ulaşım tekniklerindeki yenilikler turizmi etkileyen en önemli faktörlerin başında gelir (Doğanay & Zaman, 2013: 86; Yüksel & Hançer, 2004:4; Doğaner, 1998: 1). Turizm bir yer değiştirme faaliyeti olduğundan, bir sahanın turizme kazandırılması için, ulaşılabilirlik, erişilebilirlik ve güçlü bir ulaşım bağlantısı ve ağı olmalıdır (Doğanay & Zaman, 2013: 86; Doğaner, 1998: 1). “Turizm ulaştırması ise, turizm amaçlı yolculuklarda, turistin turizm pazarlarından, turizm çekim merkezlerine, hızlı güvenli ve düzenli bir şekilde taşınmasını sağlayan bir hizmet faaliyetidir” (Doğaner, 1998: 1). Turizmin ve ulaşım sistemlerinin gelişimi birbirine paralel bir şekilde gerçekleşmektedir. Ulaşım imkânlarının gelişmesi turizm faaliyetlerinde bir artış ve ulaşımın tatil süresi içindeki payında bir azalış meydana getirmiştir. Turizmin gelişmesi ise ulaşım sistemleri arasındaki rekabet, konfor, düzen ve güven, işbirliği gibi unsurları ortaya çıkarmıştır.

Araştırma alanının merkezi olan Siirt kentinin başlıca ulaşım olanağı karayolu ve havayoludur. Demiryolu ulaşımı Kurtalan İlçesine kadardır. Ancak bu üç ulaşım sistemi de kentin ihtiyacı ve turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi olması gereken düzeyde değildir. Çalışma sahasındaki önemli altyapı sorunlarından biri olan ulaşım sorunu, kentin turizm fonksiyonunun gelişmesine engel olan unsurlardan biridir.

Karayolu ulaşımı, araştırma sahasındaki turizm açısından en önemli ulaşım sistemidir. Bu durumun en önemli nedeni ilde hava ve deniz ulaşımının olmamasıdır. Siirt'teki mevcut karayolları kentin gelişen ve artan trafik yoğunluğuna cevap verecek düzeyde değildir. Karayolları 9. Bölge Müdürlüğü'nün sınırları içerisinde bulunan Siirt ilindeki yol ağının 159 km'si devlet yolu, 302 km'si il yoludur (Amcalar, 2013: 46). Siirt'te il ve devlet yolu uzunluğu 2009-2013 döneminde çok az bir artış göstererek 541 km'ye ulaşırken, köy yolu uzunluğu ise aynı dönemde %5,7 azalmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2014: 124).

Çalışma sahasının topoğrafyası ulaşım ağının gelişimi için çok elverişli değildir. Özellikle kentin kuzeyi ve kuzeydoğusunun dağlık sahalardan oluşması karayolu ulaşımının buralarda zayıf kalmasına yol açmıştır. Ancak yine de karayolu

ağları ilin en önemli ulaşım sistemini oluşturmaktadır. Siirt karayolu ağı, Karayolları 9. Bölge Müdürlüğü'ne bağlıdır. Kent, karayolu ulaşımı bakımından işlek bir geçiş bölgesi üzerinde bulunmamaktadır. Kentin dış çevre ile bağlantısını sağlayan en önemli yolu Batman karayoludur. Siirt'in en önemli yolu, Siirt ve Şırnak illerini Batman, Diyarbakır, Bitlis illerine ve buradan da ülkenin diğer bölgelerine bağlayan D-370 yolu olup, Siirt-Ziyaret arasında bulunan D-965 yolu ve Ziyaret-Bitlis yolu (D-365) ise diğer işlek ulaşım ağlarıdır (Alkan, 2018: 164). Ayrıca Siirt ve çevresinde yolu olmayan yerleşim yeri bulunmamaktadır. Ancak bu yolların güvenli ve asfalt olmaması turizm kaynaklarına ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Siirt ilinde son zamanlarda karayollarının iyileştirilmesi yönünde çalışmalar gerçekleştirilse de bunlar, turizmdeki ulaşım sorununu kaldırmak yeterli değildir.

Siirt'te şehirlerarası seyahatlerin gerçekleşmesine olanak sağlayan en önemli yer Siirt Şehirlerarası Yolcu Terminali'dir (Fotoğraf 124). Yakın zamanda inşaatı tamamlanan ve faaliyete geçen terminal, eskiden farklı bir mekândaydı, şartları kötü ve kullanımsızdı. Terminalin daha geniş bir alan üzerine kurulması, yerel halk ve turistler için olumlu etki göstermiştir. Terminalden düzenli olarak Batman, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep, Mersin, Adana, Antalya, Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Bursa, Aydın gibi ülkenin farklı bölgelerinde yer alan illere otobüs seferleri düzenlenmektedir. Siirt Şehirlerarası Yolcu Terminali'nde bulunan seyahat firmaları şunlardır: Siirt Petrol Turizm, Metro Turizm, Siirt Has Bağdaş Turizm, Lider Siirt Seyahat, Siirt Baykan Jet Turizm, Van Gölü Turizm, Bestvan Turizm.

Fotoğraf 124: Siirt Şehirlerarası Yolcu Terminali

Siirt kenti ile etrafındaki ilçe merkezleri (Kurtalan, Eruh, Baykan, Pervari, Şirvan, Aydınlar (Tillo) ve köyler arasında ulaşım faaliyetleri gelişmiş olup ilçelere ve hemen hemen bütün köylere her gün düzenli olarak seferler yapılmaktadır. İlçelere ve köylere giden araçların toplanma sahası ise ilçe otogarıdır. Ayrıca Batman, Erzurum, Malatya, Elazığ, Şırnak, Bitlis ve Van illerine de düzenli olarak günlük seferler gerçekleştirilmektedir.

Tablo 6: Siirt ili yol uzunlukları, 2009-2013 (Km)

Yıl	İl ve devlet yolu	Köy yolu	Demir yolu
2009	539	1 897	35
2010	539	1 897	35
2011	539	1 908	35
2012	541	1 787	35
2013	541	1 788	35

Kaynak: TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, 2014., Seçilmiş Göstergelerle Siirt 2013, Ankara.

Demiryolları bakımından ise Siirt'in Kurtalan ilçesinde 5. Bölge Başmüdürlüğü'ne bağlı Gar Şefliği bulunmaktadır (Şekil 11). 1995 yılında kurulan bu şeflikte yük ve yolcu treni sefer yapmaktadır. Trenlerin yolcu kapasitesi 530 kişi olup yılda 4-5 bin yolcu ve 45-50 ton civarında yük taşımaktadır. İşletme sistemi T.M.İ. olup, Diyarbakır'dan idare edilmektedir (Amcalar, 2013: 47).

Şekil 11: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Haritası

Kaynak: <http://www.tcdd.gov.tr/>

Fotoğraf 125: Siirt'in Kurtalan İlçesinde Tren Garı

1991 yılında yapımı tamamlanan Siirt Havaalanı 1994 yılında hizmete girmiştir (Fotoğraf 126). Büyük uçakların inişine imkan vermeyen çevresindeki dağlık arazi, kısa pisti ve modern ekipman yetersizliği çoğu zaman havayolu ulaşımda aksamalara yol açmaktadır (Alkan, 2018: 166). 2017 yılına kadar faaliyette olan havaalanında şuan uçak seferleri gerçekleşmemekte olup kısa zamanda yeniden faaliyete girmesi çalışmalar yapılmaktadır. Bu durum yerel halk ve turistler için büyük bir dezavantajdır. Günümüzde hızı nedeniyle en çok tercih edilen ulaşım şekillerinin başında gelen hava ulaşımının bulunmaması çalışma sahasında turizmi olumsuz etkilemektedir. Günümüzde kente havayolu ulaşımı kullanarak gelmek isteyen kişilerin Batman veya Diyarbakır havaalanlarından karayolu aktarması yaparak gelmesi mümkündür. Bu şekilde yolculuk hem daha maliyetli hem de yorucu olmaktadır. Siirt Havaalanı faaliyette iken seferlerin Siirt- İstanbul (Sabiha Gökçen Havalimanı)-Ankara ve İstanbul (Sabiha Gökçen Havalimanı)-Ankara-Siirt şeklinde sınırlı ve belirli bir güzergâh doğrultusunda gerçekleşmesi de sıkıntı oluştuyordu.

Fotoğraf 126: Siirt Havaalanı

Çalışma sahasında ulaşım sistemleri turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek için yeterli düzeyde değildir. Bu sorunun giderilmesi turizm için oldukça önemlidir. Bu olumsuzluk ancak planlı ve düzenli çalışmalarla giderilebilir.

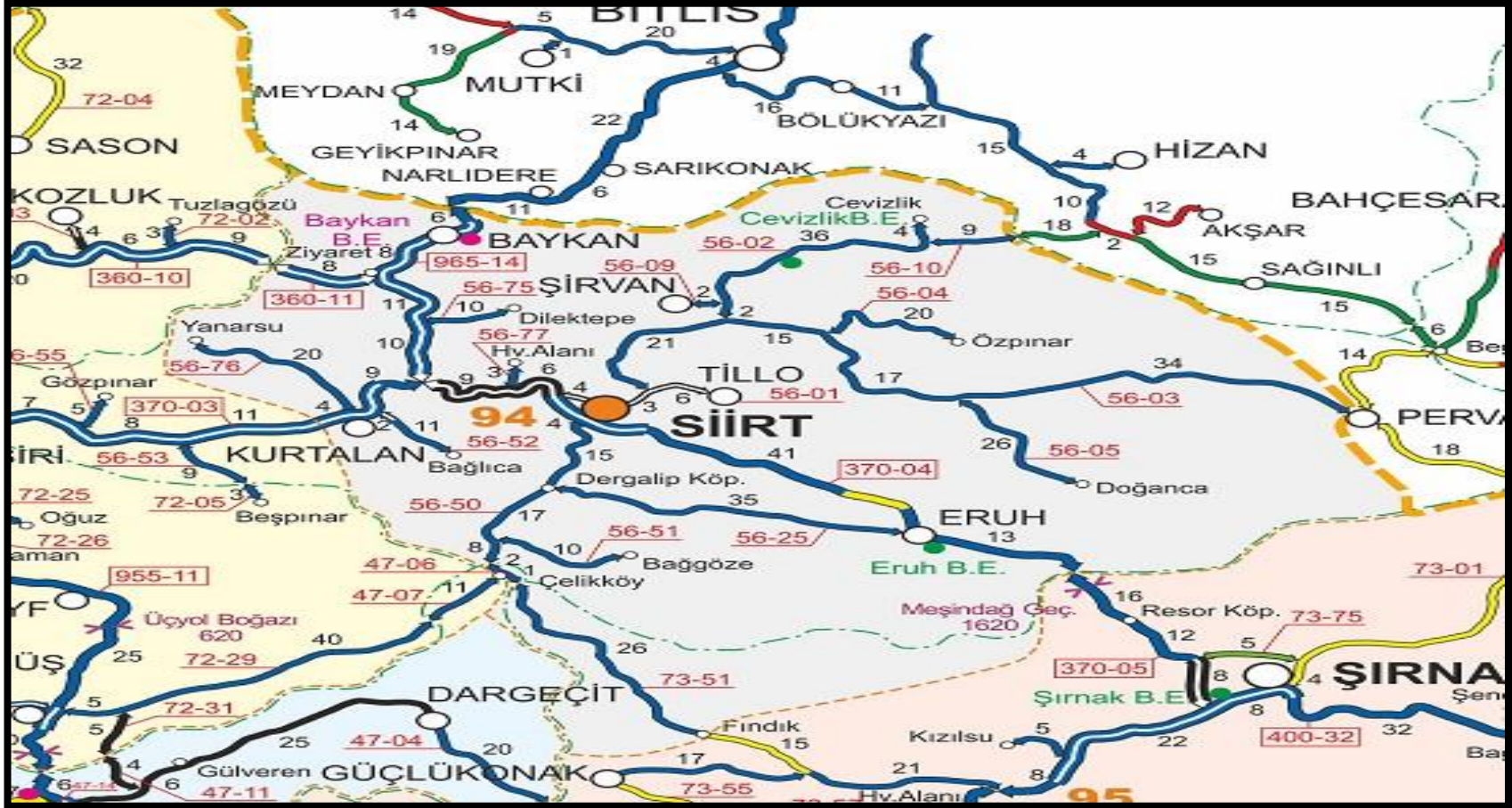
Şekil 12: Türkiye ulaşım haritası

Kaynak: <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Bolgeler/9Bolge/Subeler/SbSiirt.aspx>

Şekil 13: Siirt Ulaşım Haritası

Kaynak: <http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Bolgeler/9Bolge/Subeler/SbSiirt.aspx>

3.2.Konaklama

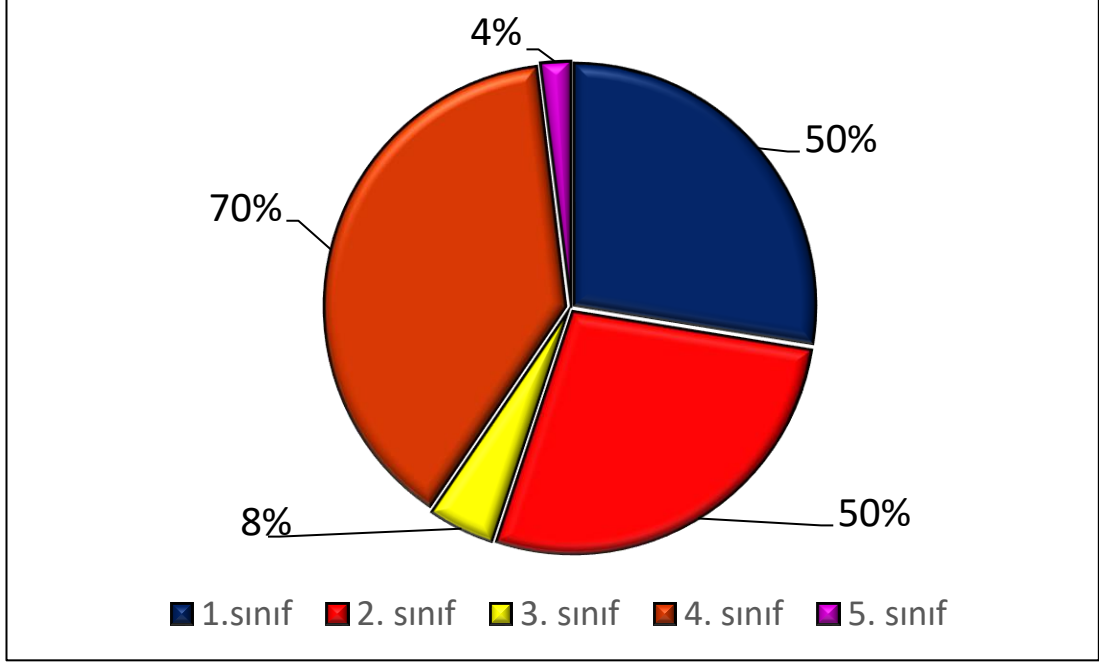
Konaklama, turizmin gelişiminde en önemli unsurlardan biridir. Turistin en önemli ihtiyaçlarından biri olan gittiği yerlerdeki turistik amaçlı konaklama tesisi, yerli ve yabancıların gecelediği tesisler anlamına gelmektedir (Doğanay & Zaman, 2013: 37). Konaklamanın tesisinin tipi, konaklayacak kişilerin gelir düzeylerine göre harcamalarında da değişkenlik göstermektedir (Yüksel & Hançer, 2004: 61). Çünkü müşterilerin ekonomik düzeyi bu konuda belirleyicidir.

Tablo 7: Siirt il merkezinde bulunan oteller, yatak kapasiteleri ve doluluk oranları (2017).

Tesis Adı	Belge Türü	Sınıfı	Yatak Sayısı	Doluluk Oranı	Kuruluş Tarihi
Barden	1.sınıf	1	162	%40	2014
Çelebi Otel	3. sınıf	3	96	%80	2018
Erdef Oteli	1. sınıf	1	42	%60	1974
Diyarbakır Oteli	5. sınıf	5	30	%4	
Özer Oteli	4. sınıf	4	45	%70	
Vatan Oteli	2. sınıf	2	35	%50	1995
Büyük Oteli	2. sınıf	2	40	%50	1986
Özer 2 Oteli	3. sınıf	3	30	%8	
Tura Oteli	5. sınıf	5	45	%3	
Toplam			525		

Kaynak: AMCALAR, N., 2013., Siirt İlinde Doğa Turizmi Master Planı 2013 – 2023; Türkiye İstatistik Kurumu Siirt Şubesi verileri.

Şekil 14: Konaklama tesisi sınıfına göre ortalama doluluk oranı

Siirt kentinde turizm olanakları olmasına rağmen yeterli sayıda turistin olmadığı ve gelen turistlerin konaklama ihtiyacını karşılayacak düzeyde konaklamanın bulunduğu gelen turist sayısından anlaşılmaktadır (Tablo 7, Şekil 14, Şekil 15, Tablo 9). Kente gelen turistler daha çok birinci ve ikinci sınıf otelleri tercih etmektedir. Kentte konaklayan yerli ve yabancı turist sayısı incelendiğinde yabancı turist sayısı 2002-2016 yılları arasında en fazla yedi kat artmıştır. Bu dönemlerde yerli turist sayısında da artışlar meydana gelmiştir. Ancak yerli turist sayısında düzenli bir şekilde artış gözlenirken yabancı turist sayısında düzensiz artışlar gözlenmektedir (Tablo 9).

Siirt il merkezinde konaklama hizmeti sunan toplam 9 tesis bulunmaktadır. Bunlar Barden, Çelebi, Erdef, Özer, Özer 2, Diyarbakır, Büyük, Vatan ve Tura otelleridir. Bu otellerin toplam yatak kapasitesi 525 olup, doluluk oranı değişmektedir. Bu oteller arasında Barden Oteli Kültür ve Turizm Bakanlığı işletme belgeli, diğerleri ise Belediye belgeli işletmelerdir (Tablo7). Kente turizm amaçlı gelen ziyaretçiler konaklama için genelde Kültür ve Turizm Bakanlığı İşletme belgeli tesisleri tercih etmektedir.

Barden Otel, 2014 yılında hizmete giren, Siirt'tin en büyük, modern ve en çok tercih edilen konaklama tesisidir (Fotoğraf 127). Otel, 162 yatak kapasitesi, kapalı yüzme havuzu, SPA merkezi, buhar odası, restoranı, fitness salonu ve konferans salonu ile hizmet veren kentteki en önemli 4 yıldızlı konaklama tesisidir. Yeni hizmete giren otellere göre eski bir işletme olan Erdef Otel konaklamada önemli bir paya sahiptir. Yakın bir zamanda hizmete giren Çelebi Otel, il merkezine uzak olmasına rağmen %80'lik doluluk oranına ulaşmayı başarmıştır. Diğer oteller ise bu otellere göre hizmet kalitesi düşük ve konaklama için daha az tercih edilen tesislerdir. Bu tesisler kentin farklı alanlarında, birbirine genelde uzak mesafelerde konumlanmışlardır. Ancak çoğunluğu aynı güzergâh üzerinde bulunmakta olup Hükümet Bulvarı boyunca sıralanmışlardır.

Fotoğraf 127: Barden Otel

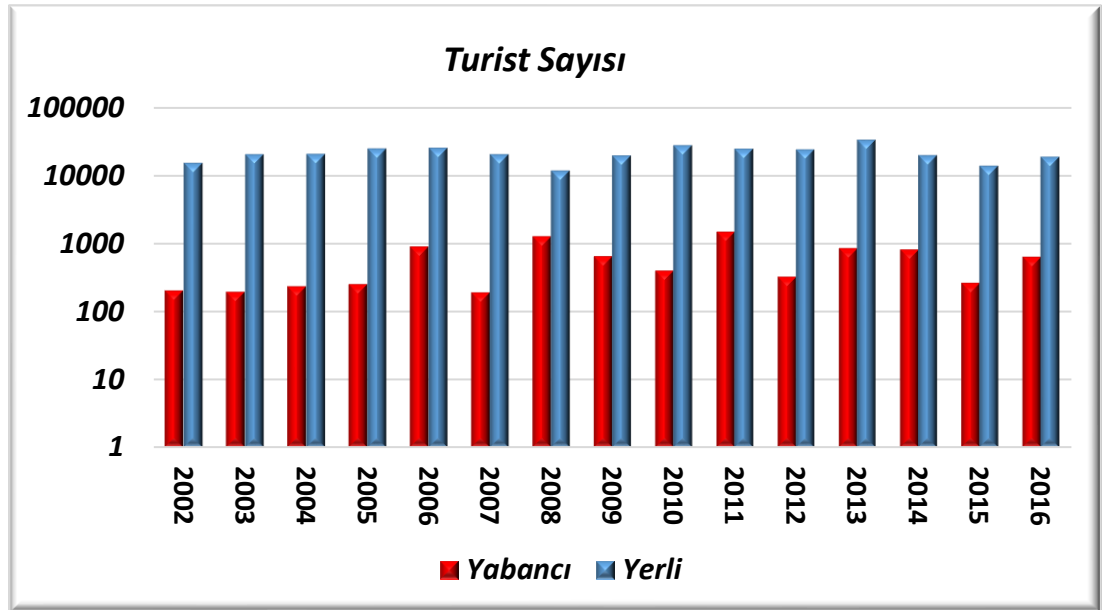
Siirt ilinde konaklama hizmetlerinin karşılanmasında, kamu kurumlarına bağlı kuruluşlarda kullanılmaktadır. Siirt Öğretmenevi Müdürlüğü, Siirt Üniversitesi Konukevi, Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı olan Siirt Polisevi ve Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan Siirt Hekimevi en önemli kamu konaklama tesisleridir. Bu kuruluşlar arasında, 35 oda ve 72 yatak kapasitesi ile Siirt Öğretmenevi en büyük tesislerdir. Ancak bu tesis daha çok sürekli konaklama yapan öğretmen ve memurlar tarafından kullanıldığından kapasitesinin önemli bir bölümü doludur. İldeki kamu kurumlarına ait diğer önemli bir kuruluş olan Siirt Polisevi ise, 41 oda ve 80 yatak kapasitesi ile hizmet vermektedir. Siirt Üniversitesi Konukevi, konaklama hizmeti veren kamu kuruluşlarından bir diğeridir. 37 oda ve 76 yatak kapasiteli olan konukevi, hem üniversite personeline hem de dışardan talep eden halka hizmet vermektedir. Hizmet kalitesi iyi olan konukevi, Siirt Üniversitesi Kezer yerleşkesinde bulunmaktadır.

Tablo 8: Siirt'e bağlı ilçelerde bulunan konaklama tesisleri, yatak kapasiteleri ve doluluk oranları (2017).

İlçe	Tesis Adı	Belge Türü	Sınıfı	Yatak Sayısı	Doluluk Oranı	Kuruluş Tarihi
Baykan	Evliyaoğlu oteli	2.sınıf	2	150	%40	2011
Baykan	Baykan Öğretmenevi			10	%90	
Pervari	Işık Otel	1. sınıf	1	108	%60	2014
Pervari	Pervari Öğretmenevi			34	%100	2016
Şirvan	Şirvan Öğretmenevi			17	%60	1990
Kurtalan	Kurtalan Öğretmenevi			70	%60	1984
Toplam				389		

Siirt il merkezinde yer alan konaklama tesislerinin yanında kente bağlı ilçelerde de konaklama hizmeti sunan çeşitli tesisler bulunmaktadır. Bu tesislerin bir kısmı özel işletme bir kısmı da Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olan öğretmenleri olarak konaklama hizmeti vermektedir. İlçelerdeki tesislerin toplam yatak kapasitesi 389 olup, doluluk oranları değişmektedir. Özel işletme olan otellerde genelde başka yerlerden gelen yerli ve yabancı turistler konaklarken, Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olan öğretmenlerinin kullanım kapasitesinin büyük payını, sürekli konaklama yapan öğretmen ve diğer memurlar oluşturmaktadır. Özel işletmeler içinde bulunan Baykan Evliyaoğlu Oteli 150 yatak kapasitesi ile hizmet veren önemli tesislerin başında gelmektedir. Pervari Işık otel ise 108 yatak kapasitesi ile yakın zamanda hizmete açılan diğer özel işletmedir. İlçelerde konaklama sorunun giderilmesinde bu iki otelin katkısı büyüktür. Siirt'e bağlı ilçelerde özel konaklama tesisleri dışında, Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olan öğretmenlerinin sağladığı konaklama hizmeti turizm açısından önemlidir. Bunlardan Kurtalan Öğretmenevi 37 oda ve 70 yatak kapasitesi, Pervari Öğretmenevi 18 oda ve 34 yatak kapasitesi ve Şirvan Öğretmenevi 13 oda ve 17 yatak kapasitesi konaklama hizmeti vermektedir (Tablo 8).

Şekil 15: Siirt kentinde otellerde yapılan konaklama sayıları

Tablo 9: Siirt kentinde otellerde yapılan konaklama sayıları (Kişi)

Yıl	Konaklama Yabancı	Konaklama Yerli	Konaklama Toplamı
2002	201	15402	15603
2003	193	20673	20866
2004	232	20983	21215
2005	252	25213	25465
2006	891	25684	26575
2007	189	20700	20889
2008	1265	11861	13126
2009	645	19847	20492
2010	394	27908	28302
2011	1480	24884	26364
2012	323	24230	24533
2013	843	33529	34372
2014	813	19963	20776
2015	263	13938	14201
2016	630	18900	19530

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu Siirt Şubesi verileri.

Bir sahadaki konaklama tesislerinde yıllık olarak gerçekleştirilen konaklama sayısı ve hizmetindeki oranlar, o sahadaki turizmin gelişmişliğiyle doğru orantılıdır. Araştırma sahasının konaklama sayılarının yıllara göre artış ve azalış oranında bir istikrar söz konusudur. Bazı yıllarda konaklama sayılarında bariz bir şekilde artış gözlenirken, bazı yıllarda düşüşler görülmektedir. Örneğin, çalışma sahasındaki yerli turist konaklama sayısında, 2002 yılından 2006 yılına kadar düzenli bir artış gözlenirken, 2006 yılından 2008 yılına kadar bir düşüş söz konusudur. Yine aynı şekilde 2008 yılından 2013 yılına kadar yerli turist konaklama sayısında artış gözlenirken, 2014-2015 yıllarında düşüşler yaşanmıştır (Şekil 15, Tablo 9). Yabancı Turist konaklama sayısında ise 2006 yılından itibaren bazı yıllarda belirgin artışlar gözlenmektedir.

Ayrıca konaklama sayılarında, yabancı turist konaklama sayısının yerli turistlere oranla oldukça düşük olması dikkat çekmektedir. Çalışma sahasındaki toplam turist konaklama sayısı ise 2002 yılında 15603 iken, 2006 yılında 26575'e yükselerek önemli oranda bir artış gerçekleştirmiştir. İldeki konaklama sayısında 2008 yılında (13126 kişi) büyük bir düşüş yaşanırken 2010'dan sonra hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Siirt'teki toplam konaklama sayısı 2013 yılında 34372'ye yükselerek, ildeki en yüksek konaklama sayısına ulaşmıştır. 2013 yılından sonraki süreçte toplam konaklama sayısında düşüşler gözlemlenmektedir. 2016 yılındaki 19530 olan toplam konaklama sayısı ise en güncel veridir. Çalışma sahasında toplam konaklama sayısının içinde başta yabancı turist olmak üzere yerli turist sayısının az olması kentin altyapı, ulaşım, güvenlik ve tanıtım gibi konuların etkisi büyüktür (Şekil 15; Tablo 9).

3.3.Yeme İçme Olanakları

Turizmde yeme içme olanakları (lokanta, kafe vb.) hizmet açısından olduğu gibi turizm geliri açısından da büyük önem taşımaktadır. Turizmde, ünlü yemekleri turistlere sunmak için çeşitli tesislere ihtiyaç vardır. Turistlerin ziyaret ettikleri bir yerden memnuniyeti birçok etken gibi bu tesislerin de rolü büyüktür. Ziyaret edilen bölgede yiyecek-içecek hizmetlerinin kalitesi, yerel halk ve esnafın davranışlarının yanı sıra fiyat uygulamaları gibi birçok neden turistlerin değerlendirmelerinde önemli rol oynayabilmektedir. Ayrıca kent pazarlaması konusunda olumlu ve güçlü bir kent

imajının oluşturulmasında, turistlerin memnun olarak ayrılmaları önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Tayfun & Aslan, 2013: 192; Laws, vd, 2002: 41). Turizmin önemli bir bileşeni olan bu tür tesislerin etkilerinin olumlu yansması bölge turizmi için önem arz etmektedir.

Çalışma sahasında ihtiyaca cevap verecek çok sayıda tesis bulunmaktadır. Özellikle yiyecek-içecek hizmetlerinin karşılanmasını sağlayacak, standartları iyi tesislerin bulunması yöre için avantajdır. Siirt ilinde 189 lokanta bulunmaktadır. Siirt mutfağının en popüler ve kente gelen turistler tarafından en çok talep gören ürünü olan büryan (perive) dır. Siirt kent merkezinde 10 civarında büryan lokantası bulunmaktadır. Bunlar arasında en çok talep görenler; Meydan Kebap ve Büryan Salonu, Bahattin Büryan Salonu, Örnek Büryan Salonu, Huzur Büryan Salonu, Has Büryan Salonu, Erçelik Büryan Salonu, Ali Büryan Salonu, Başak Kebap Büryan Salonu'dur. Yörenin turistler tarafından başta perde pilavı olmak üzere en çok tercih edilen ünlü yemeklerini ise, Siirt'te yöresel yemekler yapan lokantalarda (Tannor) ve et lokantalarında (Adanalı Lokanta Kebap Büryan Salonu, İkrım Tesisleri/Hakan Ustanın Yeri, Hünkâr Sofrası, Lokanta Osman, Birtat Kebap Salonu, Gözde Ocakbaşı, Ali Osman Döner Kebap ve Lahmacun Salonu, Lokanta İlbaşı, Başak Kebap Büryan Salonu, Boğaziçi Et Lokantası, Barış Kebap Salonu, Bizim Durak Kebap Salonu, Cadde Kebap Salonu vb.) bulmak mümkündür. Ayrıca turistlerin, lokantalar dışında vakit geçirebilecekleri ve yeme-içme ihtiyacını karşılayabilecekleri kafeler de bulunmaktadır. Kafeler sayıca çok olmakla birlikte en çok tercih edilen ve merkezi olanlar; Mado, Şehr-i Saray ve Tomris, Nirvana Steak Cafe-Restaurant Osmanlı Kafe'dir. Söz konusu büryan ve et lokantaları arasında turistler tarafından en çok tercih edilenleri ise, Meydan Kebap ve Büryan Salonu, Bahattin Büryan Salonu, Örnek Büryan Salonu, Huzur Büryan Salonu, Erçelik Büryan Salonu, Ali Büryan Salonu Adanalı Lokanta Kebap Büryan Salonu, Birtat Kebap Salonu, Gözde Ocakbaşı Lokanta Osman, Ali Osman Döner Kebap ve Lahmacun Salonu, İkrım Tesisleri/Hakan Ustanın Yeri'dir. Siirt il merkezinde bulunan büryan et lokantaları çoğunlukla Hükümet Bulvarı, Güres ve Tillo caddelerinde bulunmaktadır. Özellikle büryan salonları Hükümet Bulvarı'nda birbirilerine yakın mesafelerde bulunurlar.

Fotoğraf 128: Bahattin Büryan Salonu

Siirt'e bağlı ilçelerde de turistlerin yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri tesisler mevcuttur. Siirt'in Eruh ilçesinde Nida Lokantası, Konak Lokantası, Merkez Lokanta, Gerdi Ocakbaşı ve yol üzerinde bulunan Bireni tesisi yeme-içme ihtiyaçlarının giderilebileceği tesislerdir. Pervari ilçesinde, Eyvan Lokantası, Ustam Kebap Salonu, Kervansaray Lokantası, Kşem Lokantası, Damak Kebap Salonu vb. tesisler mevcuttur. Baykan İlçesinde, Hacıbaba Lokantası, Geylani Lokantası ve şirvan ilçesinde Kardeşler Ocakbaşı yeme-içme ihtiyaçları için önemli tesislerdir. Kurtalan İlçesinde ise Kzde Ocakbaşı, Kısım Kebap Salonu, Can Döner, Has Döner tesisleri bulunmaktadır.

3.4. Alışveriş Olanakları

Turizmde hediyelik eşyalar yörenin simgesi olduğu gibi yerel halka ekonomik gelir de sağlar. Turistik ürün alışverişinin gerçekleştirilmesi için tesislere ihtiyaç vardır. Turizmin önemli bir bileşeni olan bu tür tesislerin etkilerinin olumlu yansıması bölge turizmi için önem arz etmektedir.

Çalışma sahasında hediyelik eşya olarak en çok satılan ürünlerin başında Siirt Fıstığı, Pervari balı, Siirt battaniyesi ve tiftikle işlenen diğer ürünler (heybe, seccade vb), Siirt kilimi, bakırdan yapılan ürünler (tencere, kazan, güğüm, tas, cezve vb.) ve bıttım sabunu gelmektedir. Ayrıca Zivzik narı ve Tayfi üzümü de turistik alışverişlerde tercih edilen diğer ürünlerdir.

Çalışma sahasında turistik ürün alışverişi yapmak isteyen turistler için çok sayıda işletme mevcuttur (Fotoğraf 129-130-131). Turistik ürün alışverişi yapabilecekleri dükkân ve çarşılar kentin her tarafında bulunmakla birlikte, Güres ve Tillo caddeleri ve Hükümet Bulvarı boyunca yoğun bir şekilde dağılışı gösterirler (Şekil 16). Siirt ilinde bu tarz işyerlerinin sayısı 100 civarındadır. Ancak turistik ürün alışverişinin yoğun olarak gerçekleştiği işyerleri; Eruh Fıstık Pazarı, Mansur Özbilici, Yıldız Fıstıkçioğlu, Has Fıstık Bal Pazarı, Botan Fıstık Pazarı, Tillo Bal Arıcılık, Çiçek Bal Arıcılık, Alp Bal Fıstık Ticaret, Jet Kuruyemiş, Kilim Dünyası, Çetin Yöresel Ürünler Pasajı, Altın Siirt Ürünleri Pasajı, Ekin Battaniye, Alakaşlı Siirt Battaniyesi, Helvacılar Çarşısı, Siirt Bakırcılar Çarşısı'dır. Ayrıca Siirt Üniversitesi Siirt ve Yöresi El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi bünyesinde üretimi yapılan Siirt'in tiftikten dokunan ünlü mamullerinin satışı gerçekleştirilmektedir.

Siirt'e bağlı ilçelerde de turistlere alışveriş yapma olanağı sağlayan işletmeler bulunmaktadır. Pervari ilçesinde, Bilen Arıcılık, Pervari Yaşam Arıcılık ve Asan Arıcılık işletmeleri bu amaca hizmet eden işletmelerdir. Eruh İlçesinde ise Eruh Halk Eğitim Merkezi bünyesinde üretimi yapılan Siirt kilimi, Siirt Battaniyesi ve diğer yöresel ürünlerin satışı yine aynı kurum tarafından yapılmaktadır. Kurtalan İlçesinde, Halk Eğitim Merkezi bünyesinde üretimi yapılan halılar satışa sunulmaktadır.

Fotoğraf 129: Siirt'te turistik ürünlerin satıldığı işletme

Fotoğraf 130: Siirt'te turistik ürünlerin satıldığı işletme

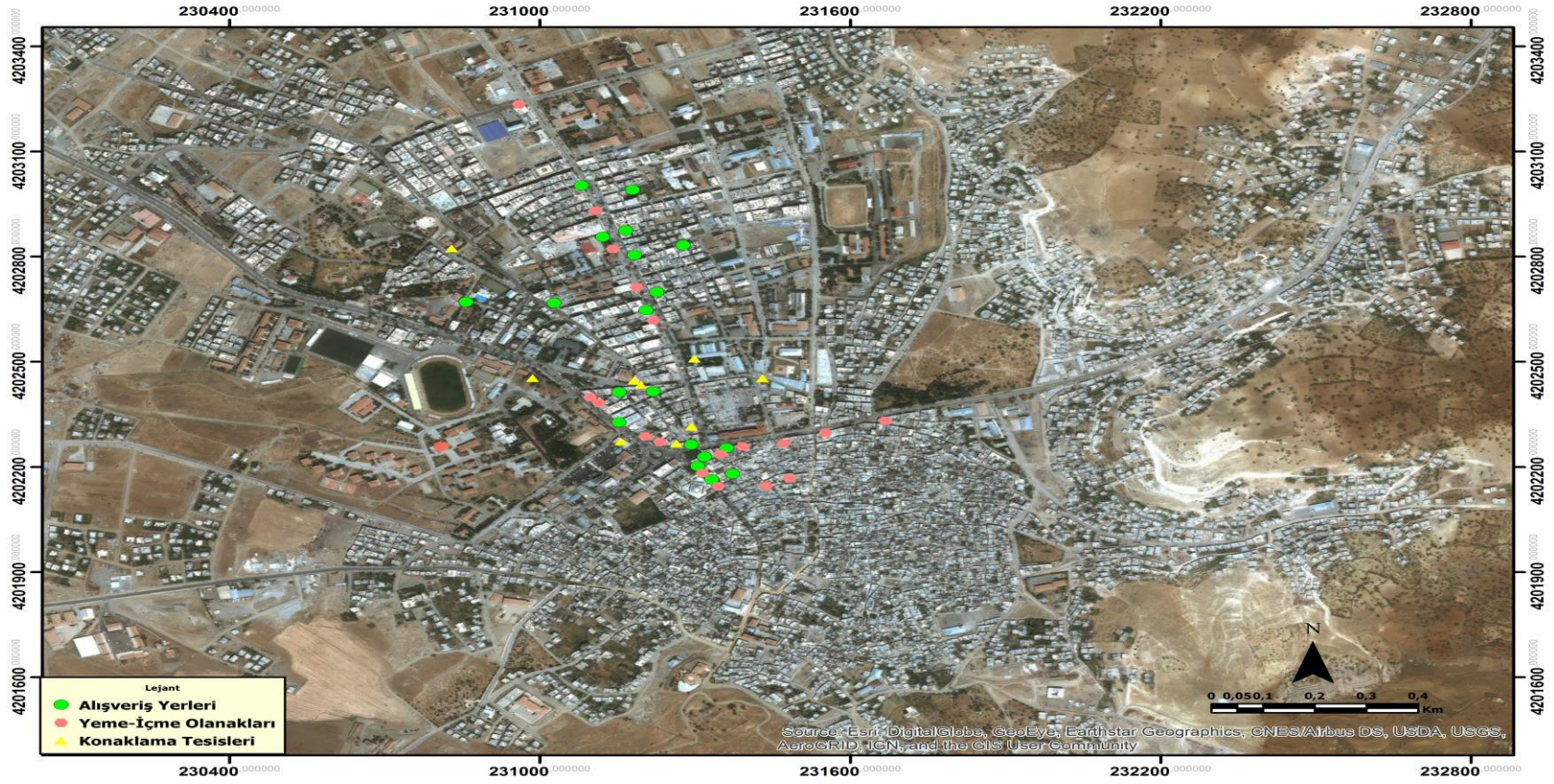

Fotoğraf 131: Siirt Helvacılar Çarşısı

Şekil 16: Turizm arzı

3.5.Festivaller ve Anma Günleri

Günümüzde alternatif turizm türlerine olan ilgi artmıştır. Bu durum, festivaller ve anma günlerini turizm için daha önemli kılmıştır. Festival, dönemi, yapıldığı çevre, katılanların sayısı veya niteliği programla belirtilen ve özel önemi olan sanat (TDK), kültür, bilim, ürün veya belli bir temaya yönelik olarak bir kez veya belirli aralıklarla düzenlenen etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Festivallerde hem gösteriyi gerçekleştirecek, hem de gösteriyi izleyecek kişilerin festival yerine gelmesini sağlayacak ulaşım hizmetleri, kalacak yer olarak konaklama tesislerinin bulunması, gösterilerin sunulması için çeşitli mekânların düzenlenmesi gibi faaliyetler bölgede turizmin canlanmasını sağlayacaktır (Yemenoğlu vd, 2013: 17). Ayrıca festivaller farklı kültürlere olan merakı artırdığından yeni yerleri görme isteğini artırmaktadır. Düzenlendiği bölgenin tanıtımını sağlayarak, festival dışı zamanlarda da ziyaret edilmesine katkısı olmaktadır.

Siirt ili, festival ve anma günleri bakımından zengin bir merkezdir. Bu etkinlikler geliştirilirse yöre turizmine katkısı artırılabilir.

Melede Ateşi araştırma alanında kutlanan geleneklerden biridir. Yaklaşık bin yıllık geçmişi olduğu bilinen Melede Ateşi ramazanın gelişini simgelemektedir. Melede Ateşi, Siirt'te her yıl ramazan ayının başladığı gün mahallelerin meydanlarında yakılır. Melede Ateşi için hazırlıklar yaklaşık bir ay önceden başlar. Mahalleli gençler ve çocuklar, maniler söyleyerek ev ev dolaşır ve çalı çırpı toplar. Ayrıca esnafın eve dönüş saatlerinde, mahallelerin ana girişleri çocuklar tarafından ince sırıklarla kapatılır ve esnaftan para toplanır. Mezarlık ziyaretinin ardından her mahallenin en büyük meydanında çalı çırpılar kule haline getirilerek tutuşturulur (Fotoğraf 132). Bu durum kültürel turizm kapsamında değerlendirilebilir.

Fotoğraf 132: Melede Ateşi

Siirt festival ve etkinlik takvimi şu şekildedir;

- Veysel Karani Hz' leri Anma (Yeri ve Tarihi: Siirt/05-15 Mayıs)
- Siirt Fıstığı Teşvik ve Bal Festivali (Yeri ve Tarihi: Siirt/14-20 Eylül)
- Çemikare Yayla Şenlikleri (Yeri ve Tarihi: Pervari/10-15 Temmuz)
- Siirt'in Şeref Günü (Yeri ve Tarihi: Siirt/14 Eylül)
- Yumurta Bayramı (Şıhrıl Bayf) ve Kültür Sanat Şenliği (Yeri ve Tarihi: Siirt/Mayısın 3. Haftası)

3.6.Siirt ve Çevresinde Turizm Arzının SWOT Analiziyle Değerlendirilmesi

Bu bölümde Siirt ili turizm altyapısı ve gelişimi için SWOT analizi yapılmıştır. Yapılan bu analiz araştırmanın içeriğinde yapılan analiz ve sentezlere dayanmaktadır. Siirt ili turizminin gelişimi için en iyi planlamanın amaçlandığı bu analizle turizmin mevcut durumu ortaya konularak, çeşitli sonuçlara varılmıştır.

Tablo 10: Siirt ve çevresinde turizm arzının değerlendirilmesi için yapılan SWOT analizi.

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<p>Doğal, tarihi ve kültürel değerlerin varlığı,</p> <p>Çeşitli turizm aktiviteleri sunması,</p> <p>Alternatif turizm türlerine imkân vermesi,</p> <p>Çeşitli projeler,</p> <p>Turizme yönlendirilebilecek işgücünün varlığı,</p> <p>Yerel bağların güçlü olması.</p>	<p>Turistik tesislerin yetersizliği (konaklama kapasitesi, nitelik ve nicelik olarak yetersiz olmalarını),</p> <p>Altyapı ve hizmet kalitesinin ihtiyaçlara cevap vermemesi,</p> <p>Yerel kalkınmada turizm payının düşük olması ve turizm bilincinin yeterince gelişmemiş olması,</p> <p>Bölgenin turizm açısından yeterince tanıtımının yapılmaması,</p> <p>İlgili kurumların turizmde gereken çabayı göstermemesi,</p> <p>Kurumlar arası iletişim ve koordinasyon eksikliği,</p> <p>Devlet yardım ve desteklerinin yetersizliği,</p> <p>Yerli ve yabancı yatırımcılar için çekim merkezi olmaması</p> <p>Rehberlik faaliyetinin yetersizliği,</p> <p>Tur programlarının olmaması.</p>
Fırsatlar	Tehditler
<p>Alternatif turizm türleri için potansiyelin yüksekliği,</p> <p>Doğa, tarih ve kültür turizmine olan ilginin artması</p> <p>Turizmin ilin gelişimine katkı imkânı,</p> <p>Turizme yönlendirilebilecek işgücünün varlığı.</p>	<p>Kentin turistik imajının zayıflığı,</p> <p>Siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar,</p> <p>İmar ve yapı denetiminin zayıflığı,</p> <p>Güvenlik sorunu,</p> <p>Kamu kurumları arasında yetki belirsizliği.</p>

Siirt ili turizminin en güçlü yanı zengin tarihe, kültür ve tabiat varlıklarına sahip olmasıdır. Çeşitli turizm aktiviteleri sunması, alternatif turizm türlerine imkân vermesi, çeşitli projeler, turizme yönlendirilebilecek işgücünün varlığı, yerel bağların güçlü olması ise Siirt turizminin gelişimini destekleyen diğer güçlü yönlerdir. Siirt turizminin zayıf yönleri ise, turistik tesislerin yetersizliği (konaklama kapasitesi, nitelik ve nicelik olarak yetersiz olmalarını), altyapı ve hizmet kalitesinin ihtiyaçlara cevap vermemesi, yerel kalkınmada turizm payının düşük olması ve turizm bilincinin yeterince gelişmemiş olması, bölgenin turizm açısından yeterince tanıtımının yapılmaması, ilgili kurumların turizmde gereken çabayı göstermemesi, kurumlar arası iletişim ve koordinasyon eksikliği, devlet yardım ve desteklerinin yetersizliği, yerli ve yabancı yatırımcılar için çekim merkezi olmaması, rehberlik faaliyetinin yetersizliği, tur programlarının olmamasıdır. Siirt turizminin en önemli fırsatı, alternatif turizm türleri için potansiyelinin yüksek olmasıdır. Turizmin ilin gelişimine katkı imkânı, doğa, tarih ve kültür turizmüne olan ilginin artması ve Turizme yönlendirilebilecek işgücünün varlığı Siirt turizmüne fırsatlar sunmaktadır. Kentin turistik imajının zayıflığı, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, imar ve yapı denetiminin zayıflığı, güvenlik sorunu, kamu kurumları arasında yetki belirsizliği Siirt turizmini tehdit eden unsurlar arasındadır (Tablo 10).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Siirt ili, tarih yönünden çok eski bir geçmişe sahiptir. Bölgede yapılan arkeolojik kazılar Siirt'te günümüzden 8000 yıl evvel yerleşimin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu kazılar bölgede neolitik, kalkolitik ve tunç çağında yerleşim olduğunu ortaya koymaktadır. Sahada yer alan Güsir Höyük, Çattepe Höyük, Türbe Höyük ve Başur Höyük gibi tarihi yerleşmeler, tarih öncesi dönemler ve tarihi dönemlere ait birçok önemli eseri barındırmaktadır. M.Ö 2000 yıllarda ve Sami kökenli kavimlerce kurulduğu kabul edilen Siirt ili, Mezopotamya, Kafkaslar ve Anadolu arasındaki yollar üzerinde bulunduğu konumuyla tarihin her döneminde önem taşımıştır. Bölgede Alziler, Hurriler, Sümerler, Akadlar, Babiller, Hititler, Urartular, Mitaniler, Asurlular, Medler ve Persler hâkimiyet kurmuşlardır. Şehir zamanla Romalıların, Sasanilerin ve Bizanslıların hâkimiyetine geçmiştir. Böylece Siirt ve çevresinde tarih öncesi dönemlere ait çok sayıda kalıntı ile birlikte, Helenistik dönemin ve Romalıların izlerini ve kültürünü görmek mümkündür. Şehir daha sonra sırasıyla İlhanlılar, Akkoyunlular, Safaviler ve Selçuklular yönetiminde kalmış, 1514 Çaldıran zaferinden sonra Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı İmparatorluğuna katılmıştır.

Dolayısıyla sahada birçok farklı devlet ve toplumun hâkim olması, bölgeye zengin bir tarihi ve kültürel birikim sağlamıştır. Bu medeniyetlerden kalan çok sayıda cami, türbe, kilise, kale, han, hamam, köprü, çeşme gibi işlevi farklı tarihi değerler günümüzde varlığını koruyarak önemli bir turistik potansiyele sahiptirler. Selçuklu dönemine ait Anadolu'daki en eski çinili abidelerden biri olan Ulu Cami, çalışma sahasındaki en ünlü dini yapı olarak büyük önem arz etmektedir. Çarşı (Asakir) Cami, Kubbe-i Hassa Mescidi, Hadrianus Kilisesi ve Deyr Mir Yakup Manastırı, Emir Nasreddin Köprüsü, Çemepri (Eğlence) Köprüsü, Sabatlar, Han-ı Sor (Kırmızı Han) ve Gerre Han, Ayn Salıp Çeşmesi, Tarihi Cas evler, Tillo Kaletü'1 Üstad, Derzin Kalesi, Şirvan İncekaya (Kormas) Kalesi, Şirvan İrun Kalesi, Şirvan İnce Kale, Pervari Ayvalıbağ Köyü Kalesi, Kurtalan Yanarsu Köyü Garzan Kalesi, Kurtalan Çattepe Köyü Kalesi, Küfre Kalesi, Fenike Kalesi, Kiver Kalesi ve çok sayıda tarihi kaynak turizm için önemli altyapı unsurlarıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştirilen dönüşümler yöreyi çok az etkilemiş, geleneksel, toplumsal ve kültürel yapı uzun süre korunmuştur. Bunun bir sonucu olarak doğal ve tarihi ve kültürel özellikleri ile önemli bir turizm potansiyeline sahip şehirlerden biridir. Çalışma sahasında bulunan zengin turizm varlıkları genelde yerel halk tarafından daha çok talep görmekte, ancak dış turizmde gerekli ilgiyi görmemektedir. Bunun nedeni özellikle de bu turizm kaynaklarının ve olanaklarının yeterince tanıtılmaması ve gerekli altyapı hizmetlerinin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Siirt, şimdiye kadar iyi değerlendirilemese de yüksek turizm potansiyeline sahip bir şehirdir. Turizm faaliyetleri için gerekli olan kültürel ve tarihi kaynaklara ve doğal ilgi alanlarına sahiptir. Prehistorik, arkeolojik, tarihsel, inanç, kanyon, mağara, akarsu, yayla vb. turizm için kaynak oluşturan yerler var.

Çalışma sahasının, turizm açısından en dikkat çekici unsurları dini öğelerdir. Siirt şehir merkezine kısa mesafelerde bulunan, geçmişte çok değerli dini şahsiyetlerin yaşadığı Tillo ve Veysel Karani gibi önemli mekânlar bulunmaktadır. Ayrıca Siirt il merkezinde ve çevre köylerde inanç turizmi için önemli çok sayıda dini öğe ve dini şahsiyetlere ait türbeler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu mekânlar geçmişten günümüze kadar devamlı bir şekilde ziyaret edilen sahalardır. Böylece çalışma sahasında, inanç turizminin en eski geçmişe sahip turizm olduğunu ve zamanla da daha çok talep gördüğünü ve geliştiğini söylemek mümkündür. Günümüzde de her yıl binlerce yerli ve yabancı turist, Veysel Karani Hazretleri türbesini, İbrahim Hakkı Hazretleri türbesini ve eserlerini görmek ve diğer önemli dini şahsiyetlerin türbelerini ziyaret etmektedir. Ancak inanç turizmi potansiyeli yüksek olan bu mekânlar için bugüne kadar yeterli ölçüde ilgi, yatırım ve tanıtımların yapılmadığı ve buralara gerekli önemin verilmediği gözlemlenmektedir.

Araştırma sahası yine doğal turizm kaynakları bakımından büyük bir potansiyel barındırmaktadır. Botan Vadisi ve burada yer alan jeomorfolojik oluşumlar başta olmak üzere, sahada yer alan karstik şekiller, mağara oluşumları, yaylalar, dağlık alanlar, vadi oluşumları, akarsular, çok sayıda endemik bitki ve hayvan türleri gibi önemli doğal çekici unsurlardır. Çalışma sahası jeomorfoturizm açısından zengin bir potansiyel barındırmaktadır. Özellikle Botan Vadisi'nde yer alan Botan Kanyonu ve diğer kanyon oluşumları en ilgi çekici turizm kaynaklarıdır. Çalışma sahasında uzun

yürüyüş (trekking), yamaç paraşütü, rafting, kaya tırmanışı, Safari gibi sportif faaliyetlerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan çok sayıda doğal alanın bulunması turizm potansiyeli açısından büyük önem teşkil etmektedir. Ayrıca görsel, kültürel, tarihi ve sağlık açısından dikkat çeken Rasilhacar ve Gökçebağ mağaraları ve Çaykaya Köyü mağarası ve diğer mağara oluşumlarının bulunması kent için oldukça önemli turizm kaynaklarıdır. Dağ tırmanışı, yamaç paraşütü gibi sportif faaliyetler için uygun olan dağlık sahalardan serinleme, dinlenme, dağ-yayla havası teneffüs etme, doğal ortamda doğal yaşamı gözlemleme imkânı sağlayan Pervari ilçesindeki Çemikare, Cema, Herekol yaylaları ve Şirvan İlçesinde Baçova yaylası ve Nar ve Şeref yaylaları turizm altyapısı için diğer ilgi çekici sahalardır.

Çalışma sahasının termal su kaynakları bakımından zengin bir bölge olması kaplıca turizmi gelişmesine olanak sağlamıştır. Özellikle Hesta, Billoris ve Lif kaplıcaları en çok talep gören termal kaynaklardır. Sahada bulunan akarsular (Botan Çayı, Bitlis Çayı, Kezer Çayı, Başur Çayı, Zarova Çayı, Reşinan Çayı ve diğer küçük çaplı akarsular), turizm, rekreasyonel ve sportif faaliyetler için uygun koşullara sahiptirler. Araştırma sahasında bulunan endemik (özellikle ters lale (*fritillaria imperialis*)) ve diğer bitki botanik turizmin gelişimi için önemlidir. Ayrıca yaban hayatının korunuyor olması diğer bir avantajdır.

Siirt'in turistik ürünleri el sanatları olarak Siirt Battaniyesi, bakır kaplar, tarım ürünleriyle ilgili olarak Siirt Fıstığı, Tayfi Üzümü, Zivzik Narı, arıcılık mahsulü olarak Pervari Balı, orman ürünlerine bağlı olarak Bıttım Sabunu yöre turizmine büyük katkı sunmaktadır.

Siirt ilinin, zengin bir yemek kültürü ve çeşitliliğine sahip olması, yöreyi gastronomi turizmi bakımından ilgi çekici kılmıştır. Özellikle Türk Patent Enstitüsü tarafından tescilli olan büryan (perive), perde pilavı en çok tercih edilen yemeklerdir. içli köfte (kitel), bumar dolması (cokat), ekşili sumaklı dolma, Siirt köftesi, sarmısaklı köfte, ayrınlı yarma ve Siirt zırh kebabı ise diğer önemli yemeklerdir.

Araştırma sahasında zengin doğal ve kültürel turizm potansiyelinin yanında çeşitli sorunlar gözlenmektedir. Siirt ili doğa ve kültür turizmi kapasitesi açısından zengin bir yapıya sahip olup, bölgenin özel durumu itibarıyla bu zenginlikleri yeterince

değerlendirilmemektedir. Doğal turizm kaynakları için gerekli mekânsal düzenlemelerin yapılmamış olması ve çeşitli turizm aktivitelerinin (yamaç paraşütü, rafting vb.) sürekliliğinin desteklenmemesi diğer önemli sorunlardır. Eski kültürel mekân ve mimari değerlerin korunamaması ve restore edilenlerin doğal yapısının bozulması yöre turizmini olumsuz etkilemektedir.

Turizm merkezlerine uzak olması, yapısal ve ekonomik bakımdan yeterince gelişmemiş olması uzun yıllar araştırma sahasının turizmden sınırlı olarak faydalanılmasına neden olmuştur. Turizm gelişiminin plansız ve kontrolsüz bir seyir izlemesi en önemli sorunlar arasındadır. Siirt ilinin konaklama hizmetleri ve ulaşım açısından yetersiz olması turizmde önemli altyapı sorunlarıdır. Ayrıca planlama ve tanıtım kampanyalarının uygulamaya geçirilmemesi, turizm alanında hizmet veren kuruluş sayısının az olması, genel istihdam oranı içinde turizm kaynaklı istihdam oranının düşük olması da yöre turizminin önemli sorunlarındandır.

Siirt ilinde doğal ve kültürel turizm kaynakları ile turizmin altyapısı için dikkate alınmasının faydalı olabileceği bazı önerilerde şunlardır:

- Alternatif turizm kapsamında yayalar trekking, binicilik sporları ve günübirlik yayla turları için değerlendirilebilir. Ancak yaylaların turizme açılması halinde yapılacak olan tesisler yayla mimarisine uygun olmalıdır.
- Başta Botan Kanyonu olmak üzere kanyonların bulunduğu alanın yol ve çevre düzenlemeleri yapılarak turizm aktivitelerine uygun hale getirilmelidir.
- Siirt Akabe yolunun bulunduğu kısımda manzaradan dolayı seyir terasları yapılabilir.
- Botan Vadisi'nin jeopark olması yönünde çalışmalar yürütülebilir.
- İl turizmi için büyük potansiyel olan rafting ve yamaç paraşütü üzerine gerekli çalışmalar yapıp alt yapı oluşturularak devamlı hale getirilmelidir.
- Araştırma sahasından geçmekte olan nehirlerin çevre temizliği, mekânsal düzenlemeleri yapılarak, turizm ve rekreasyonel amaçlı olarak kullanıma uygun hale getirilmelidir.
- Araştırma alanında turizme açılmamış olan mağaralar incelenerek gerekli planlamalar yapıldıktan sonra turizme kazandırılmalıdır.

- Daha çok rekreatif amaçlı kullanılan kaplıcalarda çevre düzenlemesi yapılmalı ve buralar uygun şekilde ışıklandırılmalıdır.
- Siirt ilindeki çeşitli bitki türleri dolayısıyla botanik turizmi geliştirilebilir.
- Siirt ve çevresinde bulunan tarihi yapıların tespiti yapılmalı, bu yapılar aslına ve yapılış dönemi mimari özelliklerine göre restore edilip koruma altına alınmalıdır. Ayrıca uygun şartlara sahip yapılar ışıklandırılmalıdır.
- Siirt'in simgesi haline gelen bazı meyvelerin tanıtımının yapılması gerekmektedir. Özellikle Siirt Fıstığı, Zivzik Narı ve Tayfi Üzümü için agro-turizm (tarım turizmi) uygulanabilir.
- Araştırma alanında yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılmış kültürel değerler ve ören yerleri koruma altına alınmalı ve turizm açısından değerlendirilmelidir. Ayrıca kazılar sonucu ele geçirilen eserler için müze kurulmalıdır.
- Başta kilise ve manastırlar olmak üzere türbeler üzerindeki en büyük tehdit olan kaçak define arayıcılarının verdiği zararlar önlenmelidir.
- Araştırma alanı için turizme yönelik envanter çalışması ve bölgesel eylem planı hazırlanarak, Siirt ilinin turizm potansiyeli kapsamlı bir şekilde araştırılmalıdır.
- Bütün doğal ve tarihi kaynaklar için ve içeriği zengin bilgilendirme ve yön levhaları hazırlanmalıdır.
- Siirt ilinin turizm potansiyelini tamamen kullanabilmek için kentsel pazarlamaya yönelik faaliyetlere önem verilmelidir.
- Tanıtımını iyi bir şekilde gerçekleştirmek amacıyla turistik değerleri tanıtıcı bilgilendirme kitapları, broşürler, ayrıntılı kent haritaları, web sayfaları hazırlanmalı ve bunlar seyahat acentelerine dağıtılarak, ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtılmalıdır.
- Yerel halkın çoğu yaşadığı ilin kültürel değerlerinin farkında olmayıp bu eserlerin yerleri hakkında bilgi sahibi değildir. Yerel halk, kültürel değerler konusunda bilinçlendirilmelidir.
- Turistler tatillerini geçirmek için farklı ortamlar aradığından, turistik tesisler yörenin fiziksel ortamı ve mimari özellikleri dikkate alınarak inşa edilmelidir.

- Siirt ve çevresinde turizmin sektörünün gelişebilmesinin yollarından biri de yerel halk ve yakın çevre iller üzerine yoğunlaşan turizm yatırımlarının dış çevreye yönelmesi gerekmektedir.
- Turizmin gelişimi için il kültür ve turizm müdürlüğü, belediye, üniversite ve diğer ilgili kuruluşlar ortak hareket etmelidirler.
- Siirt ve çevresinde yeme-içme-eğlence vb. hizmetler sunan tesisler geliştirilmedi.
- Araştırma alanındaki doğal ve kültürel turizm değerlerin görülmesini sağlayacak tur programları organize edilebilir.
- Siirt ve çevresinde karayolu ulaşımı iyileştirilmeli, karayolu ulaşımının olmadığı gerekli alanlara da yollar yapılmalıdır. Ayrıca havayolu ulaşımında yaşanan aksama giderilmeli, uçak seferleri artırılmalı ve ulaşım ağı genişletilmelidir.
- Konaklama hizmet kalitesinin artırılması turizm için önemli bir faktördür.

Siirt'in turizmden pay alabilmesi için doğal ve kültürel kaynaklar mevcut olmakla beraber önemli tur hatlarına uzak olması ve bölgenin kültürel zenginliği nedeniyle Güneydoğu Anadolu turlarının Mardin, Şanlıurfa ve Diyarbakır'da toplanması Siirt'in turizmdeki payını azaltmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKOVA, İ. 1995., Akarsu Turizmi, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 30, 393-407, İstanbul.
- AKOVA, İ. 2008., Turizm Araştırmaları, Çantay Yayınevi, İstanbul.
- AKSOY, M., SEZGİ, G. 2015., Gastronomi turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Gastronomik Unsurları, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Cilt 3, Sayı 3, 79-89.
- ALKAN, A. 2018., 2018., Orta ve Aşağı Botan Vadisi'nin Ekoturizm Potansiyeline Analitik Bir Yaklaşım. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 22, 475-499.
- ALKAN, A. 2018., 2018., Bir Kent Coğrafyası Araştırması Siirt Kenti, Kriter Yayınevi 1. Baskı, İstanbul.
- ALPER, M. C. t.y., Siirt Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü.
- AMCALAR, N. 2013., Siirt İlinde Doğa Turizmi Master Planı 2013 – 2023.
- ATALAY, Ö. 1946., Siirt tarihi (Vol. 1), Çeltut Matbaası.
- AVCIKURT, C., Nobel Yayın ve Dağıtım, 163-187, Ankara.
- HACIOĞLU, N. t.y.,
- BAZ, İ. 2015., Siirtli Âşık Bir Sûfi: Şeyh Muhammed Hazîn-i Firsâfi, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 11, 89-125.
- BEKLEYEN, A. Siirt Yöresel Konut Mimarisi, Uluslararası Siirt AKIN, T., YILDIRIM, M. 2006., Sempozyumu, Siirt Belediyesi, 563-581.

- BORAN, A., Siirt ve İlçelerindeki 2000 Yılı Yüzey Araştırması, 19.
TÜFEKÇİOĞLU, A., Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, 17-32, Ankara.
ERDAL, Z. 2001.,
- BORAN, A., Siirt ve İlçelerindeki 2002 Yılı Yüzey Araştırması
TÜFEKÇİOĞLU, A., “Kurtalan”, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, 33-
ERDAL, Z., YILDIZ, İ. 42, Ankara.
2003
- BORAN, A., Siirt-Batman İlleri ve İlçelerindeki Ortaçağ ve Sonrasına
TÜFEKÇİOĞLU, A., Ait 2004 Yılı Yüzey Araştırmaları, 23. Araştırma
ERDAL, Z. 2005., Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, 191-204, Antalya.
- BORAN, A., Kurtalan’daki Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt
TÜFEKÇİOĞLU, A., Kültür Varlıkları Envanteri: 3, Siirt Valiliği Yayını: 11,
YILDIZ, İ., ERDAL, Z. Ankara.
2009.,
- BORAN, A., Pervari ve Şirvan’da Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt
TÜFEKÇİOĞLU, A., Kültür Varlıkları Envanteri: 4, Siirt Valiliği Yayını: 13,
YILDIZ, İ., ERDAL, Z. Ankara.
2009.,
- BORAN, A., Tillo’daki Tarihi Eserler, Siirt Valiliği İl Kültür ve Turizm
TÜFEKÇİOĞLU, A., Müdürlüğü Yayını-2, İstanbul.
YILDIZ, İ., ERDAL, Z.
2013.,
- ÇEVİK, A. 2008., Yukarı Dicle Havzasında Yeni Bir Ortaçağ Başkenti:
Erzen, Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü
Sempozyumu, T.C Batman Valiliği, Cilt 1, 241-256,
Batman.

- ÇOBAN, B., Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim ve SWOT KARAKAYA, Y. E. Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar, e-Journal of New World Sciences Academy,5(4), 341-352. 2010.,
- DANS, E. P., The Altamira controversy: Assessing the economic impact of a world heritage site for planning and tourism management, Journal of Cultural Heritage, 30 (180–189). 2018.,
- DEMİR, Ş. 2016., Cumhuriyet Döneminde Siirt, Düzey Yayınevi, İstanbul.
- DİNGWALL, P. R., Geological World Heritage: a global framework: a contribution to the global theme study of World Heritage WEİGHELL, T., Natural Sites. BADMAN, T. 2005.,
- DOĞANAY, H., Deliçermik Kaplıcası'nın Turizm Açısından Önem, Türk SOYLU, H. 1999., Coğrafya Dergisi, Sayı 34, 1-18, İstanbul.
- DOĞANAY, H., Türkiye Turizm Coğrafyası, Pegem Akademi. ZAMAN, S. 2013.,
- DOĞANAY, H., Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Pegem Akademi ÇAVUŞ, A. 2016., (Güncellenmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı), Ankara.
- DOĞANER, S.1998., Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri, Coğrafya Dergisi, Sayı 6, 1-25.
- DOĞANER, S. 2001., Türkiye turizm coğrafyası. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- DOĞANER, S. 2013., Türkiye Kültür Turizmi. Doğu Kitabevi, İstanbul.

- EKİNCİ, D., Jeomorfoturizm Açısından Simav (Yeniköy) Peribacaları,
DOĞANER, S. 2012., III. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu, 395-410, Hatay
- ELLİS, A., PARK, E., Progress İn Tourism Management What İs Food
KİM, S., YEOMAN, I. Tourism?, Tourism Management, 68 (250–263).
2018.,
- EMEKLİ, G. 2006., Coğrafya, Kültür Ve Turizm: Kültürel Turizm, Ege
Coğrafya Dergisi, Sayı 15, 51-59, İzmir.
- ERDAL, Z. 2017., Bir Mezartaşında Saklı Tarih, Batman Üniversitesi
Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 7, Sayı 2/1, 225-237,
Batman.
- EREZ, M. E., FİDAN, M., PINAR, S. M., Siirt İlinde Yetiştirilen Bazı Üzüm Çeşitlerinin
Tanımlanması ve Kalite Değerlerinin Belirlenmesi.
İNAL, B., KAYA, Y., Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 4(1), 31-42.
ALTINTAŞ, S. 2017.,
- ERİNÇ, S., ERTEK, A., Jeomorfoloji II. Der Yayınları, İstanbul.
GÜNEYSU, C. 2015.,
- ERYEŞİL, H., Beyaz Kent Siirt, Siirt Valiliği Yayınları, Ankara.
ÖZDEMİR, A., ORAN, A., GÜNEŞ, A. 2007.,
- FİDAN, M., KAYCI, L. Siirt İlinde Yayılışı Bulunan Bazı Bitki ve Hayvan
2014., Türleri, Doğa Turizmi ve Biyolojik Çeşitlilik
Sempozyumu, Kocaeli.
- GEZGİN, İ. 2004., Arkeoloji ve Turizm: Eleştirel Bir Bakış. Turizm: İlkeler
ve Yönetim (Editörler: Atila Yüksel, Murat Hançer),
Turhan Kitabevi, 195-209, Ankara

- GÜLENSOY, T. 2011., Ksenophon, Anabasis (On Binlerin Dönüşü), Kültür Evreni Dergisi, 7-16, Ankara.
- GÜNGÖR, S., ARSLAN, M. 2004., Turizm ve Rekreasyon Stratejileri için SWOT Analizi, Görsel Kalite Değerlendirmesi, Turizm Tesislerinin Beğenilirliği ve Turizm Tesisleri Durum Analizi Uygulaması: Beyşehir İlçesi Örneği, Selçuk Üniv. Ziraat Fak. Dergisi, 18 (33), 68-72.
- GÜZEL, F. Ö. 2010., Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, 87-100.
- HENDERSON, J. C. 2003., Managing Tourism and Islam in Peninsular Malaysia, Tourism Management, 24 (447-456).
- KALAFAT, Y. 2006., Siirt Yöresinde Yatırlar Etrafında Şekillenmiş Halk İnançları ve Kesik Baş Motifi, Geçmişten Günümüze Uluslararası Siirt Sempozyumu.[Online]: http://www.turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/kalafat_siirt.pdf adresinden, 13.
- KARAKAŞ, A., KARAKAŞ, E. 2015., Hanların Turizme Kazandırılması: Mardin, Diyarbakır ve Şanlıurfa İl Merkezlerindeki Hanlar Üzerine Bir Çalışma, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, 306-321, Diyarbakır.
- KESİCİ, M. 2012., Kırsal Turizme Olan Talepte Yöresel Yiyecek ve İçecek Kültürünün Rolü, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 14, Sayı 23, 33-37.

- KURMANALİYEVA, A., RYSBEKOVA, S., DUISSEN BAYEVA, A., IZMAİLOV, I. 2014, Religious Tourism as a Sociocultural Phenomenon of the Present “The Unique Sense Today is a Universal Value Tomorrow. This is the Way Religions are Created and Values are Made.”, *Procedia-Social and Behavioral Science*, 143 (958–963).
- LAWS, E., SCOTT, N., PARFITT, N. 2002., Synergies in Destination Image Management: A Case Study and Conceptualization, *International Journal of Tourism Research*, 4 (39-55).
- TUNCEL, M. 2009., Siirt, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 37, İstanbul.
- MORÇİN, S. E., TOSUN, C. 2013., Türk Turizmine Yeni Ufuklar Açmada Alternatif Destinasyonlar: Ardahan İlinin Botanik Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 3(1), 1-11.
- NYAUPANE, G. P., TİMOTHY, D.J., POUDEL, S. 2015., Understanding Tourists in Religious Destinations: A Social Distance Perspective, *Tourism Management*, 48 (343-353).
- OKUMUŞ, E. 2008., Marifetname’de Beden, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Cilt 8, Sayı 4, 9-44.
- ÖNKAL, A. M. 1988., Abdurrahman b. Avf, *DİA*, Cilt 1, 156-157, İstanbul.
- ÖTER, Z. 2010., Türk El Sanatlarının Kültür Turizmi Bağlamında Değerlendirilmesi, *Milli Folklor*, 22(86), 174-185.
- ÖZGEN, N., KARADOĞAN, S. 2009., Siirt şehrinin kuruluşu ve gelişimi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı 2, 61-81, Elazığ.

- ÖZGEN, N. 2012., Siirt'in İnanç Turizmi Mekânları: Ziyaret (Veysel Karani) Ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri. Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 17, Sayı 27, 251-272.
- ÖZGEN, N., Siirt Çevresinde Kıvrımlı Yapı Elemanları, Jeomorfolojik
TONBUL, S., Özellikleri ve Gelişimi, 1-16.
KARADOĞAN, S.2016.,
- ÖZGÜÇ, N. 2007., Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler, Çantay Kitabevi 5. Baskı, İstanbul.
- ÖZGÜÇ, N. 2017., Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler, Çantay Kitabevi 9. Baskı, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Ş., Siirt Ulu Cami Minaresi, 385-405.
KILAVUZ, B. N.,
CAN KARAKUŞ, Ü.
2007.,
- PACIFICO, D., Archaeological Sites, Modern Communities, and
VOGEL, M. 2012, Tourism, Annals of Tourism Research, Volume 39, No. 3, 1588–1611, Britain.
- REYNARD, E. 2005., Geomorphological Sites, Public Policies and Property Rights. Conceptualization and Examples From Switzerland, Italian Journal of Quaternary Sciences, 18(1), 323-332.
- ROBB, J. G. 1998., Tourism and legends archaeology of Heritage, Annals of Tourism Research, Vol. 25, No. 3, 579-596.

- SAĞLAMTİMUR, H., Siirt-Türbe Höyük Kazısı Ön Rapor, Arkeoloji Dergisi, OZAN, A.2007., Sayı 2, 1-31.
- SAĞLAMTİMUR, H. Siirt-Türbe Höyük Kazısı Işığında Botan Vadisindeki 2008., Kültürel Gelişim, I.Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, Cilt 1, Batman
- SAĞLAMTİMUR, H. Siirt-Türbe Höyük, Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları, 2012., 401-419, İzmir.
- SAĞLAMTİMUR, H. Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları, 25-38, İzmir. 2012
- SAĞLAMTİMUR, H. Başur Höyük, Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları, Ege 2012., Üniversitesi, 120-133, İzmir.
- SAĞLAMTİMUR, H. Başur Höyük/Botan Beyleri, Arkeoatlas Dergisi, ISSN 2013., 1303-5223, Sayı 8, 70-79.
- SAĞLAMTİMUR, H., Siirt-Başur Höyük 2011 Yılı Çalışmaları, 34. Kazı OZAN, A. 2013., Sonuçları Toplantısı, 28 Mayıs-1 Haziran 2012, ISSN:1017-7655, Cilt 1, 261-274, Çorum.
- SAĞLAMTİMUR, H., Başur Höyük 2012 Yılı Kazı Çalışmaları, 35. Kazı OZAN, A. 2013., Sonuçları Toplantısı, Cilt 3, 513-529, Muğla.
- SAĞLAMTİMUR, H. Dicle Kıyısında Geç Roma Dönemine Tarihlenen 2014., Bir Kale ve Nehir Limanı, TINA Denizcilik Arkeolojisi Dergisi, Sayı 2, 28-39.

- SAĞLAMTİMUR, H., Başur Höyük Geç Kalkolitik Dönem Çanak Çömlek
KALKAN, E. 2015., Geleneği, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,
Arkeoloji Dergisi, Cilt 20, Erzurum.
- SAĞLAMTİMUR, H., Mezopotamya’da Nehir Taşımacılığı, TINA Denizcilik
OZAN, A. 2017., Arkeolojisi Dergisi, Sayı 8, 24-39.
- SAĞLAMTİMUR, H., Başur Höyük, Aktüel Arkeoloji Dergisi, Sayı 60, 98-101.
BATIHAN, M., 2017.,
- SAĞLAMTİMUR, H. Siirt-Başur Höyük Erken Tunç Çağı I Mezarları: Ön
2017., rapor, Arkeoloji Dergisi, Sayı 22, 1-18, İzmir
- SAĞLAMTİMUR, H., Başur Höyük, Batman Müzesi Ilısu Barajı Kurtarma
OZAN, A., Kazıları Kitabı, s.89-109, Batman Müze Müdürlüğü,
BAŞTÜRK, E., Batman.
BATIHAN, M.,
AYDOĞAN, İ. 2018.,
- SAĞLAMTİMUR, H., Çattepe Höyük, Batman Müzesi Ilısu Barajı Kurtarma
OZAN, A., UHRİ, A. Kazıları Kitabı, s.241-261, Batman Müze Müdürlüğü,
2018., Batman.
- SANCAR, M. N. 2005., Tillo Evliyalari, 4. Baskı, ISBN 975-97472-2-7, İstanbul.
- SARGIN, S. 2006., Yalvaç’ta İnanç Turizmi, Fırat Üniversitesi Sosyal
Bilimler Dergisi, Cilt 16 Sayı 2, 1-18, Elazığ.

SAYILAN, H. 2005., Endemik Bir Bitki Türü Olan Muş Lalesi'nin (Tulipa sintenisii Baker) Botanik Turizmi (Bitki Gözlemciliği) Amaçlı Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SEÇKİN, B. S. 2005., Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi. İstanbul Siirtler Derneği, İstanbul.

SİİRT, 2007., Güneydoğu Anadolu Rehberi, 242-261.

SİİRT ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK İL MÜDÜRLÜĞÜ ÇED VE ÇEVRE İZİNLERİ ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ, 2017., Siirt İli 2016 Yılı Çevre Durum Raporu, Siirt.

SİİRT VALİLİĞİ, t.y., Siirt Üç Dilli Kardeş Şehir, Hazırlayanlar: Remzi Uslu, H. Recep Güldoğan, Burhan Kılıçvuran, Ş. Can Dirikolu, M. Şakir Özmazı, M. Cabir Alper, Ayhan Mergen, İbrahim Halil Baran, Siirt.

(Siirt (AA), 2001).

(Siirt (AA), 2004).

(Siirt (AA), 2013).

(Siirt (AA), 2014).

- SMİTH V. S. 1989., Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism, 2nd ed. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- SÖNMEZ, M. E. 2012., Tillo (Siirt) İlçesi'nin Kültürel Turizm Potansiyeli. Türk coğrafya dergisi, Sayı 59, 27-44, İstanbul.
- SÖNMEZ, S. 2008., “Botanik Turizmi”, Turistik Ürün Çeşitlendirmesi.
- ŞENGÜL, F. 2017., Yeni Kültür Turizmi Destinasyonu: Olba Antik Kenti, Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 20-28.
- ŞERBETÇİ, Z. 2011., Evaluaton of Cultural Tourism Potential in Terms of Geography in Hatay, Fatih University Institute of Social Sciences, 2011.
- TEKİN, Ö. F. 2016., Alternatif Bir Turizm Türü Olarak Yayla Turizmi ve Bozkır İlçesinin Potansiyelinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Sempozyum: Geçmişten Günümüze Bozkır, 1093-1107.
- TAYFUN, A., Festival Turizmi Kapsamında Yerli Turistlerin Ankara ARSLAN, E. 2013., Alışveriş Festivali'nden Memnuniyetleri Üzerine Bir Araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 5(2), 191-206.
- TEĞİN, İ., YOLBAŞ, İ., ACAR, O. 2017., Assessment of gross alpha and beta activity levels and element concentrations in spa waters from Siirt and Şırnak, Journal of Radioanalytical and Nuclear Chemistry, 311(1), 109-119.
- TOPRAK, L., OĞUZ, Z. t.y., Coğrafi İşaretler Ve Siirt İli Örneği, 964-973.
- TUNÇ, A. 2015., Siirt Mutfağı, Şahıs Yayını 1.Baskı.

- TUNCEL, M., Kütahya'da Kaplıca Turizmi, Ege Coğrafya Dergisi, 6(1), DOĞANER, S.1992., 47-60.
- TÜFEKÇİOĞLU, A., Eruh'ta Osmanlı Dönemi Eserleri, Siirt Kültür Varlıkları BORAN, A. 2009., Envanteri: 2, Siirt Valiliği Yayını: 10, Ankara.
- TÜRKİYE Seçilmiş Göstergelerle Siirt 2013, Ankara.
İSTATİSTİK
KURUMU, 2014.,
- TÜRKİYE Türkiye İstatistik Kurumu Siirt Şubesi Verileri, 2017
İSTATİSTİK
KURUMU, 2017.,
- USTA, K. M. 2005., İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- UZUN, M. 2015., Kocaeli İli Karadeniz Kıyılarının Jeomorforturizm Özellikleri Ve Kıyı Kullanımına Etkisi Açısından Değerlendirilmesi, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı 32, 339-366.
- VARFOLOMEYEV, Smart Space Based Recommendation Service For A., KORZUN, D., Historical Tourism, Procedia Computer Science,77 (85- IVANOV, A., SOMS, 91).
H., PETRÎNA, O.2015.,

YEMENOĞLU, E., DALGIN, T., ÇEKEN, H. 2013., Geleneksel Festivallerin Kırsal Turizm Üzerindeki Etkiler: Denizli-Honaz Kiraz Festivali Örneği, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 16-21.

YOLBAŞ, İ. 2018., Siirt Yöresinde Bulunan Termal Sulardaki Gross Alfa ve Gross Beta Aktivite Düzeyleri ve Element Konsantrasyonlarının Belirlenmesi, Siirt Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Siirt.

YÜCENUR, G., DEMİREL, N., DEMİREL, T. 2010., Türkiye Ekonomisinde Stratejik Politika Seçimi için SWOT Analizi ile Entegre Edilmiş Bulanık AHP/ Bulanık ANP, Sigma Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi, Sayı 28, 275-286.

YÜKSEL, A., HANÇER, M. 2004., Turizm-İlkeler ve Yönetim. Turhan Kitabevi, Ankara.

ZENGİN, B., UYAR, H., ERKOL, G. 2014., Gastronomi Turizmi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, 15. Ulusal Turizm Kongresi, 511-524, Ankara.

İnternet Kaynakları

(1).TÜRK DİL KURUMU (TDK),

2018.,http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KABE.

(2).<http://www.siirtliler-board.net/siirt-fotograflari-ve-resimleri/42402-billoris-kaplicasi-gernave-germove/>.

(3).<http://www.kaplica.biz/siirt.htm>

(4).<http://www.sidav.org.tr/index.php/ziyaretler-ve-turbeler>

(5).<http://www.tillovakfi.org/2016/12/13/seyh-hamza-el-kebir-hazretleri/>

(6).<http://www.tillo.gov.tr/seyh-ibrahim-el-mucahit-hazretleri>

(7).<http://www.tillovakfi.org/2016/12/13/seyh-hamza-el-kebir-hazretleri/>

(8).<http://www.tcdd.gov.tr/>

(9).<https://www.memurlar.net/haber/735999/siirt-teki-isik-hadisesi-ne-bulut-engeli.html>,

(10).<https://www.google.com.tr/search?q=G%C3%BCsir+H%C3%B6y%C3%BCk&safe=strict&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=2ahUKEwjn4amP-qDeAhXFWSwKHVvjCawQsAR6BAgAEAE&biw=1920&bih=930#imgrc=Hnw9JB7EsrCOLM>

(11).<https://www.haberler.com/siirt-te-ters-lale-koruma-altina-alindi-5298288haberi/>

(12).<http://www.kurtalan.gov.tr/kaymakam-ucgul-tarihi-erzen-antik-sehri-ve-yanarsu-kalesinde-incelemelerde-bulundu>

(13).<http://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionImages/KGMimages/Haritalar/turistik.jpg>

(14).<http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Bolgeler/9Bolge/Subeler/SbSiirt.aspx>